

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ BİLİM DALI

OSMANLI ARŞİV BELGELERİ İŞİĞİNDA AŞİRET MEKTEBİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

ESMER DUMAN

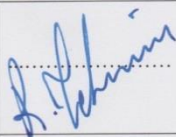
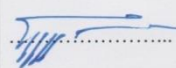
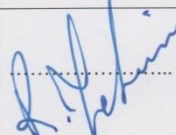

DANIŞMAN

DOÇ. DR. RAHMİ TEKİN

Bu çalışma Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı tarafından
7254 numaralı proje olarak desteklenmiştir.

VAN - 2019

KABUL VE ONAY SAYFASI (EK-4)

Esmer DUMAN tarafından hazırlanan "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Aşiret Mektebi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Doç. Dr. Rahmi TEKİN Tarih/ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~	
Başkan : Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI Tarih/ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~	
Üye : Doç. Dr. Rahmi TEKİN Tarih/ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~	
Üye : Dr. Öğrt. Üyesi Zülfiye KOÇAK Tarih/ Bitlis Eren Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~	
Yedek Üye : Dr. Öğrt. Üyesi Ercüment TOPUZ Tarih/ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~	
Yedek Üye : Dr. Öğrt. Üyesi Ferit YÜCEBAŞ Tarih/ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~	
TezSavunmaTarihi:	18/06/2019
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(İmza)

Esmer Duman

(Tarih)

Esmer DUMAN

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran, 2019

OSMANLI ARŞİV BELGELERİ İŞİĞİNDA AŞİRET MEKTEBİ

ÖZET

Aşiret Mektebi, II. Abdülhamid döneminde öncelikle Arap aşiret çocukları için açılmış, daha sonra da Kürt ve Arnavut aşiret çocuklarının mektebe dâhil edildiği özel bir okuldur. Mektebin açılma sebebi, aşiret çocuklarının devlet bünyesinde eğitim almaları ve onların devlete bağlı birer birey olarak yetişmelerini sağlamaktır. Bunun içinde 1892 yılında İstanbul'da Aşiret Mektebi kurulmuştur. Mekteb on beş yıl boyunca devamlılığını sürdürmüştür. Mekteb başlangıçta İstanbul'da bir örnek olarak açılıp daha sonra devlet içinde bulunan diğer vilayetlerde de açılması hedeflenmiş fakat İşler planlandığı gibi gitmemiş, mektep İstanbulla sınırlı kalmıştır.

Bu çalışmada, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan araştırmalar neticesinde bulunan belgelerin şu ana kadar mekteb ile ilgili öne sürülen bulguların doğruluğu ve mekteb hakkında eksik olduğu fark edilen bilgilerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Tezde çoğunlukla arşivde bulunan belgeler doğrultusunda hareket edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Aşiret Mektebi, Osmanlı Devleti, Maârif Nezâreti, Özel Eğitim, II. Abdülhamid.

Sayfa Sayısı : 178

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Rahmi TEKİN

Esmer DUMAN

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

June, 2019

**TRIBAL SCHOLL IN THE LIGHT OF OTTOMAN ARCHIVAL
DOCUMENTS**

ABSTRACT

Tribal School, II. Abdülhamid opened to Arab tribal children was very reasonable, period, then was involved in Kurdish and Albanian tribal children aren't a special school. Part of the reason for opening the State to be educated within the tribal children are raised in the individuals, depending on their State and. In 1892 it was established the tribal School in İstanbul. See also continued the continuity for fifteen years. See also originally opened as an example in İstanbul then opening targeted in other provinces within the State but never as desired and were limited only to İstanbul.

In this study, the Prime Minister as a result of the research in the archives of the Ottoman documents so far put forth regarding the accuracy of the findings of the school and school as incomplete and is intended to reveal the information notice. In the thesis are mostly archived documents tried to act in accordance with.

Key Words : Tribal Scholl, Ottoman Empire, II. Abdülhamid, Maârif
Nezâreti, Special Education

Quantity of Page : 178

Supervisor : Assoc. Dr. Rahmi TEKİN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR DİZİNİ.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
1. OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİM SİSTEMİ.....	7
1.1. Mahalle/Sıbyan Mektebi.....	7
1.2. Medreseler.....	10
1.3. Enderun Mektebi.....	13
2. XIX. YÜZYILDA EĞİTİM SİSTEMİ.....	15
3. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE EĞİTİM SİSTEMİ.....	16
3.1. İlköğretim.....	18
3.2. Ortaöğretim.....	19
3.3. Sultani Mektepleri.....	21
3.4. Yükseköğretim.....	22
3.5. Özel Okullar.....	23
İKİNCİ BÖLÜM.....	25
1. AŞİRET MEKTEBİ (1892-1908).....	25
1.1.Kuruluş Sebep ve Amaçları.....	24
1.1.1. Mektep Nizamnâmesi'nin Hazırlanması.....	30
2. AŞİRET MEKTEBİ'NİN İŞLEVİ.....	36
2.1.Okutulacak Dersler	36
2.2.İç Tüzüğü.....	45
2.3.Mektebin Yeri.....	51

2.4.Açılışı.....	59
2.5.Kabul Edilen Aşiret Çocukları.....	60
2.6.Öğrenci Alımı.....	61
2.6.1. Hamidiye Alaylarından Öğrenci Alımı.....	61
2.6.2. Arnavut Aşiretlerinden Öğrenci Alımı.....	63
2.7.Mektebin İdaresi.....	64
2.8.Mektebin Asayışı.....	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	68
1. ÖĞRENCİLERİN MEKTEPTEKİ DURUMLARI.....	68
1. Öğrencilerin İaşesi.....	68
2. İmtihan Cetvelleri.....	68
3. Mektepte Öğrencilerle Alakalı Çıkan Sorunlar.....	82
2. MEZUNİYET SONRASI.....	84
2.1.Mektepten Mezun Olan Öğrencilerin Durumu.....	84
2.2.Eğitime Devam Edenler.....	84
2.3.Memuriyet Alanlar.....	85
3. AŞİRET MEKTEBİ'NİN KAPATILMAS.....	89
3.1.Mektebin Kapatılma Sebepleri.....	89
3.2.Mektebin İdadi Mektebi'ne Çevrilmesi.....	90
SONUÇ.....	91
KAYNAKLAR.....	93
EKLER.....	100
EK- I.....	101
EK-II.....	110
EK-III.....	130
EK-IV.....	141
ÖZGEÇMİŞ	
ORJİNALİK RAPORU	

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

Açıklamalar

A.}DVN. MKL.

Sadaret Mukavelenameler

A.G.E

Adı Geçen Eser

BEO.

Bâb-ı Âli Evrak Odası

BOA.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

DİA.

Diyanet İslam Ansiklopedisi

DH.MKT.

Dâhiliye Mektubi Kalemi

DH.ŞFR.

Dâhiliye Şifre Kalemi

DH.TMIK.M.

Dahiliye Muamelat

İ.DH

İrade Dâhiliye

İ.HUS.

İrade Hususi

İ.MF.

İrade Maârif

İ.MMS.

İrade Meclis-i Mahsus

İ.TAL

İrade Taltifat

MF.MKT.

Maârif Nezâreti Mektubi Kalemi

TFR.I..KV.

Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği)
Kosova Evrakı

TFR.I..ŞKT.

Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği)
Arzuhaller

Y.A.HUS.

Yıldız Hususi Maruzat

Y.A.RES.

Yıldız Resmi Maruzat

Y.EE.

Yıldız Esas Evrakı

Y.MTV.

Yıldız Mütenevvi Maruzat

Y.PRK.ASK.

Yıldız Askeri Maruzat

Y.PRK.BŞK.

Yıldız Başkitâbet Dairesi Maruzatı

Y..PRK.MF.

Yıldız Maârif Nezâreti Maruzatı

Y.PRK. MBC.

Yıldız Mabeyn Cetvelleri

ZB.

Zabtiye

ÖNSÖZ

Eğitim bir toplumun, bir medeniyetin gelişimine ve ilerlemesine önyak olan temel taşlardandır. Nitekim Osmanlı Devleti’de bunun farkında olup toplumların değişimini sağlamak amacıyla eğitim üzerinden hareket etmiştir. Osmanlı Devleti’nde bulunan başıboş ve devlet kontrolü dışına çıkmış aşiretlerin tekrar devlete bağlılığını artırmak amacıyla birçok yöntem denenmiştir. Bu yöntemlerden biri de Arap ve Kürt aşiretleri için açılmış olan Aşiret Mektebi’dir.

Bu çalışmamızda asıl ulaşmak istediğimiz sonuç; Osmanlı Devleti’nin istediği hedefe ulaşip ulaşmadığı, mektebin devlete kazanımlarının neler olduğunu, aşiretlerin böyle bir mektebi nasıl karşıladıkları, yeterince arşiv kaynağına sahip olan bu konunun yapılan tezlerin üstüne daha nelerin eklenebileceğini görmek, konunun eksik kalan ve kesinlik kazanmamış kısımlarını belgelere dayanarak çözümlenektir.

Konu üzerinde yapılan iki tez çalışması bulunmaktadır. İlki 1993 yılında Alişan Akpınar tarafından yapılan “Osmanlı Devleti’nde Aşiret Mektebi” adlı basılmış kitap’tır. İkinci çalışma ise 2003 yılında Muhlis Koyuncu tarafından yapılan “Aşiret Mektepleri” adlı basılmamış yüksek lisans tez çalışmasıdır. İki çalışmayı detaylı bir şekilde inceleyerek, bu çalışmalar doğrultusunda hareket ettik. Muhlis Koyuncu’nun tez çalışması yakın tarihte yapılmasına rağmen yeterince araştırılmadığı kanaatine vardık ve Alişan Akpınar’ın çalışması doğrultusunda bir çalışma olmuştur. Bu sebeple “Aşiret Mektepleri” adlı tez çalışması kaynak olarak kullanılmamıştır. Alişan Akpınar’ın çalışması ise yapılan tarihe ve ulaşılan belge azlığına rağmen, zamanın şartlarını göz önünde bulundurarak, kısmen faydalanılmıştır. Fakat Akpınar’ın da kullanmış olduğu bazı belgelere de arşiv veya başka herhangi bir kaynakta ulaşılmadığından dolayı kullanılmamıştır. Yapılan iki çalışma dışında Osman Nuri Ergin “Türk Maârif Tarihi” kitabında bu konuya değinmiştir. Bayram Kodaman ve İbrahim Sivrikaya’da bu konuyla alakalı birer makale yazmıştır. Bu çalışmalar birbirinin devamı niteliğinde olup birçok yönüyle eksik kalmıştır. Bayram Kodaman kendi kitabında bu konu üzerinde özellikle durulması ve detaylandırılmasını önermiştir. Söz konusu çalışmaların eksik yönlerini tamamlamak ve mektebin mahiyetine katkıda bulunmak ve yeni bazı şeyleri tespit etmek amacıyla incelenmiştir.

Akademik alana yönlendiren, isteklerimi göz önünde bulundurarak bu çalışmanın fikrini veren, uzmanlığıyla çalışmamın her aşamasında bana destek sağlayan danışmanım sayın Doç. Dr. Rahmi TEKİN'e ve Ben bu süreçte yalnız bırakmayıp desteklerini her zaman hissettiğim sevgili aileme teşekkür ederim. Desteklerinden dolayı BAP çalışanlarına teşekkür ederim.

GİRİŞ

OSMANLI DEVLTI'NDE AŞİRET YAPISI

Osmanlı Devleti'nde toplumu meydana getiren en önemli unsurlardan biri de aşiretlerdir¹. Ziya Gökalp aşiretleri hem aile yapısına hem de siyasal bir kuruluşa benzeterek onların *siyasal aile topluluklar* adını aldığını ifade etmiştir. İl ve ulus olarak adlandırılan konargöçerler, boy (kabile), aşiret, cemaat, oymak, mahalle, oba (aile) şeklinde ayrılmıştır. Her boyun başında idarî işleri yürüten bir bey (boybeyi) bulunurdu. Aşiretlerde ise *mîr-i aşiretî* aşiret beyi anlamında kullanılmıştır².

Aşiret: Şemsettin Sami *aşiret* kavramını, *bir asıldan çıkmış birlikte yaşayan ve birlikte konup göçen topluluk veya oymak*³, anlamında kullanmıştır. Arapçada *el-Aşîre* olarak bilinen kabile, teşkilat ve bölümünde ilk ve en küçük cemaat anlamına gelen bu kelime dilimize *Aşiret* olarak geçmiştir. Türkçede göçebe ve yarı göçebe hayatı yaşayan⁴ boy ya da oymakların her biri anlamlarında kullanılmaktadır⁵. Osmanlı Devleti'nde bu kelime boyun altında, cemaatin üstünde bir topluluk olarak nitelendirilmiştir. Osmanlı kanunnâme ve belgelerinde ise konargöçer ve yörük olarak geçmektedir⁶. Günümüzde göçebe topluluklarına aşiret denildiği gibi göçebe hayatı bırakıp yerleşik hayata geçen boylara ve oymaklara da *aşiret* adı verilmektedir⁷. Lale Yalçın aşiret kavramını *Yerli halkın bir grubu aşiret olarak sınıflandırmasındaki ideolojik ilkesi ise bu grubun aynı baba soyundan gelmiş olmasıdır*⁸ şeklinde açıklamıştır. Aşiret kavramı görüldüğü üzere birçok şekilde tanımlanmıştır. Bu kavram yüzyıllardır Anadolu'da yaşayan toplumlar tarafından kullanılmaktadır. Türkmen, Arap, Kürt, Yörük diğer milletlerin yanı sıra gayrimüslim olan halklardan Nesturîler, Ermeniler, Süryaniler ve Yezidi gibi milletlerin de bu kavramı kullandığı görülmektedir.

---

¹ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK Yayınları, Ankara, 1988, 14.

² Ziya Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Türker Yayınları, İstanbul, 1995, 27.

³ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türki*, Şifa Yayınevi, İstanbul, 2016, 99.

⁴ Cevdet Türkay, *Oymak, Kabile, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınlar, İstanbul, 2005, 23.

⁵ Gökalp, *a.g.e.* 27.

⁶ Yusuf Halaçoğlu, "Aşiret", *DİA*, VI, TTK Yayınları, İstanbul, 1991, 9.

⁷ Türkay, *a.g.e.* 23.

⁸ Lale Yalçın-Heckmann, *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık ilişkileri*, İletişim Yayınları, Ankara, 2002, 135.

Aşiret beyleri boy içerisinde cesareti, kudreti ve doğruluğu ile tanınan kişiler arasından seçim yoluyla belirlenirdi. Bu seçim devlet tarafından onaylandıktan sonra beylik beratı gönderilirdi. Böylelikle yönetimde âcizlik gösterildiği zaman ya da kendilerine bağlı aşiretlere zulmettikleri takdirde, devlet bunları görevden alabilme yetkisine sahipti. Aşiret kethüdaları ise tâbi oldukları beylerbeyi tarafından seçilirdi⁹.

Osmanlı Devleti'nde aşiretler yaşayış tarzları sebebiyle idarî ve adlî bakımından özel bir duruma sahiptiler. Belirli bir yerleri olmadığından sancak beylerine tâbi olmayıp bey veya başbuğlarına bağlıydılar. Aşiretler, kazaî yönden kadılara bağlıyken, cezaî yönden ise beylerine ya da başbuğlarına tâbi idiler. İnfaz onların eliyle gerçekleşmekteydi. Ayrıca devlet işlerini de yine onlar hallederdi. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde aşiretlerin devlete isyanını önlemek amacıyla kethüdalıklara ayrıldıkları ve bunlardan farklı boylara mensup olanları bir araya getirerek federasyonlar oluşturulduğu görülmektedir¹⁰.

Osmanlı Devleti'nde özerk yönetimde bulunan aşiretlerde sancak babadan oğla geçerdi. Bu bölgenin bütün geliri aşiret beyine ait olduğu halde padişahın emri ile belli zamanlarda belli sayıda orduya asker vermek zorundaydı. Padişah bu bölgelerin önemli yerleşim alanlarına bir kadı atar ve buraya yeniçeri birliği yerleştirirdi¹¹.

Göçebe hayatlarından ötürü daha çok hayvancılıkla uğraşan aşiretler yerleşik ahaliyle iktisadî açıdan bütünlük oluşturmuşlardı. Merkezi otoritenin zayıflamasıyla beraber aşiretler başıboş bir tarza dönüştüğünden devlet tarafından tekrar otorite altına almak amacıyla iskân ettirilmeye çalışılmıştır. Bu gaye ile hem göçebe aşiretler yerleşik duruma geçerek devlet bünyesi altına girecek hem de fethedilen yerlerde yerleşim sağlanabilecekti. Devlet, aşiretleri tekrar kontrol altında tutma ihtiyacı duymuş ve bunun içinde eski aşiret düzenlerini bozarak kethüdalıklar şeklinde teşkilatlandırmıştır¹².

Osmanlı Devleti, fethettikleri toprakların Türkleşmesini sağlamak amacıyla aşiretleri bir iskân unsuru olarak kullanmıştır. Fethedilen toprakların Türkleşmesine

---

⁹ Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar*, I, TTK Yayınları, Ankara, 2009, 19.

¹⁰ Halaçoğlu, *a.g.e.* 19.

¹¹ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, Çev: Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ağustos 2016, 111.

¹² Halaçoğlu, "Aşiret", 9.

araç olmuşlardır. Onlar yerli halka oranla teşkilatlı ve disiplinli hareket ettiklerinden dolayı devlet için de askerî açıdan önemlilerdi. Cengiz Orhunlu, özellikle XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devletin aşiretleri iskân ettirmede ki sebeplerini üç maddede özetlemiştir. Bunlardan ilki, konargöçer bir hayat tarzı olan aşiretlerin yerli halka verdiği zararları önlemektir. İkinci neden, boş ve harap durumunda olan yerlerin imâr edilmesi ve ekilmeyen toprakların işlenmesini sağlamaktır. Üçüncü neden ise devlet tarafından kontrol edilmesi güç olan şâkî gruplara ve Suriyedeki Arap bedevilerine karşı bir set oluşturarak onları kontrol altında tutmaktır. Bu maddelere dayanarak aşiretlerin Osmanlı Devleti için taşıdığı önemi görebiliriz. Onlar hem siyasî hem de sosyal hayat açısından önem teşkil etmektedirler¹³.

Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyıldan sonra Arap aşiretlerinin baskısı yüzünden gerilemekte olan Güneydoğu Anadolu ve Halep'teki aşiretlerin iskânı üzerinde durmuştur. Tanzimat dönemiyle birlikte devlet daha hassas bir şekilde iskân hareketlerini yürütmüştür. Osmanlı, aşiretleri yerleştirmek için çoğu defa sürgün usulüne başvurmuş, bu durum ise aşiretleri kendiliğinden yerleşmeye zorlamıştır¹⁴.

Osmanlı toplumu iki ana grupta sınıflandırılmıştır: ilk kesimin askerî adı altında toplanan ve görevleri gereği vergilerden muaf olan askerler, diğer kesim ise devlet görevlileri ve ilmiye sınıfını oluşturan kesimdir. İkincisi ise, şehirliler, köylüler ve göçebe aşiretlerin meydana getirdiği reaya vergi mükellefi gruplar olduğunu belirtmiştir¹⁵. Osmanlı toplumunu oluşturan aşiretler çok fazla göze çarpmamalarına rağmen birçok yönüyle Osmanlı Devleti'ni etkilemiştir¹⁶.

Osmanlı Devleti, aşiretleri mezralarda küçük çapta tarımla uğraşmalarını sağlayarak onların köylere yerleşmeleri için de zemin hazırlamıştır. Rumeli'ye geçildikten sonra Anadolu'da büyük bir nüfus potansiyeline sahip olan aşiretler, devlet tarafından bu bölgelerin güvenliğinin sağlanması amacıyla buralara sevk edilmişlerdir. Aşiretler buralarda köyler kurarak yerleşik hayata geçmişlerdir¹⁷.

---

¹²Cengiz Orhunlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1987, 107.

¹⁴Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti*, 116.

¹⁵Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar*, 15.

¹⁶Orhunlu, *a.g.e.* 13.

¹⁷Halaçoğlu, *Adnadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar*, 16.

Doğu ve Güneydoğu’da Osmanlı Devleti’nin idaresi altında bulunan çok sayıda aşiret vardı. Bu bölgelerde yaşayan aşiret reislerinin ve yöre halkının devlete karşı itaatsizliği olmadığı sürece devlet bu aşiretlere herhangi bir müdahalede bulunmuyordu¹⁸.

1. II. Abdülhamid Döneminde (1876-1909) Aşiretler

1876 yılında II. Abdülhamit tahta geçtikten hemen sonra Osmanlı ve Rusya arasında 1877-78 yıllarında Doksan üç Harbi gerçekleşmiştir. Bu savaşın getirdiği olumsuzluklar ülkenin hemen her yerinde etkisini göstermiştir. Savaş, Doğu Anadolu’da aşiretlerin itaatsiz bir şekilde davranmalarına sebebiyet vermiştir. Savaştan hemen sonra bölgede asayişin tekrar sağlanabilmesi için harekete geçilerek bölgeye *Heyet-i İslahiye*¹⁹ gönderilmiştir. Bu heyet, aşiret reislerinin devlete tekrar bağlanmasını sağlayarak, bölgede imar çalışmaları, madenlerin işletilmesi ve ziraatın yaygınlaştırılması gibi birçok konuda görevlendirilmiştir²⁰.

II. Abdülhamid dönemi siyasî karışıklıkların yoğun olduğu bir dönemdir. Bu durumdan faydalanmak isteyen Avrupa devletleri kendi emperyalist emellerini gerçekleştirmek için çoğu kez bu emellerini devlet otoritesinin az olduğu aşiretler üzerinde uygulamıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti’nin bünyesi altında bulunan aşiretlere bakıldığında sürekli olarak bir çatışma halinde oldukları görülmektedir. Aşiretler çoğu kez kendiaralarında toprak mücadelesine girerek, sorunların daha fazla büyümesine sebebiyet vermişlerdir²¹.

II. Abdülhamid, Osmanlı-Rus savaşından sonra 13 Temmuz 1878’de imzalanan Berlin Antlaşmasının kabul ettirilmesiyle devletin genel durumu için endişelenmeye

¹⁸ Oktay Bozan, “20. Yüzyılın Başında Eşraf-Aşiret Çatışması Milli Aşireti ve Diyarbakır Eşraf Örneği”, *Atatürk Araştırma Dergisi*, 33(2), 2017, 40.

¹⁹ Devlet yönetiminden çıkan aşiretlerin tekrar denetim altına alınması ve göçebe aşiretlerin yerleşik hayata geçirilmesi için sürdürülen iskân politikası Fırka-i İslâhiyenin kurulmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle Adana ve çevresinde aşiretlerin itaatsizlikleri bu heyetin kurulmasına önyak olmuştur. Ahmed Cevdet Paşa Güneydoğu Anadolu’nun isyan halinde olduğunu ifade ederek “Anadolu cihetinin ıslahatı için bir Fırka-i Askeriyye tanzim kılınmalıdır” sözleriyle aşiret isyanlarının önlenmesi için Fırka-i İslâhiyenin gerekliliğini vurgulamıştır. Ahmed Cevdet Paşa 17 Temmuz 1865 yılında sadarete bir yazı göndererek bu heyetin faaliyet alanını tanımlamıştır. Kurulan heyet, Adana ve çevresindeki isyanları bastırarak konargöçerlerin yerleştirilmesini de sağlamıştır. Nuri Yavuz, “Fırka-i İslâhiye Ordusunun Özellikleri ve Faliyetleri” *Akademik Bakış Dergisi*, V, 10, Kırgızistan, 2012, 115-126.

²⁰ Bozan, *a.g.e.* 5.

²¹ Gökhan Çetinsaya, “II. Abdülhamid Döneminde Kuzey Irak’ta Tarikat”, *Aşiret ve Siyaset, Divan Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, İstanbul, 46.

başladı. Bunun üzerine II. Abdülhamid bahsi geçen antlaşmanın gerçekleşeceğini öngörerek önlemler almak için harekete geçmiştir²².

II. Abdülhamid'in temel politikası, Arnavutluk'un güneyinde ve Arap toprakları içerisinde bulunan Vilâyât-ı Sittenin²³ Osmanlı topraklarının içerisinde kalmasıydı. Abdülhamid Arnavutluk'ta bulunan Arnavut aşiretlerinin, Arap topraklarında bulunan Arap aşiretlerinin, Vilâyât-ı Sittede de Karapapak-Türkmen aşiretlerinin ve özellikle de Kürt aşiretlerinin birleşerek onların işbirliğine güvenmekteydi. Bunun üzerine aşiret reisleri, ağaları, beyleri ve bölgede nüfuzlu tebaa ile halife sıfatını kullanarak, onların silahlı birlikler oluşturmaları için ikna etmiştir²⁴.

İngiltere ve Rusya'nın Ermeni ve Bulgar meselelerinden dolayı aralarının açılmasını fırsat bilerek Hamidiye Alayları kurmak için harekete geçmiştir. Bunun içinde 20 Haziran 1890 yılında Erzurum'da çıkan ilk Ermeni isyanı üzerine IV. Ordu Komutanlığına atanan Müşir Mehmed Zeki Paşa'yı Hamidiye Alaylarını uygulamaya sokması için görevlendirmiştir²⁵.

2. Hamidiye Alayları

Hamidiye Alayları 1980 yılında kurulmuştur²⁶. Hamidiye Alaylarının kuruluş sebeplerinin başında yukarıda zikredildiği gibi, Şark meselesinin ortaya çıkardığı Ermenilerin Vilâyât-ı Sittede hak iddia etmeleri ve özellikle bu bölgenin Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde kalmasını sağlamaktı. IV. Ordu merkez karargâhının Erzincan'da bulunması sebebiyle, Ermenilerin çıkardıkları olaylara ve isyanlara erken müdahale de bulunamayıp buna çözüm olarak da Zeki Paşa'nın Müslümanların kendilerini savunmaları için bir alayın teşkil edilmesi fikri Abdülhamid tarafından

---

²² Bayram Kodaman, "Ermeniler, Aşiret Süvari Alayları ve II. Abdülhamid" Kırgızistan-Manas Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, 24.

²³ Vilâyât-ı Sitte kavramı 1877-78 Osmanlı -Rus savaşının ardından Osmanlı Devleti ve Rusya arasında imzalanan Ayestefanos antlaşması (3 Mart 1878) ile ortaya çıkmıştır. Söz konusu olan antlaşmanın 16. Maddesinde yer alan Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Ma'mûratü'l-Aziz (Elazığ), Van Bitlis, Doğu Anadolu bölgesinde bulunan bu vilayetlerde Ermenilerin yapmak istediği ıslahat ile ilgilidir. Bu antlaşmadan sonra bu bölgeler Vilâyât-ı Sitte olarak adlandırılmıştır. Ayşe Terzioğlu, *Vilâyât-ı Sittede Ermeniler (1878-1914)*, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bastırılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2005.

²⁴ Kodaman, "Ermeniler, Aşiret Süvari Alayları ve II. Abdülhamid", 24,

²⁵ Kodaman, *a.g.e.* 54.

²⁶ Janet Klein, *Hamidiye Alayları*, Çev; Renan Akman, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, 18.

kabul edilmiştir. Bunun üzerine 1891 yılında Hamidiye alayların nizamnâmesi çıkarılarak uygulamaya geçilmiştir²⁷.

Hamidiye Alayların kurulmasındaki amaç;

- Bölgede merkezî otoriteyi tekrar sağlamak,
- Doğu Anadolu bölgesinde devletin etkin olabileceği şekilde yeni sosyo-ekonomik bir denge kurmak ve aşiretlerin askerî gücünden faydalanmak²⁸,
- Kürt aşiretlerinin devlete, padişaha ve halifeye bağlılıklarını sağlayarak disiplin altında tutmak²⁹.
- Doğu Anadolu'da başlayan Ermeni faaliyetlerini önlemek ve yabancı devletlerin tahriklerine karşı Doğu Anadolu'yu elde tutmak³⁰.

İlk kuruluşta sayıları otuz altı alay olan Hamidiye Alayları 1895'te elli altıya 1909'da ise bu sayı altmış beşe çıkarılmıştır. Hamidiye Alayları'nın kurulmasındaki diğer bir amaç ise aşiretler arasındaki çekişmeleri önlemektir. Ancak istenilen durumun tam tersi yaşanarak bu çekişmeler daha da artmıştır. Alayların yeterli bir eğitimden geçirilmeden onlara verilen yetkiler sorumsuzca ve kendi arzularına göre kullanmalarından dolayı yöredeki aşiretlerin ve halkın devlete karşı tepki duymalarına yol açmıştır³¹.

Kurulan bu alaylara katılan aşiretlere hukukî bir statü kazandırılması, onların silahlandırılması, maaşa bağlanmaları ve daha birçok avantaja sahip olmaları onların diğer aşiret ve yöre halkı üzerinde baskı kurmalarına sebebiyet vermiştir. Hatta daha ileriye giderek devlet yetkililerine dahi isyan etmişlerdir. Hamidiye Alayları, II. Abdülhamid'in 1909 yılından tahttan indirilmesinden sonra da devam ettirilmiş ancak adı *Aşiret Hafif Süvari Alayları* olarak değiştirilmiştir³².

---

²⁷Kodaman, "Ermeniler, Aşiret Süvari Alayları ve II. Abdülhamid", 11.

²⁸Kodaman, *II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1987, 22.

²⁹Kodaman, "Ermeniler, Aşiret Süvari Alayları ve II. Abdülhamid", 11.

³⁰Kodaman, *II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası*, 22.

³¹Bozan, *a.g.e.* 40.

³²Klein, *a.g.e.* 21.

I. BÖLÜM

1. OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİM SİSTEMİ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde eğitim ve öğretimin temel amacı *din* olarak görülmüş ve eğitim *din adamları* tarafından verilmiştir. İlköğretim XIX. yüzyılın sonuna kadar basit bir düzeyde kalmıştır. Ortaöğretim eğitim kurumlarından yalnızca erkekler faydalanmıştır. Azınlık ve yabancılara öğretim hakkı tanınmış fakat bu faaliyetler denetlenemediğinden dolayı bazı siyasî ve ekonomik sorunlara sebep olmuştur³³.

İslâm devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de eğitim ve öğretimin ilk zamanlarında devlet otoritesinin önemli ölçüde az olduğu medreselerde yapılmaktaydı. Medreseler dışında da farklı eğitim faaliyetleri yürütülmekteydi. Buna örnek olarak yine medreselerle aynı şekilde devlet otoritesinin az olduğu ve hemen her mahallede bulunan Sıbyan Mektepleri ve devlet kontrolü altında bulunan, şehzadelerin yetiştirilmesi dışında idarî, mülkî ve askerî alanlarda eğitim vermekte olan Enderun Mektebi gösterilebilir³⁴.

1.1. Mahalle/Sıbyan Mektebi

Osmanlı toplumunun genel eğitimiyle ilgilenen, kız ve erkek çocukların belli bir yaşa geldikten sonra mecburi olarak gittikleri ve ilköğretim seviyesinde olan müesseseler Sıbyan Mektepleridir³⁵. Bu mekteplere Mahalle ve Sıbyan dışında bir de "Dâru't-talim, Muallimhâne ve Mektephâne" de denilmektedir³⁶. Medreseler ve Sıbyan Mektepleri, devletin kontrolünden uzak kendilerine özgü eğitim müesseseleridir. Bunların tamamı kurulan vakıflar aracılığıyla finanse edilirdi.³⁷

Sıbyan mektepleri İslâm'ın ilk dönemlerinde uygulanmaya başlayarak Selçuklular ve Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Sıbyan Mekteplerinin İslâm'ın ilk dönemlerinde kurulduğu bilinse de tam olarak hangi yıllarda ortaya çıktığı bilinmemektedir³⁸.

³³Yayha Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi, Kültür*, Koleji Yayınları, İstanbul, 1993, 54.

³⁴Cahid Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, İstanbul, 1976, 16.

³⁵Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ötüken yayınları, İstanbul, 1980, 10.

³⁶Baltacı, *a.g.e.* 19.

³⁷Kodaman, *a.g.e.* 10.

³⁸Mustafa Gündüz, "Osmanlı Klasik Döneminde Medrese Dışı Eğitim Kurumları", *Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi*, Editör: Mustafa Gündüz, İdeal Yayınlar, İstanbul, 2018, 42.

Osmanlı Devleti'nde ise Fatih döneminde kurulduğu bilinmektedir. Her yere yayılmış olan Sıbyan Mektebi'nin tam sayısı bilinmemektedir. Ancak Evliya Çelebi XVII. yüzyılda sadece İstanbul'da mektep sayısını 1993'ü bulduğunu ifade etmiştir³⁹.

Sıbyan Mektebi'nin temel eğitim kurumu olmasından ötürü hemen her mahallede bulunurdu. Mekteplerin yöneticileri de varlıklı kişiler arasından seçilirdi. Bu mekteplerin giderleri bağlı oldukları vakıflar tarafından karşılanması dışında bazıları da mahalleliler tarafından karşılanırdı. Mektebe beş ila yedi yaşlarından, on ila on iki yaşlara kadar öğrenci alınabiliyordu. Burada; temel dinî bilgiler, Kuran-ı Kerim, okuma ve yazma, güzel yazı (hat), basit düzeyde matematik (cebir, kara cümle), tecvit gibi ilimler öğretilmekteydi. Bu dersler dışında birde çocuklara toplum içinde nasıl davranacakları, saygı ve hürmet gibi kavramları da öğretilerek çocukların davranışları üzerine eğitim veriliyordu. Bu mekteplerde temel öğrenme yöntemi ezberdi. Okulların standart bir programı olmadığından mektebin açılış ve kapanış saatlerine dair de bir kural yoktu. Gün içinde derslerin başlama ve bitiş saatleri belli değildi. Ölçme ve değerlendirme öğrencilerin dersteki başarılarına ve müderrisin kanaatine bağlıydı⁴⁰.

Sıbyan Mektebi'ni başarıyla bitiren öğrenciler daha sonrasında da medrese eğitimi alırlardı. Medreseden de mezun olduktan sonra kadı, müftü, müderris ya da başka üst düzey devlet makamlarında görev alabilirlerdi. Mahalle/Sıbyan Mektepleri de medreseler gibi mahalleli ve din adamlarının elindeydi. Bu durum Tanzimat dönemiyle birlikte eleştirilmeye başlandı ve mekteplerin devlet kontrolü altına alınması gerektiği savunuldu. Bu mektebe sadece isteyenlerin değil her çocuğun mecburi eğitim alması gerektiğini ve din dersleri dışında günlük hayatı kolaylaştıracak pratik bilgilerin de verilmesi istenildi⁴¹.

---

³⁹ Baltacı, *a.g.e.* 19.

⁴⁰ Baltacı, *a.g.e.* 19.

⁴¹ Gündüz, *a.g.e.* 42-43.

1869 yılında yapılan Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi'nde Sıbyan Mekteplerini de kapsayan yenilikler yapıldı. Dört yıl eğitim süresi olan Sıbyan Mekteplerinde şu genel maddelere yer verildi:

- İhtiyaca göre her mahalle ve köyde ya da bir iki mahalle ve köyde en az birer sıbyan mektebi bulunacaktır.
- Osmanlı tebaasında bulunan gayrimüslimler içinde ayrı okulların açılması gerektiği vurgulanmıştır. Böylelikle onların da kendi dinlerine ve dillerine uygun eğitim alma hakkı sağlanmıştır.
- Mahalle ve köylerde iki Sıbyan Mektebi varsa bunlardan biri kız çocuklarına biri de erkek çocuklarına tahsis edilecektir.
- Bu nizamâmeyle beraber çocukların eğitim süreleri kızlar için yedi-on bir, erkekler için ise altı-on yaşları arasında değiştirilmiştir.
- Ders verecek müderrislerin Osmanlı tebaasından olup, Dârümuallîm'den mezun olma zorunluluğu getirilmiştir.
- Bu okulların masrafları ise mahalle ve köy halkı tarafından karşılanacaktır.

Osmanlı Devleti, Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi ile birlikte yenileşme yoluna giden Sıbyan Mekteplerinde ilköğretim yaşına gelmiş bütün çocukların asgari düzeyde eğitim almasını sağlamaya çalışmıştır⁴². Ancak mahalle mektepleri bu isteklere cevap vermede yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, 1870'de Sıbyan Mekteplerinin yerine geçecek bu isteklere cevap verebilecek devlet kontrolünde, planlı ve programlı ilköğretim seviyesinde *İbtidâî Mektep* adında yeni okullar açılmıştır. Devlet bu mekteplerin gelişmesini ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. Mahalle/Sıbyan mektepleri giderek azalmış ve Cumhuriyet ilan edildikten sonra bu okullar kapatılmıştır. Bugünkü ilkokullar İbtidâî Mekteplerinin devamıdır⁴³.

---

⁴² İbrahim Caner Türk, Mine Çağır, "1869 Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, IV, 11, 2017, 64-65.

⁴³ Gündüz, *a.g.e.* 42-43.

1.2. Medreseler

Medrese, Arapça da *Derase* kökünden gelir, bu kelime ise öğrencilerin ilim gördüğü yer anlamına gelmektedir. Osmanlı Maârif Teşkilâtında yüksek seviyeli eğitim müessesesi şüphesiz ki medreselerdir. Osmanlı'da ilk medrese Orhan Gazi (1324-1362) tarafından İznik'te yapılmıştır⁴⁴. Bu medresenin ilk müderrisi de dönemin önemli âlimi olan *Dâvud el-Kayseri*'dir⁴⁵. Daha sonra, I. Murad (1362-1389), I. Bayezid (1389-1402) ve I. Mehmed (1413-1421) de aynı şekilde medreseler yaptırmıştır⁴⁶.

Medrese gelirinin karşılanması için de bazı vakıflar yaptırmışlardır⁴⁷. Bu müesseselerin vakıflarla ilişkili olmasından dolayı idare ve işleyiş açısından da kendine özgü özellikleri vardır. Bu vakıflar, vakfiye olarak adlandırdıkları bir belge hazırlayarak yerin ne şekilde kullanılacağına, yapılacak olan medreselerde hangi derslerin okutulup okutulmayacağına, Akaratdan elde edinilen gelirin nereye ödeneceğine ve ne miktarda harcanacağına, bu medreselerde kimin ders vereceğine ve alacağı maaşın ne kadar olacağına dair her şeyi ile ilgilenme hakkına sahiptir. İslâm hukukuna göre, medrese kurmak isteyen biri, medrese binasını inşa ederek masrafları için gelir elde edebileceği bir mülk tayin etmeli ve bir vakfiye düzenleyerek medrese kurabilirdi. Vâkıfın yeni kurulan bir vakfiyeye koyduğu şartların değiştirilme ihtimali olmadığı gibi bu şartların aynı şekilde yerine getirilmesi zorunluydu. Vâkıf sahibi öldükten sonra da vakfın mülk ve gelir kaynaklarının işleyişi hükümdarlar değişse dahi vakfiyede geçerli olan şartlara göre olmalıydı. Böylelikle medreseler, siyasî otoritenin doğrudan müdahale edemediği özerk kurumlar haline gelmiştir⁴⁸.

---

⁴⁴Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, I, TTK yayınları, Ankara, 2010, 375.

⁴⁵ Selim Hilmi Özkan, "İslâm Öncesi, İslâmî Döneme Geçiş, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Kuruluş Dönemlerinde Eğitim", *Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi*, Editör: Mustafa Gündüz, İdeal Yayınlar, İstanbul, 2018, 23.

⁴⁶Cezar, *a.g.e.* 375.

⁴⁷Hasan Kayapınar-Ömer Korkmaz," XVI. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinde Fıkıh Eğitimi (Sahn-I Seman Ve Süleymaniye Örneği) ", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, X, 54, Samsun, 2017, 1013.

⁴⁸Abdurrahman Atçıl, "Osmanlı Klasik Döneminde Eğitim: Medreseler", *Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi*, Editör: Mustafa Gündüz, İdeal Yayınlar, İstanbul, 2018, 26.

İlk Osmanlı medreseleri, okutulan derslerden, eğitim ve öğretim yöntemlerine kadar birçok yönüyle Selçukluların devamı niteliğinde gösterilebilir⁴⁹. XIV. yüzyıl Osmanlı medreseleri hakkında çok fazla bilgi bulunmama⁵⁰ birlikte; İran, Mâverâ-ün nehir, Suriye ve Mısır'ın medreseler üzerindeki etkisi de görülmektedir⁵¹. İlköğretim seviyesinden Yükseköğretim seviyesine kadar her alanda ders veren bu müesseseler Osmanlı ve İslâm coğrafyasının her köşesine yayılmıştır. Osmanlı Devleti'nin klasik eğitim kurumu niteliğinde olan medreseler⁵² farklı coğrafyalarda farklı eğitim yöntemler de geliştirmiştir⁵³.

Medreselerde eğitim verecek olan müderrisler okutulan ilimlerde uzmanlığı olan kişiler arasından seçilirdi. Müderrisler haftanın beş günü medreselerde öğrencilere ders vermekteydi. Tatil günleri ise genellikle Salı ve Cuma günleriydi. Müderrislerin maaşları da vakfın gelirinden ödenirdi. Osmanlı döneminde inşa edilen medreselerin çoğunda öğrencilerin kalabileceği odalar vardı. Bu odalarda kalan öğrenciler genellikle temel eğitimini almış ve yüksek seviyeli eğitimi alabilecek öğrenciler arasından seçilirdi. Ayrıca burada kalacak öğrencilere bir de harçlık olarak küçük bir yevmiye de verilirdi. Sahn-ı Semân medresesi gibi yüksek seviyeli medreselerde okuyan öğrencilere ise *danişmend* denilirdi⁵⁴.

Öğrenciler medreselerde eğitim görmek dışında, ayrıca kendilerinden daha alt seviyede olan öğrencilere de eğitim vermekteydiler. Medreselerde tahsilini tamamlamış ve atanmayı bekleyen öğrencilerden bazıları yüksek seviyeli müderrislerin mu'îdi (asistan) olarak atanırdı. Bunlar belli bir süre içinde küçük bir maaşla görev yaptıktan sonra müderris veya kadı olarak atanmaya hak kazanırlardı⁵⁵.

Medreselerin zamanla sayısı arttıkça yapılan yeni medreselere göre de hiyerarşik bir düzen oluşmaktaydı. Bu durum Sahn-ı Seman Medresesi yapıldıktan sonra oluşmaya başlamıştı. Bu medreseler en üst medrese olarak tanımlandılar. Daha önceden yapılan medreseler ise Sahn-ı Seman medresesinin altında yer alarak bunlar müderrisin günlük maaşına göre şekillenmeye başladılar. Buna göre yirmili (20 akçe), otuzlu (30 akçe), kırklı (40 akçe) şeklinde medrese seviyeleri ortaya çıktı.

---

⁴⁹ Özkan, *a.g.e.* 23.

⁵⁰ Baltacı, *a.g.e.* 15.

⁵¹ Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul, 1984, 6.

⁵² Atçıl, *a.g.e.* 25.

⁵³ Özkan, *a.g.e.* 23.

⁵⁴ Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, I-II, İstanbul, 1977, 98.

⁵⁵ Atçıl, *a.g.e.* 29.

Daha sonraki yıllarda ise Süleymaniye Külliyesi'nin parçası olan medreseler Sahn medreselerinin üzerinde yer alırken diğer medreseler Sahn medreselerinin altında yer almaktaydı⁵⁶.

XVI. yüzyılın sonlarına doğru ise medrese hiyerarşisi şu şekilde sıralandı. 1. Yirmili medreseler 2. Otuzlu medreseler 3. Kırklı medreseler 4. Hariç medreseler 5. Dâhil medreseler 6. Sahn medreseleri 7. Altmışlı medreseler 8. Süleymaniye medreseleri 9. Süleymaniye Dârülhadis Medresesi. Bu şekilde düzenlenen medreselerde müderrislerin atamaları da buna göre yapılmaktaydı. Bir müderris bir medreseden diğerine terfi alabiliyordu⁵⁷.

Medreselerde okutulan kitapların hemen hepsinin dili Arapçaydı. Ancak ders kitaplarının açıklaması durumunda bu dil bölgeden bölgeye farklılık gösterebilmekteydi. Anadolu ve Balkanlardaki medreselerde Türkçe, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki medreselerde ise Arapça ve Kürtçeydi⁵⁸.

XVI. yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı-Safevî ilişkilerinin kötü olması, Anadolu ile İran arasındaki fikir ve düşünce hayatını olumsuz yönde etkiledi. Bu da medreselerin istenen seviyede gelişmesini engellemiştir⁵⁹. Bu dönemde yenilik hareketlerinin artmasıyla birçok okul açılmış ve medreseler giderek eski önemini yitirmişti. Medreselerin vakıf gelirleri merkezi yönetim tarafından kontrol edilmeye başlanmış ve bir kısım gelirler başka amaçlar için kullanılmıştır⁶⁰.

XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla, sosyal ve ekonomik düzen bozulmaya başladı. Bunun ilk yansıması vakıf kurumlarında görülmüş ve ona bağlı olan eğitim-öğretimi de etkilemiştir. Medreseler eğitim kurumu olmaktan çıkmıştır. Vakıf yöneticileri genellikle müderris ve hoca tayinleri için yeteneğe ve bilgiye bakmaksızın akraba ya da hısım olan kişiler arasında seçim yapmıştır. Medreseler sadece eğitim vermekle kalmamış ayrıca siyasetle de ilgili olmaya başlamıştır. Bu dönemde yenileşme ihtiyacının hissedilmesine rağmen medreselerde herhangi bir düzenlemeye gidilmemiş, hatta yeniliklere karşı bir tavır

---

⁵⁶ Hüseyin Hatemî, "19. Yüzyılda Medreseler", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, 502-503.

⁵⁷ a.g.e. 502, 503.

⁵⁸ a.g.e. 502, 503.

⁵⁹ a.g.e. 502, 503.

⁶⁰ Atçıl, a.g.e. 40.

sergilenmiştir⁶¹. Medreseleri düzeltmek yerine yeni usûle uygun okullar açılarak medrese ve okul ikilemine sebep olunmuştur. Böylelikle medreseler sadece dini öğreten kurumlar olarak kalmıştır⁶².

XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise medreseler artık eğitim sisteminin önemli bir sorunu haline gelmişti. II. Meşrutiyetle beraber medreseler için yapılan ıslahat projeleri yetersiz kalmış ve nihayetinde 3 Mart 1924'te ilan edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreselerin idaresi Maârif Vekâleti'ne bırakılmış, hemen ardından da medreseler kapatılmıştır⁶³.

1.3. Enderun Mektebi

Medrese ve sıbyan mektepleri dışında devlet bünyesi altında bulunan bir de *Enderun Mektebi* vardı⁶⁴. Enderun Mektebi çok dar bir kesimi ilgilendiren bir mektep olsa da eğitim konusunda devlet için önemli bir yere sahipti⁶⁵. Bu mektepte birçok alanda eğitim ve öğretim verilmekteydi. Mektebin ilk yıllarında öğrenciler sadece devşirme kökenliler ve yabancılar arasından seçilirdi. Bunlarda acemioğlanlar arasından belirlenirdi⁶⁶. Belirlenmiş olan bu öğrencilerin burada 7-8 yıl eğitim aldıkları bilinmektedir⁶⁷.

Acemioğlanlar arasından, iyi eğitim almış ve tahsil dereceleri yüksek olan öğrenciler mektebe seçilirdi. Buna dayanarak acemioğlanların önceden aldıkları eğitim, idadî mektebi gibi Enderun Mektebi'ne hazırlık aşaması olarak düşünülebilir. Osman Nuri Ergin, İstanbul'a rehin olarak getirilen hükümdar çocukların da burada eğitim gördüklerini söylemiştir⁶⁸. Bu okullar bugünkü anlamda yaygın ve örgün eğitim kurumları olarak sınıflandırılabilir⁶⁹.

Enderun mektebi, sıbyan ve medrese mekteplerinden farklı olarak merkezi otoritenin denetimi altındaydı. Bu mektep II. Murad (1421-1451) döneminde kurulmuş Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) döneminde ise geliştirilmiş ve

---

⁶¹ Bayram Kodaman, *Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası*, Orkun Yayınları, İstanbul, 1983, 97.

⁶² Hatemî, *a.g.e.* 502, 503.

⁶³ Atçıl, *a.g.e.* 40.

⁶⁴ Hasan Akgündüz, *Osmanlı Medrese Sistemi*, Ulusal Yayınları, İstanbul, 1997, 482.

⁶⁵ Gündüz, *a.g.e.* 41.

⁶⁶ Ergin, I-II, *a.g.e.* 12.

⁶⁷ Baltacı, *a.g.e.* 18.

⁶⁸ Ergin, I-II, *a.g.e.* 12.

⁶⁹ Gündüz, *a.g.e.* 41.

kurumsallaşmıştır. Enderun Mektebi, ırk ve din esaslarını göz önünde bulundurmadan devletin askerî ve mülkî personelini yetiştiren bir eğitim kurumudur.

Enderun Mektebi'ne alınan öğrenciler *acemioğlanı* olarak tabir edilen devşirme çocukları arasından seçilirdi. Hıristiyan ailelerden alınan bu çocuklar Türk ailelerine verilerek Türk kültürü ile yetiştirilirdi⁷⁰. Bu çocuklar ilk önce Enderun Mektebi'nin hazırlık safhası olan farklı saraylara eğitilmek amacıyla gönderilirdi. Daha sonra seviyeleri kontrol edilerek Edirne Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı, Galata Sarayı'ndan birine acemioğlanı olarak kaydedilirdi. Bu saraylara gönderilen öğrenciler arasından eğitimini tamamlamış yetenekli ve sadık öğrenciler Topkapı Sarayı'na girme hakkı kazanırlardı⁷¹.

Enderun Mektebi'ne giren öğrencilerin ortalama eğitim alma süreleri 12-14 yılı bulmaktaydı. Bu süre zarfında öğrencilere, dinî bilimler, devlet yönetimi, matematik, astronomi, kimya ve beden eğitimi gibi dersler öğretilmekteydi. Bu mektepte sıkı ilkeler ve katı bir hiyerarşi vardı. Öğrenciler eğitimlerini “oda” veya “koğuş” olarak tabir edilen alanlarda görürlerdi⁷².

Osmanlı sarayının mimarı, nakışçı, ressamı, hattatı, kâtibi, müezzini, tarihçisi, şairi, âlimi, silahşoruna kadar daha birçok meslek bu mektepten çıkmıştır. Bu mesleklerin yanı sıra eğitimlerini tamamlayan öğrenciler üst makamlarda olan sadrazam, kaptan-ı derya, vali, elçi, serasker, kazasker gibi mesleklere de geçebiliyorlardı. Daha sonrasında memura duyulan ihtiyaçlardan ötürü 1859'da Mekteb-i Mülkiye açılmış ardından da Mekteb-i Sultanî açılmış ve Enderun Mektebi'nin modern işlevini görmüştür⁷³. Fiilen bitmiş olan Enderun Mektebi 1 Temmuz 1909'da kararname ile kapatılmıştır.⁷⁴

---

⁷⁰İbrahim Serkan Ödemiş, “Enderun Mektebi ve Demokratik Eğitim Modeli Perspektifinden Meslek Eğitimi: Teorik bir Çözümleme”, *Eğitim ve Öğretim Araştırmalar Dergisi*, III, 3, Ağustos 2014, 65.

⁷¹Gündüz, *a.g.e.* 53.

⁷²*a.g.e.* 53.

⁷³*a.g.e.* 53.

⁷⁴Ergin, I-II, *a.g.e.* 13.

2. XIX. YÜZYILDA EĞİTİM SİSTEMİ

Medreseler XVIII. ve XIX. yüzyılda gerileyerek birçok özelliğini kaybetmiştir. Bu durumun önüne geçmek ve medreseleri eski statüsüne tekrar kavuşturmak için birçok yol denenmişse de istenilen hedefe ulaşılamamıştır⁷⁵.

Medreselerin yeniliklere karşı sergilediği tavırlardan dolayı yenilikçi devlet adamları modern eğitim öğretimi medrese ve ulemâ etkisinin az olduğu askerî mekteplerde uygulamıştır⁷⁶. Osmanlı Devleti'nde eğitim sistemine bilim ve tekniğin alınması gerektiği *Tanzimat Fermanı* ile açık bir şekilde görülmüştür⁷⁷. Bu dönemde örgün eğitimde ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olarak derecelendirilmeye gidilmiştir⁷⁸.

II. Mahmud(1808-1839) döneminde yapılan yenilikler ilmiye alanında kendini daha iyi hissettirdi. 1838'de *Meclis-i Umur-ı Nafia* oluşturuldu ve eğitim kurumları da buraya bağlandı⁷⁹.

1845'te Sultan Abdülmecid (1839-1861), eğitimin amacını; “*din ve dünya için gerekli olan bilgileri ve yararlı bilimleri yaymak ve halk arasındaki cahilliği kaldırmak,*” sözleriyle özetleyerek *Maârif-i Meşveret Meclisi* 'ni kurdu⁸⁰. Bu meclis, ilmin yaygınlaştırılması ve eğitim kurumlarının düzenlenmesiyle görevlendirildi. Meclisin önerisi ve Abdülmecid'in onayı üzerine 17 Temmuz 1846'da *Meclis-i Maârif-i Umûmiye* kurulmuştur. Nafia Nezâreti'nin bünyesindeki bu kurul eğitim ve öğretimle ilgilenip gerekli kararları almakla yetkilendirildi⁸¹. 17 Mart 1857 tarihinde *Maârif-i Umûmiye Nezâreti* kuruldu. Bu nezâretin kurulmasıyla medreseye karşı ılımlı tutumdan vazgeçilerek eğitim alanında batı usûllerine göre hareket edildi⁸².

1869 yılı maârif alanında ayrı bir öneme sahiptir. Bu dönemde ilk defa Maârif Teşkilâtı bir bütün olarak kabul edildi ve genel eğitim nizamnamesi hazırlandı⁸³. Bu nizamname, Osmanlı Devleti'nde maârif alanında yapılan ilk kapsamlı nizamname

⁷⁵ Ömer Özyılmaz, *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, 13.

⁷⁶ Bayram Kodaman *Abdülhamid Devri Eğitim sistemi*, Ötüken Yayınlar, İstanbul, 1980, 13.

⁷⁷ Ahmet Cihan, , *Osmanlı'da Eğitim Sistemi*, 3F Yayınları, İstanbul, 2007, 18.

⁷⁸ Akyüz, *a.g.e.* 137,138.

⁷⁹ Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Yayınları, Ankara, 2013, 285.

⁸⁰ Niyazi Berkes, *Türkiyede Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, 230.

⁸¹ Çadircı, *a.g.e.* 285.

⁸² Kodaman, *Eğitim sistemi*, 42.

⁸³ Nafi Atuf, *Türk Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, Ankara, 1930, 131.

yanı sıra, başkent ve vilayetler olmak üzere genel eğitim sistemini bir düzen içine koymayı hedefleyen ilk hukukî belge niteliğini taşımaktadır⁸⁴.

1869 *Maârif-i Umûmîye Nizamnâmesi*'nde özellikle ilköğretim ve ortaöğretimüzerinde duruldu. Bundaki amaç; devletin farklı din ve dillerine mensup toplumlarını *Osmanlıcılık* ideali etrafında birleştirmektir. Bu nizamnâmeyle rüştiye okullarının sayısı çoğaltılarak kentlerdeki eğitim ve öğretim oranı artırılmıştır. Böylece medreseler düzeltilmeye giderek artık merkezden bildirilen kurallar çerçevesinde hareket edilmeye başlanmıştır⁸⁵.

Bu nizamnâme ile maârif alanında değişimler yapılmak istenildiği halde teşkilatlanma yapılamadı ve okulların sayısı yeterince artırılamadı⁸⁶. Kanunî tedbirlerle zorunlu hale gelen ilköğretimin her yere yayılması sağlanmıştır. Sıbyan mekteplerinde yeni usul öğretimin Benimsenmesi ve Müslüman halkın ağırlıklı olarak kaldıkları yerlerde ilköğretime önem verilmesi gibi yapılan ıslahatlara rağmen Avrupa düzeyine çıkılamamıştır⁸⁷.

3. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE EĞİTİM SİSTEMİ

Berlin Kongresi'nde (1878) Osmanlı Devleti'nin eğitim kurumlarının tartışma konusu olmasından dolayı II. Abdülhamid eğitim sistemi üzerinde özellikle durmuştur. Ancak bu dönemde ekonominin kötü olması sebebiyle eğitimde yapılması düşünülen reformlar için gerekli para sağlanamadı⁸⁸.

II. Abdülhamid dönemi Tanzimat döneminde alınan kararların uygulamaya geçirildiği bir devir olarak da tanımlanmaktadır⁸⁹. Bu dönem ayrıca bir sistem değişikliğinden ziyade 1869 nizamnâmesinin uygulanması olarak değerlendirilebilir⁹⁰. Tanzimat döneminde olduğu gibi geleneksel eğitim anlayışı bırakılarak modern eğitim anlayışı benimsenmiştir. Ancak bu dönem Tanzimat döneminden farklı olarak geleneksel eğitim anlayışını tamamen reddetmemiştir.

---

⁸⁴ İbrahim Caner Türk, Mine Çağır, a.g.e. 62.

⁸⁵ Çadırcı, a.g.e. 288,289.

⁸⁶ Atuf, a.g.e. 138.

⁸⁷ Yaşar Baytal, "II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları", *OTAM*,11, Ankara, 2000, 30.

⁸⁸ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, VIII, TTK yayımları, Ankara, 2011, 385.

⁸⁹ Baytal, a.g.e. 29.

⁹⁰ İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Eğitim Sistemindeki Değişmeler", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi*, II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, 470.

Geleneksel eğitim, yeniliklerin önünü kapatan bir sorun olarak görülmüştür. Bu dönemde de eğitime büyük bir önem verilmiş ve yeniliklerin ancak eğitim yoluyla gerçekleştirebileceği anlaşılmıştır⁹¹.

Meşrutiyet ile birlikte meydana gelen siyasî sorunlar eğitim alanındaki gelişmelerin yavaşlamasına sebep olmuştur. Devlet adamları bu dönemde Balkan İsyânları, *Kanun-ı Esasî*'nin yayınlanması ve Rus Harbi gibi sorunlarla meşgul oldu. 1876'da *Kanun-ı Esasî* ile birlikte eğitimle ilgili düzenlemeler tekrardan gündeme gelmiştir⁹². Bunun üzerine *Kanun-ı Esasî*'de bununla ilgili iki maddeye değinilmektedir. İlki bütün okulların devlet bünyesi altında tutulması ve ikinci olarak da Osmanlı tebaası içinde bulunan gayrimüslimler için genel ve özel öğretim okulları açma hakkı tanınmasına yer verilmekteydi⁹³.

Maârif Nezâreti merkez teşkilâtının yeniden düzenlenmesine ve geliştirilmesine yoğunlaşmıştır. Maârif Nezâreti bünyesinde her öğretim derecesi için genel müdürlükler ve müfettişlikler kurulmuş ve her vilayet merkezinde birer maârif müdürlüğü ve meclisi oluşturulmuştur. Meclisin başarısızlığına rağmen, rüştiyeler yaygınlaştırıldı, sıbyan mektepleri yeni usûllere göre düzenlendi ve bazı yeni yüksekokullar açıldı⁹⁴.

1878 yılından itibaren taşrada da eğitim kurumları artırıldı. 1879'da Maârif Nezâreti bünyesinde sıbyan, rüştiye ve âli mekteplerinin her biri için ayrı daireler kuruldu ve sıbyan mekteplerinin yerine yeni usûle göre eğitim yapan ibtidâî mektepler açıldı⁹⁵. Bu teşkilatlanma sayesinde taşrada ilköğretim ve öğretmen okulları açılmıştır⁹⁶. Bunun yanı sıra birçok sanat ve meslek okulları açılmıştır. Yerli ve yabancı özel öğretimde gelişme sağlanmıştır. Eğitimin niteliğini artırmak amacıyla okullar, öğretmenler, kitaplar ve basın denetim altında alınmış, yeni düşüncelerin ortaya çıkması önlenmek istenmiştir⁹⁷.

Maârif teşkilâtı düzenlenirken Avrupa'daki yenilikler de dikkate alınmıştır. Bu dönemde özellikle Fransa Maârif Teşkilâtı model olarak alınmıştır. 1890 yılında

---

⁹¹ Karal, *a.g.e.* 379.

⁹² Baytal, *a.g.e.* 29.

⁹³ Necdet Sakaoğlu, "I. Meşrutiyet ve II. Abdülhamid Eğitim Tartışmaları" *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, 481.

⁹⁴ Baytal, *a.g.e.* 29.

⁹⁵ Kodaman, *Eğitim sistemi*, 71.

⁹⁶ Baytal, *a.g.e.* 29.

⁹⁷ Akyüz, *a.g.e.* 196.

meslek okulları ve yüksekokullar İstanbul dışında taşrada yaygınlaşmıştır. Alman sisteminin etkisiyle her ordu merkezinde bir Harbiye Mektebi kurulmuştur⁹⁸. Medreseye, ulemaya rağmen modern eğitim ve öğretim maârif merkezî teşkilâtının öne çıkmasıyla sağlanmıştır⁹⁹.

Modern eğitimin gücünü kavrayan II. Abdülhamid eğitimin daha alt tabakalara yani taşraya yayılmasına önayak olmuştur. Bunu yapmasındaki amaç ise eğitim aracılığıyla kendi halkını denetim altında tutmak ve Osmanlı Devleti'ni Avrupa'ya karşı güçlendirerek elit bir tabakanın oluşmasını sağlamaktı. Ona göre eğitimin sadece okullarda bilgi vermek dışında toplumun kimliğini de yeniden biçimlendirecek gücü vardı. Böylelikle devlet ve sultana mutlak itaat sağlanacaktı. Bu dönemin en belirgin özelliği, eğitim alanında yapılan hizmetlerden biri olan vilayetlere kadar eğitim kurumlarının ulaştırılmasıdır. Tanzimat dönemiyle yapılan eğitim çalışmaları sadece İstanbul'la sınırlı kalmıştı. Ancak 1878'den sonraki dönemde ise ülkenin hemen her köşesine eğitim hizmetleri yaygın bir şekilde verilmiştir¹⁰⁰.

Abdülhamid döneminde eğitim yoluyla Müslüman bir orta sınıf gayretine girişilmiş ve kısmen de başarı sağlanmıştır. Dönemin eğitim zihniyetinde unsurlar arası birlikteliğin gerçekleşmesi hedeflerin başında gelmekteydi. Bunun içinde etnik yapı ve dil farklılıkları fazla önemsenmemiş, din ve inanç birlikteliği vurgulanmıştır¹⁰¹. Bu bağlamda yeni okullarda açılmıştır. Özellikle Müslüman toplumunun çocuklarını devlet bünyesinde bulunan özel okullarda okutmalarına teşvik etmişlerdir. Buna örnek olarak II. bölümde detaylı olarak bahsedeceğimiz Aşiret Mektebi gösterilebilir.

3.1. İlköğretim

Osmanlı Devleti'nde ilköğretimi teşkil eden iki önemli unsur vardır. Bunlar sıbyan mektepleri ve medreselerdir. Osmanlı'da eğitimin ilk yapıldığı yerler sıbyan mektebi olarak adlandırılırdı¹⁰². Ancak Sıbyan mektepleri de ilk zamanlarda

---

⁹⁸ Tekeli, *a.g.e.* 472.

⁹⁹ Kodaman, *a.g.e.* 72-73.

¹⁰⁰Büşra Karataşer, "Sultan II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikası Hakkında Bir Değerlendirme", *International Journal of Social Science*, 57, 2017, 427.

¹⁰¹ Mustafa Gündüz, "II. Abdülhamit Dönemi Eğitimi ve İdeolojisi Üzerine Tartışmaları", *Türkiye Araştırmaları Türk Literatür Eğitim Tarihi Dergisi*, VI. 12, 2008, 272.

¹⁰² Karataşer, *a.g.e.* 429.

ihtiyaçlara cevap vermişse de zamanla değişen şartlar karşısında uyum sağlayamadığından işlevini yitirmiştir.

Sıbyan mektepleri eğitim ve öğretim alanında yetersiz kalmaktaydı. Müderrisler genellikle medreseden mezun olan talebelere oluşmaktaydı¹⁰³. Tanzimat ile beraber okulların düzeniyle ilgili önemli adımlar atılmıştır. Eğitimin yaygınlaştırılarak vakıf elinden alınıp devlet kontrolü altına geçmesi gerektiği fark edilmiş çocukların okula gönderilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. II. Mahmud dönemiyle beraber ilköğretimin zorunlu hale gelmesi için adımlar atılmışsa da eğitimin düzenli bir hale gelmesinde çok da ileri gidilememiştir¹⁰⁴. İlköğretim zorunluluğu ilk defa 1824 yılında sıbyan mektepleri için uygulanmış ancak sadece İstanbul ile sınırlı tutulmuştur¹⁰⁵.

Tanzimat ile beraber merkezde yaygınlaşan eğitim çalışmaları bu dönem özellikle taşrada yoğunlaştırılmıştır. Dönemin siyasî hareketi olarak bilinen Müslümanların çoğunlukta oldukları yerlerde eğitim faaliyetleri artırılmıştır. II. Abdülhamid'in eğitim üzerine bu şekilde durmasının sebebi okullarda gayrimüslim ve cemaat okullarının siyasî, Müslüman çocukların ise dinî eğitimlerine zarar verilmesini önlemektir. Ayrıca yeni okullar açılarak buralarda çocuklara *Osmanlılık* fikri yerleştirilmeye çalışılmıştır¹⁰⁶.

a. Ortaöğretim

Bu dönemin eğitim kademelerini teşkil eden bir de ortaöğretim kurumları vardır. Ortaöğretimi oluşturan iki okul bulunmaktaydı. Bunlar rüştiyeler ve idadilerdir. Bu okulların amacı tıp ve mühendishanelere öğrenci yetiştirmektir. İlk rüştiyeler II. Mahmud döneminde yapılan ıslah çalışmaları sırasından ortaya çıkmıştır¹⁰⁷.

1838'de rüştiye mektebinin açılmasına karar verilmiş ve bu mektebin idaresine bakmak için *Mekâtib-i Rüştiye Nezâreti* kurulmuştur¹⁰⁸. Sıbyan mekteplerinin ıslahı yapıldığında bu mekteplerin üstünde *sınıf-ı sanî* adıyla yeni okulların açılması kararlaştırılmıştır. Daha sonraları ise açılan bu okullara rüştiye adı verilmiştir¹⁰⁹.

---

¹⁰³ Atuf, *a.g.e.* 131.

¹⁰⁴ Karataşer, *a.g.e.* 429.

¹⁰⁵ Mehmet Ö. Alkan, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, VI, Ankara, 2000, 6.

¹⁰⁶ Karataşer, *a.g.e.* 429.

¹⁰⁷ Karataşer, *a.g.e.* 429.

¹⁰⁸ Ergin, I-II, *a.g.e.* 386.

¹⁰⁹ Karataşer, *a.g.e.* 429.

“Rüşti” kelimesi çocukluktan çıkıp ergenliğe geçiş olarak bilinir¹¹⁰. Rüştiye Mektepleri erkek ve kız rüştiye mektepleri olmak üzere ikiye ayrılmıştır¹¹¹.

1858 tarihine kadar kız çocukların okumaları için gereken önem verilmemiştir. Kız çocukların eğitimi sıbyan mektebinde gördükleri eğitim ile sınırlı kalmıştır. 1858 tarihinde ilk kız rüştiyeleri açılmıştır. Bu mektebin ardından Daru’l-muallimât ve 1878’de Üsküdar Kız Meslek Sanayi Mektepleri açılmıştır. Bu durum kız çocuklarının okuması için atılmış önemli adımlardandır¹¹².

Rüştiye Mektepleri 1869 yılında artış göstererek Tanzimat döneminin eğitim temelini oluşturmuştur. Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi’nde rüştiye ve idadî mektepleri için gerekli maddelere yer verilmiştir:

- Beş yüz haneden fazla olan her kasabada rüştiye mektepleri açılacaktır.
- Rüştiye mekteplerinin masrafları Vilâyet-i Maârif İdaresi tarafından karşılanacaktır.
- Rüştiyelerde eğitim süresi dört yıl olacaktır.
- Bütün rüştiye mektepleri 1-23 Ağustos arasında tatile girecektir¹¹³.

1906-1907 yıllarına gelindiğinde ülkede 516 Müslüman 481 gayrimüslim rüştiyesi bulunmaktaydı¹¹⁴. Rüştiye mekteplerinin genel olarak yeri tartışmalara açık bir konu haline gelmiştir. Maârif tarihçilerin bir kısmı Rüştiyeleri ilköğretim olarak ele alırken bir kısmı da ortaöğretim olarak ele almaktadır. Bu mektepler ilk zamanlarında ilkokul üstü hazırlık okullarıyken ve daha sonra ortaokul karakterine sahip mekteplere dönüşmüştür¹¹⁵.

İlk idadîler ise 1845 yılında ordu merkezlerinde açılmış ve 1875’te askerî rüştiyeler açılana kadar idadî mektepler olmasına rağmen rüştiye okulu olarak eğitim vermişlerdir. 1869 nizamnamesiyle beraber idadîler ortaöğretim kurumu olarak düşünülmüş ancak 1876 yılına kadar yeterli sayıda açılmamıştır¹¹⁶.

---

¹¹⁰ İbrahim Caner Türk, Mine Çağır, *a.g.e.* 66.

¹¹¹ Karataşer, *a.g.e.* 429.

¹¹² Ergin, I-II, *a.g.e.* 458.

¹¹³ İbrahim Caner Türk, Mine Çağır, *a.g.e.* 66.

¹¹⁴ Karataşer, *a.g.e.* 430.

¹¹⁵ İbrahim Caner Türk, Mine Çağır, *a.g.e.* 67.

¹¹⁶ Karataşer, *a.g.e.* 430.

1869 nizamnamesinde idadîler için ise şu maddelere yer vermiştir:

- İdadî okulları Müslüman ve gayrimüslim çocuklarının aynı yerde beraber eğitim gördükleri okullardır.
- Rüştîye mektebinde olduğu gibi idadî mektebinin de masrafları Vilâyet-i Maârif İdaresi tarafından karşılanacaktır.
- Bin haneden fazla olan kasabalarda ve buldukları yerin önemine göre buralarda birer idadî mektebi açılacaktır.
- İdadî mekteplerin tatil edileceği günler rüştîyelerle aynı zamana denk getirilecektir.
- İdadîlerin eğitim süresi üç yıldır¹¹⁷.

Bu okulun önemi ise yükseköğretim seviyesinde öğrenci yetiştirmektir¹¹⁸. Öğrenciler dört yıllık rüştîye eğitiminden sonra üç yıl idadîlerde eğitimlerini tamamlayacaklardı. Burada bütün tebaadan öğrenci bir arada eğitim görmekteydi¹¹⁹. Bu dönemde ayrıca kız çocukları için de idadî okulları açılmış (1880) ancak halkın ilgisizliğinden ötürü iki yıl sonra kapatılmıştır. İdadî mekteplere bu kadar önem verilmesine rağmen istenildiği düzeyde okul sayısına ulaşılammıştır. Bunun en önemli sebebi ise dönemin ıslahat çalışmalarını yürütecek yeterli maddi olanağın olamamasındandır¹²⁰.

3.3. Sultanî Mektepleri

Sultanîler sıbyan, rüştîye ve idadî mekteplerinden sonra eğitimin dördüncü basamağını teşkil etmektedir¹²¹. Mekteb-i Sultanîlerin açılma sebeplerinin başında Sultan Abdülaziz'in (1861-1876) 1867'de sergi ziyareti için gittiği Fransa seyahatinden sonra orada gördüğü eğitimden etkilenerek Osmanlı'da Fransa liselerine benzer bir mektebin açılmasını istemiştir. Burada eğitim dilinin Fransızca olmasına izin vermiştir. Müdür, muavin ve müderrisler Fransızlar arasından seçilmiş ve onlar tarafından mektep yürütülmüştür. Mektep tedrisatı Fransızca olacak ancak Türkçe ile de bazı dersler verilecekti¹²². 1869 Nizamnâmesiyle beraber her vilayetin

---

¹¹⁷ İbrahim Caner Türk, Mine Çağır, *a.g.e.* 68.

¹¹⁸ Karataşer, *a.g.e.* 430.

¹¹⁹ İbrahim Caner Türk, Mine Çağır, *a.g.e.* 68.

¹²⁰ Karataşer, *a.g.e.* 430.

¹²¹ Alkan, *a.g.e.* 7.

¹²² Ergin, I-II, *a.g.e.* 482.

merkezinde bir Sultanî Mektebinin açılması kararlaştırılmıştır. Bu mekteplerde eğitim alacak öğrencilerin bir kısmı paralı bir kısmı da ücretsiz okuyabilecektir¹²³.

Sultanî mekteplerinde de idadî mekteplerinde olduğu gibi sadece erkek öğrenciler alınabilirdi¹²⁴. İdadî mekteplerinden mezun olan öğrenciler Osmanlı tebaasından olması şartıyla bu okullara ücretle kabul olunacaktı¹²⁵. Bu mekteplere her tebaadan öğrenci alınmasının sebebi ise öğrencilerin bir arada kaynaşmasını sağlayarak onları *Osmanlı ideolojisi* etrafında birlik içinde tutmaktır. Tanzimat dönemi ve II. Abdülhamid dönemi boyunca Sultanîlerde herhangi bir gelişme sağlanamamış ve bu dönemlerde sadece *Galatasaray* Sultanî açılmıştır. Sultanîler II. Meşrutiyetle beraber yayılma sürecine girmiştir¹²⁶.

3.4. Yükseköğretim

Mekâtib-i Âliye olarak adlandırılan yükseköğretim kurumu öğretmen okulları, Darülfünûn ve sanayi mekteplerini kapsamaktadır¹²⁷. Darülfünun kurma fikri ilk olarak 1845 yılında ortaya çıkmıştır. Ancak bu fikir 1870 'de gerçekleştirilebilmiştir. Mekteb açılışından bir yıl sonra kapatılmıştır. Osmanlı Devleti'nde yükseköğretim kurumlarının olmamasından dolayı öğrenciler yüksek tahsillerini tamamlamak üzere Avrupa'ya gönderilirdi. 1898'de Vükela heyeti tarafından padişaha bir yazı gönderilerek, Avrupa'ya giden gençlerin denetim altında tutulamadığından bu durumun öğrencilerin fikirleri üzerinde olumsuz etki yaratacağı belirtilmiş ve bunun önüne geçmek için İstanbul'da bir Darülfünun kurulması, öğrencilerin eğitimlerinin buradan sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu yazının gönderilmesinden iki yıl sonra yani 1890'da Darülfünun açılmış ve daha önce açılan tıp ve hukuk mektepleri de buraya bağlanmıştır. Bunların dışında ilahiyat, fen, edebiyat fakültekleri açılmıştır¹²⁸.

Eğitim tüzüğüne göre üniversitenin İstanbul'da *Darülfünûn-i Osmanî* adı ile kurulması ve dilinin Türkçe olması kararlaştırılmıştır. Bu üniversite de öğrenciler paralı eğitim görebileceklerdi¹²⁹.

---

¹²³ Karataşer, *a.g.e.* 430.

¹²⁴ Alkan, *a.g.e.* 7.

¹²⁵ İbrahim Caner Türk, Mine Çağır, *a.g.e.* 69.

¹²⁶ Alkan, *a.g.e.* 7.*a.g.e.* 7.

¹²⁷ Alkan, *a.g.e.* 7.

¹²⁸ Karataşer, *a.g.e.* 432.

¹²⁹ Alkan, *a.g.e.* 7.

Yükseköğretim kurumunu teşkil eden bir diğer mektep ise Mülkiye Mektebi'dir. Bu mektebin açılma sebebi, öğrencilerin yeni sisteme uygun eğitim almalarını sağlayarak atanacakları kurumları batılı anlamda devlet teşkilâtını sağlayıp sistemleştirmektir. Buradan mezun olan öğrenciler kaymakamlığa, hükümet merkezindeki dairelere, vilayet merkezindeki kalemlerin başkanlığına ve idadî mektebine müdür olarak atanabileceklerdi. II. Abdülhamid bu mekteple özel olarak ilgilenmiş, ders programlarını ve öğrencilerin durumlarını titizlikle takip etmiştir¹³⁰. Sonraki bölümde işlenecek asıl konu olan Aşiret Mektebi'nde mezun olan öğrencilerin tahsillerini tamamlamak üzere bu mektebe alındığını ve mezun olduktan sonra devlet memuru olarak atandıklarını görülecektir¹³¹.

3.5. Özel Okullar

Osmanlı Devleti'nde ilk özel okulun nerde ve ne zaman açıldığına dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, eğitim tarihçilerin ortak düşüncesine göre özel okulların da XIX. yüzyılda başlayan yenileşme hareketlerinden meydan geldiğidir. Tanzimat'la birlikte eğitime büyük bir önem verilerek düzenlemeye gidilmiştir. Ancak bu dönemde yapılan yenilik hareketlerinden istenilen sonuç alınamamıştır. Bunun sebepleri ise devlet adamlarının gerekli adımları kararlılıkla atmamaları, yapılan yeniliklerin belli kesimlerin tepkisini çekmesi ve bu dönemde yaşanan maddi yetersizliklerdir. Bu sebepler ve Osmanlı'nın orta sınıfı içerisinde bulunan kesiminin çocukları daha iyi bir eğitim almaları için arayış içine girmeleri üzerine özel okulların açılması düşüncesini güçlendirmiştir¹³².

Bir yandan eğitimin daha alt tabakalarda bulunan kesimlere ulaştırılması diğer yandan da eğitim düzeyinin daha iyi seviyeye çıkması için oluşan taleplere karşılık vermek özel okulların açılmasını hızlandırmıştır¹³³.

XIX yüzyılın ikinci yarısından itibaren şahıslar eliyle bazı özel okullar açılmış ve kısa sürede hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. Ergin, 1882 tarihli devlet salnamesinde dokuz özel okulun var olduğu beş yıl sonra ise bu sayının neredeyse iki katına

¹³⁰ Karataşer, *a.g.e.* 432.

¹³¹ Hüseyin Şimşek, "Osmanlı Devletinde Özel Okullar ve İlk Türk Özel Okulunun Tarihçesine Dair Yeni Bilgiler", *Bilig Dergisi*, 68, Ankara, Kış 2014, 67-68.

¹³² Şimşek, *a.g.e.* 67-68.

¹³³ *a.g.e.* 67-68.

çıkıldığını belirtmiştir. Bu dönemde özel okullar resmi okullara kıyasla daha çok gelişme sağlamıştır. Devlet özel okul açtırmak isteyenlere kolaylık sağlayarak maddi destek vermiştir. Özel okullar resmi okullardan daha fazla Türk kültürünün gelişmesine yardımcı olmuştur. Özel okulları açan kesimlerin çoğu asker, memur ve ilmiye sınıfı içerisinde yer alan kimselerdi. Mektebin müdürlüğünü, ders nazırlıklarını, hocalıklarını ve idare amirliklerini yine mektebi açanlar yapardı. Bu mekteplerde okuyan öğrenciler ücretli okudukları gibi bazı ücretsiz okuyan öğrenciler de bulunmaktaydı¹³⁴. II. bölümde anlatacağımız Aşiret Mektebi devlet bünyesi altında açılan özel okul niteliğini taşımaktadır.

---

¹³⁴ Ergin, III-IV, *a.g.e.* 935-939.

II. BÖLÜM

1. AŞİRET MEKTEBİ (1892-1908)

Osmanlı Devleti, himayesinde bulunan halkların din ve mezhep ayrımını yapmaksızın devlete olan bağlılıklarını sağlamak amacıyla eğitimlerine önem verirdi ve bu amaçla bazı teşebbüslerde bulundu¹³⁵. II. Abdülhamid özellikle *İslâmcılık* politikasıyla hareket ederek Müslüman Arap, Arnavut, Boşnak ve Kürt halklarını denetim altında tutmaya çalıştı. Bundan dolayı Arnavutlar için *Saray Muhafız Alayları*, Kürtler için *Hamidiye Alayları*, Araplar için de *Aşiret Mektebi* kuruldu¹³⁶.

1.1.Kuruluş Sebep ve Amaçları

XIX. yüzyıldan itibaren Avrupa devletleri Balkanlar'daki gayrimüslimleri ve Türk olmayan Müslümanları Osmanlı'ya karşı kışkırtarak onlar üzerlerinde siyasî ve ekonomik hâkimiyet kurmaya çalışmışlardır. Bu faaliyetler özellikle Araplar üzerinde yoğunlaştırıldı. İngilizlerin Araplar üzerindeki milliyetçilik propagandaları Osmanlı için gittikçe tehlike arz etmekteydi. Bu sebeplerden ötürü II. Abdülhamid, aşiret yapısının hâkim olduğu bölgelerde aşiret reisleri ve devlet arasındaki bağı kuvvetlendirme gereğini duymuştur¹³⁷. Bu amaçla 1890'da Arap aşiretlerinden kırk sekiz kişi eğitimlerini sağlamak amacıyla *Harbiye Mekteplerine* gönderildi¹³⁸. Söz konusu mekteplerde okuyan öğrenciler üç yılın sonunda orduda görevlendirilmek amacıyla zâbit (subay) olarak mezun edilirdi. Adı geçen zâbitlere daha sonra piyade ve süvari unvanları verilir ve kendi memleketlerinde askerî bölgelere gönderilirdi.

Bu okuldan mezun olan öğrencilerin memleketlerine gittikten sonra yaptıkları faaliyetlerden ve aşiretlerin de bu okuldan memnun kalmasını göz önünde bulundurarak iki yıl sonra Arap çocuklarının Harbiye Mektebi'nde okutulmasından vazgeçilmiştir¹³⁹. Onlar için ayrı özel bir mektebin açılması istenmiştir¹⁴⁰.

---

¹³⁵ Ergin, III-IV, *a.g.e.* 1180.

¹³⁶Bekir Biçer, "Sultan II. Abdülhamid'in Kürt Politikası", *Tarih Okulu Dergisi*, 26, İzmir, 2016, 81.

¹³⁷ Kodaman, "Mekteb-i Hümayunu", *DİA*, VI, TDV, İstanbul, 1991, 9.

¹³⁸ İbrahim Sivrikaya, "Osmanlı İmparatorluğu Aşiretlerin Eğitimi ve İlk Aşiret Mektebi", *Türk Tarih Dergisi*, XI, 63, Ankara, 1972, 17.

¹³⁹ Ergin, III-IV, *a.g.e.* 1182.

¹⁴⁰ Sivrikaya, *a.g.e.* 17.

II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunan Arap aşiretlerinde ileri gelen ailelerin çocuklarını devlet himayesi altında bulunan bir okulda toplamak istemiştir. Mektebin ilk taslağı sadece Araplar için oluşturulurken daha sonra bu mektebe Kürt ve Arnavut çocukları da dâhil edilmiştir. Bu çocuklara, Türkçe öğreterek, eğitim ve öğretimlerini sağlamak, saltanata ve hilafete bağlılıklarını artırmak hedeflenmiştir. Söz konusu çocuklar eğitimlerini tamamlayıp memleketlerine döndükleri zaman buralarda devletin âli menfaatlerini ön planda tutacaklardı¹⁴¹.

Aşiret Mektebi'nin kuruluş gayesi, eğitim ve öğretimden ziyade daha çok siyasî, idarî ve dinî nedenler olmuştur. Yönetim altında bulunan aşiret reislerinin çocuklarının *Osmanlıcılık* fikriyle yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu maksatla eğitim alacak çocukların öncelikle Türkçe öğrenerek Osmanlı kültürüyle daha yakın temas kurabileceği düşünülmüş ve böylelikle onların devlete olan bağlılıkları da artmış olacaktı.

II. Abdülhamid *Osmanlıcılık* fikrinin yanı sıra, *Panislâmizm* (İslâmcılık) fikrini benimsemiş ve döneminin her alanında bu fikir ile hareket etmiştir. Avrupalıların yaptığı milliyetçilik propagandasının etkisi azaltılmış olacaktı. Böylelikle *İslâm Birliği* sağlanarak Avrupa karşısında daha güçlü bir Osmanlı Devleti olacaktı¹⁴².

XVIII. ve XIX. yüzyıllarında *âdem-i merkeziyetçilik* sistemiyle hareket edilerek devlet otoritesinden uzaklaşan aşiretlerin tekrar kontrol altına alınması ve merkez idare kontrolünün sağlanması istenmiştir. Bu sayede kurulan Aşiret Mektebi'ne çocuklarını gönderen aşiret reisleri padişaha bağlılıklarını göstermiş olacaklardı¹⁴³. Bu gibi nedenlerden dolayı II. Abdülhamid harekete geçerek Dersaadet'te açılacak olan Aşiret Mektebi'ne dair bir nizamnâmenin hazırlanması için Fahri Yaveri Ferik Osman Nuri Paşa'yı görevlendirdi¹⁴⁴.

¹⁴¹ Kodaman, "Mekteb-i Hümayunu", 9.

¹⁴² Kodaman, *Doğu Anadolu Politikası*, 99-101.

¹⁴³ a.g.e. 99-101.

¹⁴⁴ BOA, BEO, 30/2219.

Osman Nuri Paşa'nın¹⁴⁵ seçilmesindeki neden, kendisinin Hicaz ve Yemen bölgelerinde valilik yaptığı sırada bir rapor hazırlayarak söz konusu yerlerde alınması gereken tedbirlerden bahsetmiş ve denetimden uzak olan bu bölgeleri tekrar nasıl denetim altına alınabileceğini 17 Temmuz 1885'de hazırladığı raporda belirtmiştir. *Buralarda alınacak önlemlerin başında bölgedeki halk ile padişah arasındaki bağın kuvvetlendirilmesi gerektiği ve bununda ancak burada yaşayan insanların eğitim yoluyla kazanılarak sağlanabileceğini ve bunun için de Mekke'de bir Daru'l-Ulama'nın açılması gerektiğini bildirmiştir. Buraya alınacak aşiret çocuklarının eğitim yoluyla kazanılabileceğini ve bu yerlere kaymakam, memur, kaza müdürü gibi görevlere tayin edilerek aşiretlerinin devlet kontrolüne alınabileceğini belirtti. Osman Nuri Paşa böylelikle aşiret reisi ve şeyhlerin çocuklarının babalarından sonra şeyh olmak yerine devlet memuru olmalarıyla devletin buradaki hâkimiyeti ve tesirinin artacağını vurgulamıştır¹⁴⁶. Bu rapordan yedi yıl sonra açılacak olan Aşiret Mektebi'nin de kuruluş amacı aynı sebeplere dayanmaktaydı.*

12 Zilkade 1307/30 Haziran 1890 tarihli Sadarettin Dâhiliye Nezâretine gönderilen tezkirede *Arap aşiret çocuklarını talim ve terbiyesi için Dersaadet'te açılması kararlaştırılan Aşiret Mektebi'nin padişahın emir ve fermanıyla gazetelerde ilan edilmesini bildirmiştir¹⁴⁷. Yine aynı belgenin ikinci varakasında adı geçen ilannâme verilmiştir. İlannâmede *Padişahın emriyle aşiret çocuklarına mahsus Aşiret Mektebi adıyla özel bir mektebin açılması ve bu mektebin devlet bünyesinde bulunan mekteplerle eşdeğer şekilde kurulması istenmiştir. Çocuklara layık olabilecek ve**

---

¹⁴⁵ Osman Nuri Paşa, Hacı ve Topal lakaplarıyla da bilinmektedir. Kendisine "Topal" denmesinin sebebi ise bir ayağının sakat olmasındadır. Nuri Paşa, askerî miralaylardan Ahmed Şükrü Bey'in oğlu olup 1840 yılında İstanbul'un Maçka semtinde doğmuştur. Askerî tahsilinden sonra 1862'de Erkan-ı Harb sınıfından kurmay yüzbaşılıkla mezun olmuştur. Bu tarihten itibaren askerlik görevinde başarı elde eden Osman Nuri Paşa, 1882'de Hicaz valiliğine atanmıştır. Vefatına kadar olan süre zarfında ise (1898) Suriye, Hicaz, Halep, Yemen gibi bölgelerde valilik görevinde bulunmuştur. Valilik için görev aldığı bölgelerde gözlem yapma fırsatı bulan Nuri Paşa, burada bulunan halkın eğitim düzeyini artırmak ve devlete bağlılığını artırmak için ıslahat çalışmalarına da önyak olmuştur. Bakınız; Metin Hülâgü, "Topal Osman Nuri Paşa Hayatı Ve Faaliyetleri (1840-1898)", *OTAM*, 5, Ankara, 1994, 145-153.

¹⁴⁶ Selçuk Akşin Somel, "Osman Nuri Paşa'nın 17 Temmuz 1885 Tarihli Hicaz Raporu", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, XVIII, 29, Ankara, 1996, 5.

¹⁴⁷ BOA, BEO, 28/2029 (1. vrk.)

aşiretlerin kabul ve isteği doğrultusunda Beşiktaş'taki Akarat-1 Seniyyede bulunan binaların birkaçının bu mektebe tahsis edilmesi de ilanâmede yer almaktaydı¹⁴⁸.

Aşiret Mektebi'nin kuruluşu, nizamı ve bu mektebe gönderilecek öğrencilerin eğitim ve öğretimi hakkındaki tebliğinin Maârif Nezâreti'ne bildirilmesi kararlaştırılmıştır. İrade-i seniyye ile bildirdiği Aşiret Mektebi için işin teferruatlarıyla yakından ilgilenerak bahsi geçen mektep için hazırlıkların yapıp yapılmadığına dair bilgilendirmesini ve mektep nizamnâmesinin hazırlanıp kendisine takdim edilmesini ve mektebin aynı yılın rebiulevvel ayında açılmasını istemiştir.

Bu sebeple mektep ile ilgili olan masrafların karşılanması, mektebin tamamlanması için ihtiyaçların giderilmesi ve mektebe alınacak olan öğrencilerin açılış gününe kadar İstanbul'a getirilmiş olmaları gerektiği vurgulanmıştır

5 Zilhicce 1309/1 Temmuz 1892 yılında gerekli nezaretlere bildirildiği gibi *İstanbul'da açılacak mektep için belli vilayetlerden gelecek olan öğrencilerin rebiulevvel ayından önce Dâhiliye Nezâreti'nin vasıtasıyla aşiretlerin bilgilendirilip, çocukların buraya getirilmiş olmaları gerektiği, okulun açılışı ve nizamnâmenin hazırlanması gibi konuların cevabının verilmesi istenilmiştir*¹⁴⁹. II. Abdülhamid mektebin kuruluş sürecinden başlayarak, kapanışına kadar mekteple ilgili her konuyla yakından ilgilenerak mektebe büyük bir önem vermiştir.

Sadaret 'ten Maârif Nezâreti'ne gönderilen 23 Zilhicce 1309/ 19 Temmuz 1892 tarihli *iradeyle Dersaadet'te kurulması kararlaştırılan Aşiret Mektebi'nin açılış tarihinin, II. Abdülhamid'in isteği üzerine doğum gününe denk getirilerek 12 Rebiulevvel 1310/4 Ekim 1892'de açılmasına karar verilmiştir*¹⁵⁰. Bunun üzerine nizamnâmenin hazırlanması ve ihtiyaçların tamamlanması istenmiştir. Maârif Nezâreti'ne ulaşan bu tezkerede, Meclisi Mahsusa'da kaleme alınan bu nizamnâmenin içeriğinin verildiği şekilde kabul edilip uygulanacağı belirtmiştir.

Bâb-1 Âli tarafından Meclis-i Mahsusa'ya 1 Zilhicce 1309/27 Haziran 1892 tarihinde gönderilen tezkireye cevaben, *Arap aşiret çocuklarının eğitim ve öğretimlerine mahsus olarak gençleri kapsayan ve şu ana kadar mevcut olan mektepleri esas alarak şimdilik Dersaadet'te Aşiret Mektebi namıyla bir mektebin*

¹⁴⁸ BOA, BEO, 28/2029 (2. vrk.)

¹⁴⁹ BAO, BEO, 30/2219 (2. Vrk).

¹⁵⁰ BOA, İ.MMS, 131/5641 (6.vrk).

kurulması kararlaştırılmıştır. Bu mektebin ders programının düzenlenmesi hakkında Osman Nuri Paşa tarafından hazırlanan raporun gönderildiği bildirilmiş ve bu rapor onaylanmıştır. Ayrıca bahsi geçen raporun içindekiler kısmı uygun görülmüş olup ancak bu mektep için ihtiyaç duyulan ders programlarının öğrencilerin derece ve tahsillerine göre hazırlanacağı, belirtilmiştir.

Mektepte eğitim alacak öğrencilerin beş yıllık tahsilleri göz önünde bulundurularak her yıl kırk öğrenci alınmak üzere ilk yıl için elli öğrencinin alınması uygun görülmüştür. Bu mektebin idaresi ve mektebe alınacak öğrencilerin durumlarının Darüş-şafaka'yla eşit şartlarla olması istenmiştir.

Burada eğitim görececek çocukların ihtiyaçları için aylık otuz kuruşluk bir ücretin verilmesine ve öğrencilerin dereceleri artıkça ücretlerinin de artacağına karar verilmiştir. Maârif Nâzırı, ilk yıl için masrafların fazla olduğunu belirterek bu durumda mektebin idadî mektebiyle eşit bir şekilde düzenlenmesinin uygun olacağını ve bu durumda padişah tarafından onaylanması halinde gerekenlerin yapılması için Dâhiliye ve Maârif Nezâretleri'ne bildirecektir¹⁵¹. Mazbatada mektebe alınacak öğrencilerin özellikleri hakkında da bilgiler yer almaktadır. Bir sonraki sayfada gösterdiğimiz belge de mazbatada alınan kararları onaylayan kişilerin isimleri ve mühürleri yer almaktadır.

Alınan kararlar Sadrazam ve Yaver-i Ekrem tarafından padişaha aynı gün içinde bildirilmiştir. Devletlü Efendim Hazretleri, Memâlik-i mahrûse-i şâhânedede mütemekkin aşâyir-i Urban evlâdının ta'lim ve terbiyesine mahsûs olarak ihdâsı cümle-i amâl hayr-i iştîmâl cenâb-ı pâdişâhiden olan mekteplere esâs olmak üzere şimdilik Dersaadet'te Aşiret Mektebi namıyla bir mekteb tesîsi için muktezi karşılığın sûret-i tedârîki maddesiyle teferruât maslahatın bi'l-etrâf müzâkere olunarak neticesinin bâ-mazbata arz hakkında şeref müteallık buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-i penâhiye meblağ tezkere-i husûsiye-i devletleri ve mezkûr lâyiha meclisi mahsûs vükelâda ol-bâbda cereyân iden müzâkereye hâvi kaleme alınan mazbata melfûfıyla arz ve takdim kılınmakla mündericâtı hakkında her ne vecihle emr û fermân-ı hümayûn Hazret-i Padişahı şeref müteallık buyurulur ise

---

¹⁵¹ BOA, İ.MMS. 131/5638. (1. vrk.)

*mantûk-ı münîfi infâz idileceği beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm kılındı efendim*¹⁵². Yine aynı belge de padişahın bir gün sonra yani 2 Zilhicce 1309/28 Haziran 1892’de alınan kararları onayladığı yazılmaktadır.

Mazbatanın onaylanması üzerine Mektûbi Kalemi mekteple ilgili alınan kararları Dâhiliye ve Maârif Nezâreti’ne 4 Zilhicce 1309/30 Haziran 1892 tarihli tebliğ ile bildirerek yukarıda zikredilen kararların uygulanması ve Osman Nuri Paşa tarafından hazırlanan raporun kabul edildiğini bildirmiştir. Mektebe getirilecek çocukların henüz ders almadıkları göz önünde bulundurularak bahsi geçen mektepte derslerin elifba ile başlanması ve ders programının kısaltıldığı şu ifadelerle belirtilmiştir. *Talebenin hilâfet uzmâ-yı İslâmiye ve Saltanat-ı Seniyye-i Osmaniyeye olan hürmet ve meyl ve muhabbetleri tezyîd ve takviyeye hizmet idecek dersleri muhtevî olması maksûd ve aslı idiğünden programın ona göre tertîb ve arz (teşebbüs-i mezkûrun) ve nezâret-i maneviyesi (dahi kabul buyurulmak idiğine) lütfen veli-nimet bî-minnetimiz zât-ı hilâfet semât efendimiz hazretleri taraf-ı eşreflerinden îfâ buyurulacak hîn olan mekteb-i mezbûre Maârif Nezâret-i celîlesi canibinden müdir tayîn kılınması ve işin cihât-ı sairesinin dahî Meclis-i Vükelâ’nın kararı mücebince îfâsı muktezâtı husûsuna irâdesine hazret-i pâdişâhî şeref sâh olarak keyfiyet Maârif Nezâret-i celîlesine de bildirilmiş olunan ve keyfiyet gazatelerle ilân kılınmakla emr ü fermân bulunan cenâb-ı tâcdârı ahkâm-ı münîfesine nazaran nezâret-i celîlelerince de îfâsı muktezâsına himmet şeklinde buyurulmuştur*¹⁵³.

1.1.1.Mektep Nizamnâmesi’nin Hazırlanması

Bâb-ı Âlî tarafından Mektûbî Kalemi’ne 26 Zilkade 1309/22 Haziran 1892 tarihinde Yaver-i Fahr-i Şehr-i Yarî Osman Nuri Paşa’nın mektep için hazırladığı layihası gönderilmiştir. Bu layihada Nuri Paşa, Osmanlı Devleti’nin sınırları içerisinde yer alan, sürekli olarak sorun çıkardıklarından ve devlete karşı kışkırtıklarından bahsetmiştir. Arap aşiretlerinin zaman zaman devlete karşı olan bu nahoş hareketlerinin cehaletten kaynaklandığını ve bu cehaletin önünü ancak eğitimle kesilebileceğini belirtmiştir. *Aşâyir ahâlisi evlâdının ta’lîm ve terbiyelerine*

¹⁵² BOA, İ.MMS, 131/5638 (5. vrk.)

¹⁵³ BOA, BEO, 28/2039

mahsûs mektebler ihdâs ve tesîsi cümle-i efkâr hasenât nisâr pâdişâhilerinden bulunmasına mebni kâtib-i mezbûreye ussü'l-esâs olmak üzere şimdilik Dersaadette Aşiret Mektebi nâmıyla ihdâsı tasavvur buyurulan mektebin ve derslerinin sûret-i tertîbâtın mübeyyin bir lâyiha arz û takdimi husûsunda teltîfen ve tenezzülen bu abd-ı memlûk nâcîzlerine şâyan buyurulan emr û fermân-ı hümâyûn hazret-i mülkdârilerine istisâlen ve ol-bâbda ferîhe-i ilhâm ucebince tâcdârilerinden şerefyâb telakki buyurulduğum mevâd-ı esâsiyeye müsteniden bervech-i zeyr arz makâleme câseret eylerim¹⁵⁴. Aşiret çocuklarının eğitim ve öğretimleri için şimdilik İstanbul'da Aşiret Mektebi namıyla onlara özgü bir mektebin açılmasına karar verilmiştir. Kurulacak olan bu mektepte eğitim gören çocukların ileriki zamanda muallim veya başka memuriyetlere geçerek devlete faydalı bireylerin yetişmesi amaçlanmıştır.

Mektebe alınacak öğrenciler arasından dikka edilmesi gereken şartlar; Aşiret mektebine kabul olacak talebe kabâili muhtelifçe içerülerinde cismen ve zihnene kâbiliyeti ve oldukça muteber ve muhterem fâmiyâlara mensûb ve on ikiden on altı yaşına kadar olan gençler meyânından intihâb olunmak lazımedendir. Öğrencilerin saygı gören itibarlı ailelerin çocukları arasından seçilmeleri gerekir. Böylelikle mektebin kıymeti ve önemi anlaşılmış olacak ve bu çocuklar ileriki süreçte memleketlerine dönerek aşiret reisi olmak yerine devlete bağlı birer memur olacaklardı.

Seçilecek aşiret çocuklarının zihin ve beden yeteneklerine dikkat edilerek çocukların on iki ve on altı yaş aralığında olması gerekmektedir. Mektep için alınacak olan öğretmen ve müdürlerin başarıları ve dürüstlükleri göz önünde bulundurulmalıdır. Görev verilecek kişilerin, Türkçe ve Arapça bilmeleri ve ders programında yer alan dersleri verebilecek yetenekte olması gerekir. Bu tayinlerin dikkatli bir şekilde yapılması için de Maârif Nezâreti'ne bırakılacaktır.

Dâhiliye Nezâreti ise aşiretlerin bağlı oldukları vilayetlere memur göndererek çocukların veya yakınlarının eğitimlerini sağlamak üzere seçkin ailelerin sınırlı sayıda okula kayıt yaptırmaları için aşiretleri teşvik edecektir. Memurlarla beraber İstanbul'a gönderilecek çocukların eğitimi için dört veya beş yılın yeterli olacağı belirtilmiştir. Mektep için gelecek olan öğrencilerin her yıl Ağustos ayında

¹⁵⁴BOA, DH. MKT, 1964/35 (1. vrk.), BOA, A.}DVN. MKL, 33/17.

İstanbul'da bulundurulmalarına karar verilmiştir¹⁵⁵. Mektebin her yıl yirmi beş mezun verebilmesi için yüz veya yüz yirmi civarında öğrenci alınması yeterli olsa da mezun sayısını artırmak için ilk birkaç yılda kırk kadar mezun vermesi için iki yıl boyunca yılda kırk beş veya elli öğrencinin kayıt yapması uygun görülmektedir. Mektebin mevcudu hakkında en doğru bilgi ancak aşiretlerin sayıları ve ihtiyaç dereceleri göz önünde bulundurularak kesinleşecektir.

Eğitim verebilmek için yeni bir bina inşa edilene kadar şimdilik Beşiktaş'ta bulunan akartlarda birkaç hane Maârif Nezâreti tarafından kiralanarak mektebe tahsis edilecektir. Yatılı olacak olan bu mektebin tertibatı, yönetimi, asayiş ve öğrencilere giydirilecek kıyafetler *Harbiye Mektebi* ve *Mülkiye Mektebi*'ne göre tanzim olunacaktır. Her yıl yaz tatillerinde memleketlerine gitmek isteyen öğrencilerin gidiş ve gelişleri için gereken para ve izin padişahın buyruğu üzerine olacaktır¹⁵⁶.

AŞİRET MEKTEBİ NİZÂMNÂME-İ LÂYİHASIDIR

Birinci madde: *Aşâ'ir-i Urbân etfâlinin ta'lim ve terbiyesine mahsûs olmak üzere Dersaadet'te Aşiret Mektebi nâmıyla leyli bir mekteb tesîs olunmuştur.*

İkinci madde: *Mekteb-i mezkûrun nezâret-i ma'nevîyesi lütfen taraf-ı eşref-i hazret-i padişahîden kabûl buyurulmuştur.*

Üçüncü madde: *Mektebin müddet-i tahsîliyesi beş senedir. Beher sene kırkar talebe ilâve olunmak üzere ilk sene elli nefer talebe celb olunacak ve beşinci sene şâkirdânın mecmu miktarı iki yüz ona iblâğ idilecektir.*

Dördüncü madde: *Alınacak talebe Urbân-ı aşâir-i muhtelifesi içlerinde cismen ve zihnen kabîliyetli ve oldukça muteber ve muhterem ailelere mensûb ve on ikiden on altı yaşına kadar olan gençler meyânından intihâb olunacaktır.*

Beşinci madde: *Talebenin iâşe ve iksâ ve tedris vesair bi'l-cümle masârîfi Hükümet-i Seniyyeye aid olup kendülerine şimdilik şehri otuz kuruş maaş dahî verilecektir.*

¹⁵⁵ BOA, BEO, 1488/11552.

¹⁵⁶ BOA, DH. MKT, 1964/35 (1. vrk.), BOA, DH. MKT, 1964/79 (1. vrk.)

Altıncı madde: Her sene yeniden celb olunacak talebe sene-i tedrîsiye hulûlundan üç mâh mukaddem maârif nezâretinden Suriye ve Haleb ve Bağdad ve Basra ve Musul ve Trablusgarb ve Yemen ve Hicâz ve Diyarbekir vilâyâtıyla Bingazi ve Zor ve Kudüs-i Elviye-i müstakilesine vûk'u bulacak iş'âr üzerine vilâyât ve elviye-i mezkûre taraflarından dördüncü madde de muharrer şerâite muvâffak surette intihâb ve Dersaadet'e i'zâm olunacaktır.

Yedinci madde: Mektebin bir müdir ve bir kâtibi ve lüzumu derecede muallimin ve memûrîn ve hademesi olub umûr-ı tedrîsiyesi ve idâre-i dâhiliyyesi leyli Mekâtib idâdiye hakkında ki talimâta tâbi olacaktır.

Sekizinci madde: Mektebin memûrin ve mualliminin nasb ve azlî ve ders cedvelinin tanzîm ve iktizâsına göre ta'dîli ve okunacak kitabların intihâbı maârif nezaretine aittir.

Dokuzuncu madde: Mektebin teşkîlinden maksadla aşâ'ir halkını füyûz-ı maârifet ve medeniyetten behremend itmek ve Hilâfet Uzmây-ı İslâmiye ve Saltanat-ı Seniyye-i Osmaniyyeye derkâr olan meyl ve muhabbet tabîyelerini bir kât daha tezyîd ve bunların şer'an ve kanûnen mükellef oldukları sadâkat kalbiye ve vezâ'if-i diniyelerine takvîye ve tekîd eylemek hususları olmağla müdir ve mualliminin ikdâmât ve ihtimâmâtı en ziyâde bu cihete masrûf olacaktır.

Onuncu madde: İkmâl-i tahsîl ile şehâdetnâme alacak talebe aşiretleri nezdine avdet eyledikleri esnâda oralarda ihdâs ve küşâdı musammem olan mekteplerde mu'allimlik veyâ sair münâsıb birer hizmet ve memuriyetle tavzîf edileceklerdir.

On birinci madde: Aşiret Mektebi talebesi nesak-ı vâhidde elbise iktisâ eyleyeceklerdir.

On ikinci madde: İşbu nizâmnâmenin icrasına Maârif Nezâreti memûrdur¹⁵⁷.

Raporda, Arap aşiret çocuklarının talim ve terbiyesi için İstanbul'da bir mektebin kurulması kararlaştırılmış ve bahsi geçen mektep padişah tarafından onaylanmıştır. Bu mektebin eğitim süresi beş yıl olup, her yıl kırk öğrencinin

¹⁵⁷ BOA, İ.MMS, 131/5641 (3. vrk.)

alınacağı fakat ilk yıla mahsus elli öğrenci alınarak beş yılın sonunda mektep mevcudunun iki yüz ona ulaşması hedeflenmiştir.

Mektebe alınacak Arap aşiret çocuklarının yetenekli ve itibarlı olmasına dikkat edilerek saygıdeğer ailelerin çocukları arasından on ikiden on altı yaşları arasında olanlar seçilecektir. Bu öğrencilerin giyim kuşamı beslenme ve eğitimle ilgili vs. masraflarının tümü devlet tarafından karşılanacak ayrıca şimdilik onlara her ay otuz kuruş maaş verilecektir.

Mektebe alınacak öğrenciler her yıl Suriye, Halep, Bağdat, Basra, Musul, Trablus, Yemen, Hicaz ve Diyarbakır vilayetleri ve bağımsız olan Bingazi, Zor ve Kudüs sancaklarından, dördüncü maddede yer alan şartlara uygun olarak Maârif Nezâreti tarafından öğrenciler belirlenip İstanbul'a gönderilecektir. Mektebin bir müdürü ve bir kâtibi olacak ayrıca gerektiği kadar öğretmen, memur ve hademe alınacaktır. Mektep, İdadî Mektebi'yle benzer şekilde düzenlenecektir. Öğretmen ve memur atamaları, ders programı ve ders kitaplarının hazırlanması Maârif Nezâreti'ne bırakılacaktır. Mektepten Mezun olan öğrenciler kendi memleketlerine dönerek buralarda öğretmen ya da başka uygun bir görevde devlete hizmet edeceklerdi.

Mektebin teşkilinden maksadla aşâ'ir halkını füyûz-ı maarifet ve medeniyetten behremend itmek ve Hilâfet Uzmây-ı İslâmiye ve Saltanat-ı Seniyye-i Osmaniyyeye derkâr olan meyl ve muhabbet tabîyelerini bir kât daha tezyîd ve bunların şer'an ve kanûnen mükellef oldukları sadâkat kalbiye ve vezâ'if-i diniyelerine takvîye ve tekîd eylemek hususları olmağla müdir ve mualliminin ikdamat ve ihtimâmâtı en ziyâde bu cihete masrûf olacaktır¹⁵⁸. Nizamnâmenin dokuzuncu maddesinde yer alan bu kısım, mektebin açılış amacının aşiretlerin devlete bağlılığını sağlamak olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Maârif Nezâreti tarafından Mektûbî Kalemî'ne 15 Zilhicce 1309/ 11 Temmuz 1892 tarihinde gönderilen tebliğde kurulması kararlaştırılan mektep için hazırlanan nizamnâme dikkate alınarak mektepte eğitim göreceğ çocuklar için birinci ve ikinci yıla mahsus olmak üzere hazırlanan ders programı takdim edildiği ve ayrıca bunun için gereken ihtiyaçların karşılandığı bildirilmiştir. Hazırlanan ders programının

---

¹⁵⁸ BOA, İ.MMS, 131/5641 (3.vrk.)

şimdilik sadece ilk iki yılı kapsadığını, gelecek olan öğrencilerin eğitim düzeyleri ve yetenekleri bilinmediğinden diğer üç yılın ders programı çocukların durumu göz önünde bulundurarak hazırlanacağı ve bunun biraz zaman alacağı belirtilmiştir¹⁵⁹.

Dâhiliye Mektûbî Kalemi tarafından Suriye, Halep, Musul, Bağdat, Diyarbakır, Trablusgarp, Basra, Bingazi ve Kudüs-i Şerif vilayetlerine açılacak mektep hakkında aşiretleri bilgilendirmek amacıyla 21 Haziran 1308/3 Temmuz 1892 tarihinde telgraf göndermiştir. Bu telgrafta padişahın emriyle Aşiret Mektebi adıyla bir mektebin kurulacağını ve mektep nizamnâmesinin Osman Nuri Paşa tarafından hazırlanarak Bâb-ı Âli'ye takdim edildiği ve söz konusu raporun Meclis-i Mahsusa'da yapılan müzakere ile mektep süresini beş yıl olması ve her yıl elli öğrencinin mektebe alınmasının kabul edildiği söylenmiştir. Mektebin ders programı ise gelecek olan öğrencilerin öğrenim durumlarını göz önünde bulundurularak yapılacağı, şimdilik hazırlanan ders programının öğrencilerin seviyeleri için ağır olabileceği düşünülmüş ve iki yıllık program hafifletilmiştir. Ayrıca Maârif Nezâreti tarafından mektep müdürünün atanacağı da belirtilmiştir¹⁶⁰. Bu telgrafta geçen hususlara yukarıda geniş bir şekilde yer verilmiş, burada kısa bir şekilde tekrar açıklayarak devletin aşiretin önde gelen reislerin çocuklarını mektebe göndermeleri için mekteple ilgili her konuda onları bilgilendirmişlerdir.

Dâhiliye Nezâreti'nden Sâdaret Penâhi'ye 13 Safer 1310/6 Eylül 1892 tarihinde gönderilen tezkirede *Aşiret Mektebi için Arap aşiretlerinin bulunduğu vilayet ve sancaklarda talep edilen elli öğrenciden sadece yirmi beşinin yola çıkmış ve bildiri gönderildiği halde Suriye, Halep vilayetleri ve Bingazi sancağından cevap alınamamıştır. Ancak Hicaz, Musul ve Diyarbakır vilayetlerinden istenilen talebeler eksiksiz gönderilse bile sayı kırk bire çıkacak ve halen dokuz talebe eksik kalacaktır. Şayet Suriye, Halep ve Bingazi'den cevap alınmazsa uygun görüldüğü takdirde dokuz talebenin Tibilis, Revân, Erzurum, Mamûret'ül-Aziz vilayetlerinde bulunan Kürt aşiret reislerinin çocukları arasından seçilerek sayının tamamlanması uygun olacaktır*¹⁶¹. Arap aşiretlerinden istenilen talebelerin gönderilmediğinden eksik sayıyı Kürt aşiretlerinin çocuklarından tamamlanması istenilmiştir. Yapılan çalışmalarda

¹⁵⁹ BOA, İ.MMS, 131/5641 (2. Vrk).

¹⁶⁰ BOA, DH MKT, 1971/125.

¹⁶¹ BOA, DH MKT, 1997/32.

Kürt aşiret çocuklarının okulun açılışından birkaç yıl sonra mektebe kabul edildiği ifade edilmişti. Ancak bu belgeyle Kürt aşiret çocuklarının mektebin ilk yılında alındığını ve alınma sebeplerinin ise Arap aşiretlerinden hedeflenen sayıya ulaşılmadığı takdirde bu sayıyı Kürt aşiret çocuklarıyla tamamlamayı düşündükleri görülmektedir¹⁶².

Bâb-ı Âli'den Meclis-i Mahsûsa'ya gönderilen tezkirede *cenâb-ı pâdişâhiden olan Aşiret Mektebi'nin üç yüz on senesi rebiulevvelinin on ikisine müsâdiif velâdet bâherü'l-minnet hazret-i risâlet-penâhi yevm-i mesudunda küşâd olunması*¹⁶³. Mektebin açılış tarihini özellikle II. Abdülhamid'in doğum günü olan 12 Rebiulevvel 1310/ 4 Ekim 1892 tarihine denk getirilmesi istenilmiştir. Bu tarihe kadar nizamnâmenin hazırlanması ve ihtiyaçların giderilmesi hakkında 11 Zilhicce 1309/7 Temmuz 1890 gönderilen irade ve 15 Zilhicce 1309/ 11 Temmuz 1890 tarihinde iki yıllık ders cetveli hakkındaki isteklerin kabul edildiği bildirilmiştir.

Osman Nuri Ergin, bu nizamnâmeyi ve mektebin kuruluş amacını göz önünde bulundurarak Aşiret Mektebi'ni Osmanlı'nın kuruluş döneminde oluşturulan devşirme sistemine benzeterek kurulan bu mektepte Arap çocuklarını Türkleştirme gayesi olduğunu ifade etmiştir¹⁶⁴.

2. AŞİRET MEKTEBİ'NİN İŞLEVİ

2.1.Okutulacak Dersler

Mehmed Nuri Paşa'nın hazırladığı raporda Aşiret Mektebi'nde okutulacak dersler şunlardır:

Tablo 1: Aşiret Mektebi'nde Okutulacak Dersler

	DERSİN ADI
1.	<i>Kur'an Kerim, Lisan-ı Osmanî ve kavâ'id-i ve imlası (Türkçe ve yazı),</i>
2.	<i>Sarf ve Nahv-ı Arabî</i>
3.	<i>Akâ'id-i Diiniye ve İlm-i Hâl</i>
4.	<i>Türkçe ve Arapça Kitabet</i>
5.	<i>Mükemmel İlm-i Hesap (matematik)</i>

¹⁶² Bakınız; Eklerde Kürt aşiretleri öğrenci alımı tablolarında yer almaktadır. Tablo 35.

¹⁶³ BOA, BEO, 30/2219 (3. vrk).

¹⁶⁴ Ergin, 1185.

6.	<i>Coğrafya</i>
7.	<i>Tatbikat-ı Hendese-i Adiyе (coğrafya, geometri),</i>
8.	<i>Muhtasar-ı Tarih-i Umumî (genel tarih)</i>
9.	<i>Tarih-i İslâm ve Mükemmel Tarih-i Osmanî (İslâm ve Osmanlı tarihi)</i>
10.	<i>Muhtasar-ı Hikmet-i Tabiye ve Kimya (tabiat ve kimya)</i>
11.	<i>Lüzumu kadar İlm-i Ziraat ve İlm-i Hayvanat Muhtasar (biyoloji ve tarım)</i>
12.	<i>İlm-i Mevâlid (ilimlerin doğuşu-felsefe)</i>
13.	<i>Lüzumu kadar Fıkıh-ı Şerif.</i>

Mektepte gösterilecek dersler yukarıdakilerden ibaret olup öğrencilerin seçilmesi ve İstanbul'a gönderilmesine kadar ki süreçte derslerde kullanılacak kitapların hazırlanması uygun görülmüştür. Bunun için de Maârif Nezâreti bir komisyon kurularak hazırlanan ders programının gözden geçirilmesine, programa göre ders ekleme veya çıkarma yapılması ve bu doğrultuda ders kitapların hazırlanması kararlaştırılmıştır.

Tarih-i İslâm ve Tarih-i Osmanî dersleri için Endülüs hükümetinin durumu ve yıkılışı, halkın uğradığı zulümlerin sayılması, Osmanlı padişahlarının şan, şöhreti ve adaletleri, dinde ve siyasetteki başarıları, hayır müesseseleri ve yol durumu, Mısır'ın Osmanlı Devleti'ne katılmadan önceki durumu ile katıldıktan sonraki durumu, kısacası Osmanlı'nın İslâm ve diğer devletler içindeki kudreti geniş olarak yazdırılmalı ve iyi bilen bir komisyon tarafından kontrol edildikten sonra bastırılarak okutulmalıdır. Türkçe eğitimi sağlamak için okulda alınması gereken tedbirlere ve beş vakit namazın kılınmasına birinci derecede dikkat edilmesi gerekmektedir¹⁶⁵.

Yukarıda söz edildiği gibi, ilk yıl mektebe gelecek olan çocukların eğitim durumu bilinmediğinden nizamnâmede belirlenen derslerin ağır geleceği düşünülerek çocukların öğrenmesini kolaylaştırmak amacıyla tekrar düzenlenmiştir. Aşiret Mektebi'nin birinci ve ikinci yıllarına mahsus olarak tekrar hazırlanan ders programı;

¹⁶⁵ BOA, *İMMS*, 131/5638 (2.vrk.)Bahsi geçen nizamnâme, mazbata ve Aşiret Mektebi'nin ders programı *Düstur*'da da yer almaktadır. Bakınız; *Düstur*, 1. Tertip VI. Cilt, No: 291.

Tablo 2: Birinci sınıfta okutulacak dersler ve içeriği

B İ R İ N C İ S E N E	DERSİN ADI	DERSİN İÇERİĞİ
	<i>Elif-bâ</i>	<i>Tahtaya yazdırılmak sûretiyle öğretililecek ve itmâmından evvel başka derse başlanmayacaktır.</i>
	<i>Eczâ ve Şerîfe</i>	<i>Elifbânın hitâmına müteâkıb ammeden bedâ' ile sırasıyla cüz'i ve ecza okutturulacaktır.</i>
	<i>Kırâat-ı Terekkübe</i>	<i>Ahlâka ve esmâ-i eşyaya dair münâsıb ve muhtasır risâleler kırâat ittirilecek ve tahtaya yazdırılmak suretiyle muhârese husulüne itinâ idilecektir.</i>
	<i>Hesâb</i>	<i>Ta'dâd ve terkîm kendülerinden sonra imâl-i reba'aya devâm olunacaktır.</i>
	<i>Hatt-ı Rik'a</i>	<i>Kâ'idesi vecihle ta'lîm ittirilecektir.</i>

Tablo 3: İkinci sınıfta okutulacak dersler ve içeriği

İ K İ N C İ S E N E	DERSİN ADI	DERSİN İÇERİĞİ
	<i>Kur'an-ı Kerîm</i>	<i>İcrâ-i şerîfe bitirildiğinden ve namâz sûreleri tamamen ezberletirildiğinden sonra hatm-i şerîfe kadar devâm olunacaktır.</i>
	<i>İlm-i Hâl</i>	<i>Evvelâ yüzünden okutularak eleştirildikten sonra tekrar ezber tarîkiyle okutulacak ve abdest ve namaza da'ir duâlar ezberletirilecektir.</i>
	<i>Kırâ'at-ı Terakkübe ve İmlâ</i>	<i>Ahlâk ve terbiye ve ba'zı ma'lûmât nâfiyaya da'ir gayet sâde yazılmış risâleler okutturulacaktır. Ve ba'zı kolay cümle ve ibâreler yazdırılıp yanlışları tashih olunacak ve tahta başında dahî imlâyâ eleştirilecektir.</i>
	<i>Hesâb</i>	<i>İmâl-i erbâa itmâm olunacak ve kûsûrâta başlanacaktır</i>
	<i>Hatt-ı rik'a</i>	<i>Kâ'idesi vecihle ta'lîm ittirilecektir.</i>

Bâlâda muharrer dersler dairesinde okutturulmağla beraber Türkçe lisanının tefhîmine alıştırmak için daimâ tekellüm mümâreseleri icrâ idilecek ve sûrat-i mümkiüne ile lisân-ı terakkiyi öğrenmelerine akdem olunacaktır¹⁶⁶.

Birinci ve ikinci yıl için öğrencilere verilecek dersler yukarıda görüldüğü gibi derslerin yanında teker teker nasıl uygulanacağı da detaylı bir şekilde verilmiş ve öğrencilerin kavramalarını kolaylaştırmak için de hafifletilmiştir. İlk iki yıl öğrenciler ağırlıklı olarak din ve ahlak eğitiminin yanında matematik ve yazı hattı derslerini de işleyeceklerdi. Geri kalan üç yıllık ders programının ise daha sonra düzenlenmesine karar verilmiştir. Belgenin alt kısmında bulunan notta yer aldığı

¹⁶⁶ BOA, *İ.MMS*, 131/5641 (4.Vrk).

üzere çocuklara gerekli derslerin yanında ayrıca Türkçe konuşmaya gereken özen gösterilerek olabildiğince Türkçeyi erken öğrenmelerinin sağlanması istenmiştir.

Okula kabul edilen çocuklara Türkçe ile birlikte, Osmanlı kültürü ve memleket yönetiminin usûlleri hatta askerlik de gösterilecektir. Böylelikle öğrenim gören bu çocuklar Arabistan'da açılacak okullara öğretmen, kazalara kaymakam ve taburlara zabıt olarak gönderileceklerdi¹⁶⁷.

Sonradan belirlenen üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıf dersleri ve içeriğini gösteren tablolarıdır.

Tablo 4: Üçüncü Sınıfta Okutulan Derslerin İçeriği

	DERSİN ADI	DERSİN İÇERİĞİ
Ü Ç Ü N C Ü S E N E	<i>Kur'an-ı Kerîm</i>	<i>İcrâ'-i şerîfe bitirildiğinden ve namâz sûreleri tamamen ezberletirildiğinden sonra hatm-i şerîfe kadar devâm olunacaktır.</i>
	<i>Tecvîd</i>	<i>Tilâvet-i Kuran-ı Kerim (talebe ve muallim tarafından) kavâ'id-i tecvîdiyeye fevkalâde dikkat olunacaktır.</i>
	<i>Ulûm-u Diniye</i>	<i>Sene-i sâbıkda okutturulan kitab tekrar olunduktan sonra itmâm (idilecek) ve mesâilin mümkün mertebe talebenin ezberinde kalmasına (i'tinâ kılınacaktır).</i>
	<i>Kısas-i Enbiyâî</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
	<i>Sarf-ı Türkî</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
	<i>Kıra'at-ı Türkiye</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
	<i>Lugat</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
	<i>İmla</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
	<i>Hüsn-i Hat</i>	<i>Hatt-ı rik'a kaidesi vecihle gösterilecek ve memleketlerine gittikleri vakit buyuruldu ve ve rüesa ve berât ve buna mümâsil evrâkı okuyabilmeleri için hatt-ı divânı dahî tahrîr ittirilecektir.</i>
	<i>Hesab</i>	<i>Tatbikât Hesâbiye.</i>
	<i>Coğrafya</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
	<i>Fransızca</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
	<i>Hüsn-i Hat Fransavî</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
	<i>Tâlim</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>

¹⁶⁷ Ergin, II-III, 1183, 1186.

Tablo 5: Dördüncü Sınıfta Okutulan Derslerin İçeriği

DERSİN ADI	DERSİN İÇERİĞİ
<i>Kur'an-ı Kerîm</i>	<i>İcrâ-i şerîfe bitirildiğinden ve namâz sûreleri tamamen ezberletirildiğinden sonra hatm-i şerîfe kadar devâm olunacaktır.</i>
<i>Tecvîd</i>	<i>Tilâvet-i Kur'an-ı Kerîmde (talebe ve muallim tarafından) kavâ'id-i tecvîdiyeye fevkalâde dikkat olunacaktır.</i>
<i>Ulum-ı Diniye</i>	<i>Sene-i sâbıkda okutturulan kitab tekrar olunduktan sonra itmâm (idilecek) ve mesâ'ilin mümkün mertebe talebenin ezberinde kalmasına (i'tinâ kılınacaktır).</i>
<i>Sarf-ı Arabî</i>	<i>Geçen sene gösterilen sarf-ı Arabî lüzûmu kadar (derslerde) tekrar olunduktan sonra almış nahv kısmı ta'lîm (idilecek) ve tahta başında icrâ (olunacak) ve verilen dersler üzerine vazîfeler (virilüb gösterilüb) ve irtesi derslere muallim tarafından bi't-tashîh (olunmuş olduğu halde talebeye (tevzî') i'âde olunacaktır.</i>
<i>Nahv-ı Türkî</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
<i>Farisî</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
<i>Tarih-i İslâm</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
<i>Kitabet-i Türkiye</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
<i>Coğrafya</i>	<i>Sene-i sâbık dersleri tekrâr olunduktan sonra ellerinde bulunan kitab itmâm (tekmîl) ittirilecek ve talebeye harita tersîm (alıştırılacaktır) ittirilecektir.</i>
<i>Hesab</i>	<i>Tatbîkât Hesâbiye</i>
<i>Hüsn-i Hat</i>	<i>Hatt-ı rik'a kaidesi vecihle gösterilecek ve memleketlerine gittikleri vakit buyuruldu ve rü'esave berât ve buna mümâsil evrâkı okuyabilmeleri için hatt-ı divânî dahî tahrîr ittirilecektir.</i>
<i>Malumât-ı Matbua</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
<i>Resim</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
<i>Fransızca</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
<i>Hat Fransavî</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
<i>Tâlim</i>	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>

Tablo 6: Beşinci Sınıfta Okutulan Derslerin İçeriği

	DERSİN ADI	DERSİN İÇERİĞİ
B E Ş İ N C İ S E N E	Kur'an-ı Kerîm	<i>İcrâ'-i şerîfe bitirildiğinden ve namâz sûreleri tamamen ezberletirildiğinden sonra hatm-i şerîfe kadar devâm olunacaktır.</i>
	Tecvîd	<i>Tilâvet Kur'an-ı kerîmde (talebe ve muallim tarafından) kavâ'id-i tecvîdiyeye fevkalâde dikkat olunacaktır.</i>
	Ulum-i Diniye	<i>Sene-i sâbıkda okutturulan kitab tekrar olunduktan sonra itmâm (idilecek) ve mesâ'ilin mümkün mertebe talebenin ezberinde kalmasına (i'tinâ kılınacaktır).</i>
	Sarf-ı Arabî	<i>Geçen sene gösterilen sarf-ı Arabî lüzûmu kadar (derslerde) tekrar olunduktan sonra almış nahv kısmı ta'lîm (idilecek) ve tahta başında icrâ (olunacak) ve verilen dersler üzerine vazîfeler (virilüb gösterilüb) ve irtesi derslere muallim tarafından bi'l-tashîh (olunmuş olduğu halde talebeye (tevzî') i'âde olunacaktır.</i>
	Nahv-ı Türkî	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
	Farisî	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
	Tarih-i Osmanî	<i>Sene-i sâbık dersleri süratle tekrar olunduktan sonra ellerinde bulunan Tarih-i Devlet-i Osmâniye nâm-ı kitab ikmâl (itmam) ve vukûât mühime-i tarîhiye nazar-ı dikkat ve ehemmiyeti celb idecek sûrette talebeye tasvîr ve ityân (ve efhâm idilecektir) ve bu sırada her nerede bulunurlar ise bulunanlar makâm-ı kudsiyet hazret-i hilâfet penâhi bi'l-cümle mü'mininin mercî-i alî-i mesrû'a emir olduğu cihetle daima bu nokta-i mühimme üzerine müttehid'ül-efkâr bulunmaları vecibesine dair makâlât (müessere) münâsebe irâd ve dermiyân idilecektir.</i>
	Kavaid-i Osmanî	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
	Kitabet-i Türkiye	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
	Mukaleme Türkî	<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
	Coğrafya	<i>Sene-i sâbık dersleri tekrâr olunduktan sonra ellerinde bulunan kitab itmâm (tekmül) ittirilecek ve talebeye harita tersîm (alıştırılacaktır) ittirilecektir.</i>
	Hesap	<i>Tatbikât Hesâbiye</i>
	Hendese	<i>Muhtasır bir kitaptan eşkâl ve istilâhât hendeseye (ve istilâhâtı irâde ve ta'lîm ve) tefhîm olunacağı gibi sutûh muntazamenin mesâhibelerine a'id kavâ'id-i Arabiye gösterilecek ve (bu sırada) talebe (nin) resmiden mülke hâsıl eylemek (itmeleri) için eşkâl-i hendeseye tersîmine mahsûs matbû defterler imlâ ittirilecektir.</i>
	Hüsn-i Hat	<i>Hatt-ı rik'a ka'idesi vecihle gösterilecek ve memleketlerine gittikleri vakit buyuruldu ve ve rü'esa ve berât ve buna mümâsil evrâkı okuyabilmeleri için hatt-ı</i>

		<i>divânî dahî tahrîr ittirilecektir.</i>
Malumat-ı Metbua		<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
Hıfz-ı Sıhha		<i>Muhtasır bir kitabdan ve mektebin tabibî tarafından ka'ide be kâ'ide gösterilecektir.</i>
Usûl Defteri		<i>Muhtasır bir kitabdan defter tutmak usûlu ta'lîm (olacak) ve gerek tahta başında ve gerek kâğıd üzerinde muhâreseler icrâ olunacaktır.</i>
Fransızca		<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
Hüsn-i Hat Fransavî		<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
Resim		<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>
Ayak Tâlimi		<i>Dersin içeriği belirtilmemiştir</i>

Daha sonraki yıllarda ders programında bazı değişikliklerin yapıldığı Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiyyede görülmektedir. İlk yıl okutulan derslerden *Eczâ ve şerîfe*, *Hatt-ı Rik'a* ve *Hesap* dersleri yerine *Ulûm-u Diniye*, *İmla*, *Tâlim* ve *İlmihal* dersleri verilmiştir. İkinci yıl ise *Hatt-ı Rik'a* ve *İlm-i Hâl* dersleri kaldırılıp yerlerine *Tecvîd*, *Lügat*, *İmla*, *Hüsn-i Hat* ve *Talim* dersleri getirilmiştir. Aşağıdaki tablolar; 1316, 1317 ve 1318 Maârif Nezâreti tarafından incelenerek hazırlanmıştır.

Tablo 7: 1316/1898Yılına Ait Maârif Salnamesinde Geçen Aşiret Mektebi Ders Programı

Birinci sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Elifba, Ulûm-u Diniye, İlmihal, Kırâat-ı Türkiye, İmla, Tâlim</i>
İkinci sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Kırâat-ı Türkiye, Lügat, İmla, Hesap, Hüsn-i Hat, Tâlim</i>
Üçüncü Sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Kısas-ı Enbiya, Sarf-ı Türkî, Kırâat-ı Türkiye, Lügat, İmla, Hesap, Hüsn-i Hat, Coğrafya, Fransızca, Hüsn-i Hat Fransavî, Tâlim</i>
Dördüncü sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Sarf-ı Arabî, Nahv-ı Türkî, Farişî, Tarih-i İslâm, Kitabet-i Türkiye, Hesap, Hüsn-i Hat, Coğrafya, Malumat-ı Mütenevia, Resim, Fransızca, Hatt-ı Fransavî, Tâlim</i>
Beşinci sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Nahv-ı Arabî, Farişî, Tarih-i Osmanî, Kavaid-i Osmanî, Kitabet-i Türkiye Mah Kırâat, Mukâleme-i Türkiye, Coğrafya, Hesap, Hendese, Hüsn-i Hat, Malumat-ı Mütenevia, Hıfz-ı Sıhha, Usûl-i Defteri, Fransızca, Hüsn-i Hat, Fransavî, Resim, Ayak Tâlimi</i>

168

¹⁶⁸Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umumiyye 1316, 296.

Görüldüğü gibi birinci ve ikinci sınıfta özellikle öğrencilerin anlamasını kolaylaştıracak dersler verilmektedir. Ve her yıl da ders sayısı artırılarak ilerlemektedir. Üçüncü sınıfta ise dikkat çeken ilk defa 1316 yılında ders programına eklenen *Fransızca ve Hüsn-i Hat Fransavî* dersidir.

Tablo 8: 1317/1899 yılına ait Maârif Salnamesinde Geçen Aşiret Mektebi Ders Programı

	1317
Birinci sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Elifba, Ulûm-u Diniye, İlmihal, Kırâat-ı Türkiye, İmla, Tâlim</i>
İkinci sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Kırâat-ı Türkiye, Lügat, İmla, Hesap, Hüsn-i Hat, Tâlim</i>
Üçüncü sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Kısas-ı Enbiya, Sarf-ı Türkî, Kırâat-ı Türkiye, Lügat, İmla, Hesap, Hüsn-i Hat, Coğrafya, Fransızca, Hüsn-i Hat Fransavî, Tâlim</i>
Dördüncü sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Sarf-ı Arabî, Nahv-ı Türkî, Farişî, Tarih-i İslam, Kitabet-i Türkiye, Hesap, Hüsn-i Hat, Coğrafya, Malumat-ı Mütenevia, Resim, Fransızca, Hatt-ı Fransavî, Tâlim</i>
Beşinci sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Nahv-ı Arabî, Farişî, Tarih-i Osmanî, Kavaid-i Osmanî, Kitabet-i Türkiye, Kırâat, Mukâleme-i Türkiye, Coğrafya, Hesap, Hendese, Hüsn-i Hat, Malumat-ı Mütenevia, Hıfz-ı Sihha, Usûl-i Defteri, Fransızca, Hüsn-i Hat Fransavî, Resim, Ayak Tâlimi</i>

169

Tablo 9: 1318/1900 yılına ait Maârif Salnamesinde Geçen Aşiret Mektebi Ders Programı

	1318
Birinci sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Elifba, Ulûm-u Diniye, İlm-i Hal, Kırâat-ı Türkiye, İmla, Tâlim</i>
İkinci sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Kırâat-ı Türkiye, Lügat, İmla, Hesap, Hüsn-i Hat, Tâlim</i>
Üçüncü sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Kısas-ı Enbiya, Sarf-ı Türkî, Kırâat-ı Türkiye, Lügat, İmla, Hesap, Hüsn-i Hat, Coğrafya, Fransızca, Hüsn-i Hat Fransavî, Tâlim</i>
Dördüncü sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Sarf-ı Arabî, Nahv-ı Türkî, Farişî, Tarih-i İslam, Kitabet-i Türkiye, Hesap, Hüsn-i Hat, Coğrafya, Malumat-ı Mütenevia, Resim, Fransızca, Hatt-ı Fransavî, Tâlim</i>
Beşinci sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Nahv-ı Arabî, Farişî, Tarih-i Osmanî, Kavaid-i Osmanî, Kitabet-i Türkiye, Kırâat, Mukâleme-i Türkiye, Coğrafya, Hesap, Hendese, Hüsn-i Hat,</i>

¹⁶⁹Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umumiyye 1317, 342-343.

	<i>Malumat-ı Mütenevia, Hıfz-ı Sıhha, Usûl-i Defteri, Fransızca, Hüsn-i Hat Fransavî, Resim, Ayak Tâlimi</i>
--	--

170

1316/1898'den sonra verilmeye başlanan *Fransızca ve Hüsn-i Hat Fransavî* dersleri programın değiştirilmesiyle 1319/1901 senesinde hazırlanan yeni programda dördüncü ve beşinci sınıf müfredatından kaldırılmıştır. Özellikle *Türkçe, Türkiye Tarihi, Osmanlı Tarihi* üzerinde durulmuştur. Türkçe derslerinin üzerinde durulması iç tüzükte ve hazırlanan ders kitaplarında belirtilmiştir. Fransızca dersinin neden seçilmiş olduğu hakkında bir yargıya varılamıyor ancak bu dersin yerinde bir seçim olmadığı, dersin tekrar müfredattan kaldırılmasından anlaşılmaktadır.

Tablo 10: 1319/1901 yılına ait Maârif Salnamesinde Geçen Aşiret Mektebi Ders Programı

	1319
Birinci sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Elifba, Ulûm-u Diniye, İlm-i Hal, Kırâat-ı Türkiye, İmla, Tâlim</i>
İkinci sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Kırâat-ı Türkiye, Lügat, İmla, Hesap, Hüsn-i Hat, Tâlim</i>
Üçüncü sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Kısas-ı Enbiya, Sarf-ı Türkî, Kırâat-ı Türkiyye, Lügat, İmla, Hesap, Hüsn-i Hat, Coğrafya, Fransızca, Hüsn-i Hat Fransavî, Tâlim</i>
Dördüncü sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Sarf-ı Arabî, Nahv-ı Türkî, Farişî, Tarih-i İslâm, Kitabet-i Türkiye, Hesap, Hüsn-i Hat, Coğrafya, Malumat-ı Mütenevia, Resim, Tâlim</i>
Beşinci sınıf	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Nahv-ı Arabî, Farişî, Tarih-i Osmanî, Kavaid-i Osmanî, Kitabet-i Türkiye Mah Kırâat, Mukâleme-i Türkiye, Coğrafya, Hesap, Hendese, Hüsn-i Hat, Mütenevia, Hıfz-ı Sıhha, Usûl-i Defteri, Resim, Ayak Tâlimi</i>

171

1321 yılında ders programı değiştirilerek *İlm-i Eşya, İlm-i Ahlak, Amel-i Türkçe, Kobyе, Ceza-i Kanunname-i Humayun, Jimnastik* dersleri eklenmiştir. Yeni yapılan ders programında *Fransızca ve Hüsn-i Hat Fransavî* dersleri dersleri tamamıyla kaldırılmıştır.

¹⁷⁰Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umumiyye 1318, 194.

¹⁷¹Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umumiyye 1319,

Tablo 11: 1321/1903 Yılına Ait Maârif Salnamesinde Geçen Aşiret Mektebi Ders Programı

	1321
Birinci sene	<i>Kur'an-ı Kerim, Elifba, İlm-i Hal, Kırâat-ı Türkiye, Amel-i Türkçe, Kobye, Jimnastik</i>
İkinci Sene	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Kırâat-ı Türkiye, Amel-i Türkçe, İmla, Hesap, Hüsn-i Hat, Cinnastik</i>
Üçüncü Sene	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Tarih-i İslâm, Kırâat-ı Türkiye, İmla, Hesap, Hüsn-i Hat, Coğrafya, Amel-i Türkçe, Jimnastik</i>
Dördüncü Sene	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Serf-e Arabî, Serf-e Türkî, Farişî, Kitabet, Tarih-i Osmanî, Coğrafya, Hesap, Hendese, İlmi Eşya, Ceza-i Kanunname-i Humayun, Amel-i Türkçe, Jimnastik</i>
Beşinci Sene	<i>Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ulûm-u Diniye, Nahv-i Arabi, Farişî, Tarih-i Osmanî, Lisan-i Osmanî, Kitabeti Türkiye, Coğrafya, Cebir ve Hesap, Hendese, Hıfz-ı Sıhha, İlmi Eşya, İlmi Ahlak, Usûl Defteri, Amel-i Türkçe, Jimnastik</i>

172

2.2. İç Tüzüğü

Mektebin tüzüğü 14 Cemazeyilahir 1310/3 Ocak 1893 tarihinde hazırlanmıştır. Tarihe bakıldığında mektep tüzüğünün mektebin açılışından iki ay sonra hazırlanabildiği görülmektedir. Mektebin iç tüzüğünde her konunun üzerinde dikkatle durulmuştur. Tüzükte; müdür, müdür yardımcısı, muallim, muhasebe, mubassır (bakıcı), müstahdemin (temizlik çalışanları) görevleri, öğrencilerin imtihanlarının nasıl yapılacağı, başarılarına göre derecelendirmelerinin ne şekilde olacağı ve cezalandırma şekillerinden detaylı bir şekilde bahsedilmiştir.

Tüzüğün ilk kısmında *Mevvad-ı Esasiye* bölümü yer almaktadır. Burada Aşiret Mektebi'nin açılış özelliklerinden bahsedilerek mektebin sadece Arap aşiret çocukları için açıldığı belirtilmiş ve bu çocukların zihnen ve cismen sağlıklı olmasına dikkat edilerek, on iki ve on altı yaşları arasında seçileceği vurgulanmıştır. Mektep süresinin beş yıl olup, ilk yıl için elli öğrenci alınarak diğer yıllarda bu sayı kırka düşürülecek ve bu durumda beş yıl içinde öğrenci sayısı iki yüz ona çıkacaktır. Mektep tamamıyla Maârif Nezâreti'ne bağlı olacaktır. Bu yüzden Maârif Nezâreti, mektep müdürü, muavinlik görevini yerine getirmek üzere bir dâhiliye memuru,

¹⁷²Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umumiye 1321, 152.

muhasebe memuru, bir kâtip, gerektiği kadar muallim, mubassır, hademe, ambar memuru ve hastane memurunu işe alacaktır. Mektep içinde daima bir hastane ve eczane bulundurulur buralara memur atanacaktır¹⁷³.

Müdürün Vezaîfi kısmı ise diğer bölümlere göre daha geniş alınmıştır. Dokuz maddeden oluşan bölüm, *müdür mektebin idaresi ile sorumludur ibaresi* ile başlanmıştır. İdare dışında öğrencinin terbiyesinden, muallim ve çalışanların devamlılığında ve işlerin denetiminden sorumludur. Ayrıca müdür her gün mektepte bulunmak zorunda ve gece nöbetlerinde ise muaviniyle değişerek mektepte kalacaktır. Müdür, muallimleri denetlemek amacıyla sık sık derslere katılacak ve dersin uygun bir şekilde işlenip işlenmediğini gözetleyecektir. Muallim, mubassırlar ve çalışanların öğrencilerle olan münasebetlerine özellikle dikkat edilecektir. Müdürün öğrencilerle okul dışında herhangi bir ilişki kurması kesinlikle yasaktır. Muallimler günün sonunda öğrencilerin davranışlarıyla alakalı malumâtı bulunan defteri müdüre götürecektir ve müdür bu defteri inceleyerek o güne ait sayfaya “görölmüştür” ibaresi koyarak mühür basacaktır.

Öğrencilerin kurallara uymaması halinde cezaî işlemi uygulayacak kişi de yine müdürdür. Haftalık olayları müdür bir deftere kaydedecektir. Bu defterin kesinlikle temiz ve silintisiz olmasına özen gösterilecektir. Her akşam ders bitiminde öğrenciler mektebin salonunda yer alınacak ve burada müdür eşliğinde Allah’a, Peygamber’e, hilafete ve padişaha “itaat” yemini edecektir. Müdür muallimlerin ve çalışanların uygunsuz hal ve hareketlerinde onları uyarmak veya Maârif Nezâretini bilgilendirmekle yükümlüdür. Ayrıca muallim ve çalışanlar öğrencilerle mekteple alakalı konular dışında muhatap olmayacaklardır. Öğrenciler müdürden izinsiz dışarı çıkamazlar. Müdür, görevini kötüye kullanan çalışanları mektepten atma yetkisine sahiptir¹⁷⁴.

Müdür Muaviniyle Muhasebe Memurunun Vezaîfi bölümünde, müdürün okulda bulunmadığı zamanlarda müdür muavinin müdürün yerine vekâlet edeceği, öğrencilerin kayıt defterlerini eksiksiz dolduracağı, çalışanların görevlerini kontrol

---

¹⁷³ Madde; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

¹⁷⁴ Madde; 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

etmede müdüre yardımcı olacağı ve mektep içerisinde uygun olmayan herhangi bir durumla karşılaştığında bunu müdüre aktaracağı anlatılmaktadır¹⁷⁵.

Mektepte bulunan muhasebenin görevi, memur ve çalışanların maaş defterini tutmak, harcamaları not etmek, mektebe alınacak eşyaların özellikle de erzak miktarını belirleyip her gün müdüre iletmektir. Ay sonunda ise mektebin gelir ve giderlerini toplayıp Maârif Nezâreti'ni bilgilendirecektir¹⁷⁶.

Mektepte bulunan kâtibin görevi, her türlü yazı işlerini kaydetmek, öğrencilerin ailelerine yolladıkları mektuplarını kontrol etmek ve bunları müdüre bildirmektir. Müdür ve müdür muavini mektebi aynı anda terk edemez. Böyle bir durum yaşanırsa yirmi dört saati geçmemek kaydıyla kâtip göreve vekâlet edebilir. Fakat böyle bir durumda yirmi dört saat aşılır ise bunun derhal Maârif Nezâreti'ne bildirilmesi gerekir¹⁷⁷.

Vezâif-i Muallimin bölümünde, muallimlerin neler yapacağı ve nelere dikkat edeceğinden genişçe söz edilmiştir. Her bir muallim kendisine verilen derslere zamanında girip, dersi Maârif Nezâreti tarafından verilen kitaplardan ve kaideye uygun şekilde işleyeceklerdir. Derslerin başlangıcı trompet, boru, düdük vasıtasıyla duyurulur, muallimler derse girmeden de mubassırlar sınıfı terk edemezdi. Muallimler derse girdikten hemen sonra yoklama yaparak sınıf mevcudunu saymalı herhangi bir öğrencinin derste bulunmaması durumunda bunu müdüre hemen bildirmelidir¹⁷⁸.

Derse başlamadan önce muallim öğrencilere soru yoluyla daha önce işlenen dersi anlayıp anlamadıklarını teyit edecek ve buna göre öğrencilere not verecektir. Şayet sınıf mevcudu çoksa tek tek soru sormak yerine kura yoluyla öğrenciler belirlenip sorular sorulacaktır. Ders içinde öğrencilerin birbirleriyle konuşmasına veya ders dışında başka şeylerle ilgilenmelerine müsaade edilmeyecektir. Dersin sonunda muallim işlenen derslerle alakalı öğrencilere ödev vermelidir. Bir sonraki gün ödevleri toplayarak incelemelidir¹⁷⁹.

---

¹⁷⁵ Madde; 17.

¹⁷⁶ Madde; 18.

¹⁷⁷ Madde; 19, 20, 21.

¹⁷⁸ Madde; 22, 23, 24.

¹⁷⁹ Madde; 25, 26, 27, 28.

Muallimler hiçbir öğrenciye farklı ve özel davranışta bulunmamalıdır. Bütün öğrencilere eşit davranışlar sergilemelidir. Öğrencinin Türkçe anlatılan dersi anlamadığı takdirde muallim açıklamasını Arapça yapmalı ancak Türkçe karşılığını da muhakkak vermelidir. Muallim ders saati içinde sınıfı terk edemez. Teneffüs zilinın çalması halinde mubassır gelmeden muallim öğrencileri yalnız bırakamaz. Muallimlerde geceleri nöbetleşerek mektepte bulunacaklardır¹⁸⁰.

Ders esnasında öğrencilerin hal ve hareketlerine dikkat etmek, aralında bir tartışmanın ya da dersin işlenmesini engleyecek herhangi bir durumun olmamasına dikkat etmek muallimin görevlerindedir. Muallimler hal, tavır, konuşmaları ve hareketleri öğrenciler tarafından örnek alınacağından dikkatli davranması gerekmektedir. Sınıfta çıkacak herhangi bir sorun muallimin sorumluluğundadır.¹⁸¹

Mubassırların vezâifi kısmında, mektebin bir başmubassırı (Baş Gözetmen) olması gerektiğinden söz etmiştir. Başmubassırın görevi, kendine verilen görevlerin yanında diğer mubassırların görevlerini yerine getirip getirmediğini kontrol etmektir. Diğer mubassırların görevini yapmaması durumunda onu uyarmak ve müdür muavinine durumu bildirmektir. Müzakere zamanlarında dershanelerde bulunup talebeleri gözlemlemek, talebelerin birbirleriyle olan davranışlarına dikkat etmek, talebeleri alıp teneffüse götürmek ve teneffüs süresi bittikten sonra muallimler sınıfa gelene kadar öğrencilerin başında beklemekte görevleri arasındadır. Mubassırlar, talebelerin teneffüs çıktığı sırada, yemek saatlerinde ve abdest aldıkları zamanlarda yanlarından ayrılmayacaktır. Diğer görevlerinden biri de gece yatakhanelerde öğrenciler uykuya dalana kadar beklemek, nöbetçilerinin görevlerini yerine getirip getirmediğini gözlemleyerek müdüre bildirmektir.¹⁸²

Mubassırlar daimi surette okulda bulunurlar. Müdürün uygun göreceği vakitlerde izin kullanabilirler. Fakat bu izin süresi haftada on sekiz saatten fazla ve iki defadan fazla olmayacaktır. Mubassırlar, mümkün mertebe okur-yazar kesimin içinden seçilir.¹⁸³

---

¹⁸⁰ Madde; 29, 30, 31, 32, 33.

¹⁸¹ Madde; 34,35.

¹⁸² Madde; 36, 37, 38, 39, 40.

¹⁸³ Madde; 41, 42, 43.

Memurin ve Müstahdemin-i Sairenin Vezâifi bölümde, talebelere hasta olanlar oldukça hastane memuru ve refakatçisi hastaneden ayrılmayacak, doktorun verdiği tedaviye mümkün olduğunca zamanında dikkat edeceklerdir.¹⁸⁴

Kilerci, kendisine teslim edilen erzağın ve eşyanın hesabını bir defterde tutacaktır. Aşçıya verdiği eşya ve erzağı bu deftere yazacak iki üç günde bir kullanılan ve kalan miktarları müdür muavinine bildirecektir¹⁸⁵

Aşçının görevi, mutfak malzemelerine dikkat etmek, yemeği lezzetli pişirmek, mutfağı temiz tutmak, fazla mal kullanımını engellemek ve kendisine yardım etmek için tutulan kalfa ve çırağı dikkat etmektir. Kalfa ve çırağın yapacağı herhangi bir zararın hesabı aşçıdan sorulmaktaydı.¹⁸⁶

Serhademe kendisine verilen görevin dışında diğer hademelerin görevlerini yapıp yapmadıklarına, hademelerin verilen görevlerin özenle yapılmasını kontrol eder. Çıkacak herhangi bir sorunda müdür muavinine haber vermekle yükümlüdür.¹⁸⁷

Mükâfat ve Mücâzat bölümde, talebelerin davranışlarına göre derslerdeki başarılarına göre çeşitli ödüllendirmeler ve cezalandırmalar yapılmıştır. Mükâfat olarak ‘‘Âferin’’, ‘‘Tahsinâme’ ve ‘‘Mükâfat’’ olarak üç çeşit ödüllendirme yapılmıştır. Tahsinname beş âferin’, mükâfat dört tahsinname veya yirmi âferine bedeldir. Derslerinde başarılı olan öğrenciye, hal ve hareketlerinden dolayı muallimlerinden yirmi âferin alan talebeye ay sonunda ‘‘Tahsinâme’ de verilirdi.¹⁸⁸

Üç ay içerisinde hiç mücâzat almayan öğrenciye ve muallimlerden ve mubassırlardan on veya dokuz alan talebe ‘‘Mükâfat’’ ile ödüllendirildi. ‘‘Mükâfat’’ alan talebenin ismi ‘‘Celî Hat’’ ile bir tabelaya yazılarak sınıfa asılır ve altı ay içerisinde iki defa ‘‘Mükâfat’’ alan talebeye bir de kitap hediye edilirdi.¹⁸⁹

Hususî ve umumî sınavlarda ayrı derslerden birinci çıkan talebelere bir ‘‘Mükâfat’’, ikincilere bir ‘‘Tahsinâme’ ve üçüncülere iki ‘‘Âferin’’ belgesi

---

¹⁸⁴ Madde; 44.

¹⁸⁵ Madde; 45.

¹⁸⁶ Madde; 46.

¹⁸⁷ Madde; 47.

¹⁸⁸ Madde; 48, 49, 50.

¹⁸⁹ Madde; 51, 52, 53.

verilirdi. Âferin'ler müdür muavini tarafından imzalanır ve talebeye dershanede verilirdi. Tahsinâme varakaları müdür tarafından dersanelerde talabeye verilirdi. Muallim ve diğer memurlarda bu yetki yoktu. Seksen âferin veya bu derecede olan tahsinname ve mükâfat belgelerini toplayabilenler, elinde olan varakaları müdüre teslim ettikleri halde bir kitap verilirdi¹⁹⁰

Mücâzat, talebeler yaptıkları hatalara göre çeşitli cezalar almaktaydı. Bunlar; ‘‘Tevbih’’, ‘‘Tevkif’’, ‘‘Ayakta durdurmak’’, ‘‘İzinsizlik’’, ‘‘Tekdir-i Âleni’’ ve ‘‘Hapis’’ adında altı çeşit cezalandırma türüdür. Dersini pekiyi ile bitirmeyen, ödevlerinde yanlış yapman, izinsiz konuşan ve kalkan, gülen ve arkadaşlarını güldüren talebeler muallim tarafından Tevbih (kınama) alır ve muallim bu kınmaları deftere geçirerek yönetime bildirirdi. Bunun üzerine bu talebeler ders arasında müdür muavini tarafından uyarılırdı.

Aynı davranışları yapmayı sürdüren talebelere ise tevkif (sınıfta tutulma) cezası verilirdi. Talebenin teneffüste sınıftan çıkmasına izin verilmeyerek yazı yazdırılırdı. Tevbih ve tevkif cezalarının yeterli olmadığı durumlarda, belli bir süre talebe sınıfta ayakta durdurulur ve deftere kaydedilirdi.¹⁹¹

Muallimler ve mubassırlar ders zamanında iki teviften fazla yazamaz ve cezaya tabii tutulan talebe yaramazlıklarını sürdürdüğü takdirde mubassırlar ve muallimler müdür muavinini sınıfa çağırılırdı. Bir hafta içerisinde beş tevkif veya üç defa ayakta durma cezası alan talebe o hafta Cuma teneffüsüne çıkarılmayıp mektepte tutulurdu Bu surette bir veya iki ceza vermek müdür ve müdür muavinine aittir. Mekteb idaresinin izni olmadan talebenin gece çıkması kesinlikle yasaktır. Bir ay içinde dört defa mektebten dışarı izinsiz çıkmak cezasına yakallanan talebe, tüm okul muallimleri, mubassırları ve öğrencileri önünde müdür tarafından uyarılırdı.

Bir ay içerisinde dörtten fazla mektepte kalan veya çok ciddi bir kabahat işleyen talebeye tekdir-i âleni cezası verilir ve bundan fazla muamele için Nezaret-i Celileden izin istenilirdi. Tevbih cezası bir, tevkif iki, ayakta durmak üç ve izinsizlik beş âferin iade edilerek afedilebilirdi. Tekdir-i âleni (herkesin önünde azarlama)

---

¹⁹⁰ Madde; 54, 55, 56, 57.

¹⁹¹ Madde; 58, 59, 60, 61.

cezası affedilmezdi.¹⁹² Cezalar sadece bunlardan ibaret olup, okuldan atılma durumu tamamen Maârif Nezareti'nin elindeydi.

İmtihânlar bölümünde, Mektebin bir yıllık eğitim süresi zarfında üç özel ve bir genel olmak üzere dört sınav yapılmaktaydı. Özel sınavlarda, asıl muallimin dışında idare tarafından tayin edilen başka bir muallim, mümeyyiz sıfatıyla hazır bulunur. Sınavlarda talebenin verdiği cevaba göre notlar verilir ve belgelendirilerek yönetime teslim edilirdi. Genel sınavlarda ise her ders için ikişer mümeyyiz bulundurulur ve müdür tarafından Maârif Nezaretine gönderilirdi. Özel sınavların tarihi idare tarafından belirlenilirdi.¹⁹³

İlk özel sınavdan üçten aşağı not alanlara idare ceza vermekteydi. Genel sınavdan üç ve üçten az puan alanlar o dersten kalmış sayılırdı. Bir talebenin kaldığı dersler iki veya daha fazla ise bir üst sınıfa geçemez. Sadece bir dersten kalmış ise belirlenen sürede üç defa sınava tabî tutulurdu. Üçüncü tekrarda da istenen puan alınmamışsa sınıfı tekrar ederdi.¹⁹⁴

Aşiret Mektebi'nin genel sınavı Şaban ayında yapılır ve bu ay içerisinde bitirilirdi. Ramazan-ı Şerif ayında dersler tatil edilir. Sadece Kur'an-ı Kerim dersleri verilir. Şevval'in beşinde ise okul tatil edilirdi.¹⁹⁵

Mektebin iç tüzüğüne bakıldığında detaylı olarak her konunun ele alındığı görülmektedir. Okulun işleyişi idarenin görevleri, talebelere gösterilecek muamele detaylarıyla anlatılmaktadır. Bu tüzük sadece aşiret Mektebi için değil, dönemin eğitim ve öğretim anlayışını gösteren değerli bilgileri barınmaktadır.

2.3.Mektebin Yeri

Mektebin kuruluş ve nizamnâmesinin hazırlanmasından sonra bu sefer mektebin nerede kurulacağına dair tartışmalar başlamıştır. Osman Nuri Paşa'nın Aşiret Mektebi için hazırladığı raporda mektep için uygun bir yer bulunana kadar şimdilik padişahın onayıyla Beşiktaş'taki Akaratlarda ders verilmesini önermişti.

---

¹⁹² Madde; 62, 63, 64, 65, 66, 67.

¹⁹³ Madde; 68, 69, 70, 71.

¹⁹⁴ Madde; 72, 73.

¹⁹⁵ Madde; 74.

Maârif Nezâreti tarafından Mektubî Kalemi'ne 24 Zilhicce 1309/ 20 Temmuz 1892 tarihinde gönderilen bildiriye, mektep yeri için belirlenen Akaratların mektep kapasitesine yeterli olup olmadığının tekrar araştırılması ve buralarda mektebe uygun bulunan binaların seçilmesi padişah tarafından emredilmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde bahsi geçen yerin sakin bir çevresinin olduğu, Avrupa tarzı mimarisine uygun ve arsanın büyüklüğüne göre inşa edildiği belirtilmiştir. Ancak binaların iki yüz kişilik yatılı öğrenci için gerek tek kişilik odalar gerekse iki veya üç kişilik odalar şeklinde bölünse bile bu kapasiteye yetecek binaların uygun olmadığı anlaşılmıştır. Mektep yerinin uygun hale getirilmesi için Beşiktaş caddesinde Akaratların bulunduğu sokakta binanın arka ve köşe tarafındaki binalarla ve Hasköy tarlasına giden cadde üzerinde bitişik olan diğer binayla birleştirilerek ilk yıl alınacak elli öğrenci için yeterli duruma getirilebilir.

Binalarda bulunan odalar birleştirilerek yatak, koğuş, derslik ve yemekhane haline getirilerek, iki binayı ayıran ana duvardan kapının açılmasını sağlamak ve bu şekilde mutfak dışarı açılabilir hale getirmek gibi, teklifler sunulmuştur. Yine de buradaki yerlerin taşrada yetişmiş çocuklar için uygun olmadığını ve çocukların teneffüs için çıkabilecekleri bahçenin olmayışı onlar için zor olacağını belirtmişlerdir.

Bunun üzerine binaların çevresinde bulunan boş arazinin bir kısmını bahçe bir kısmını mutfak ve yemekhane için düzenleyerek, mektebe alınan öğrenci sayısı artana kadar çocuklar, şimdilik ilk yıllarını burada geçirebilirler. Akaratlarda kaldıkları süre zarfında aylık on beş lira ödenecektir. Yahut padişah tarafından Akaratlar uygun görülmezse İstanbul'da mektebe uygun başka bir yer için tekrar arayışa girilecektir¹⁹⁶.

Padişah hangi durumu uygun görürse buna göre hareket edeceklerdir. İlk fikir padişah tarafından onaylanmış ve mektebin açılışı ve ilk yılı Akaratlarda geçmektedir. Ancak bu fikir daha sonra değiştirilmiş olacak ki mektebin açılışına yakın tarihlerde mektep yerinin nerede olacağına dair tartışmalar tekrar gündeme gelmiştir.

---

¹⁹⁶ BOA, BEO, 30/2219 (3. vrk).

Zilhicce 1309/25 Temmuz 1892 tarihli bir tebliğ de mektep için bir yerin gerekli olduğu ve bunun içinde Esmâ Sultan'ın şu anda ikamet ettiği Kabataş'ta bulunan sarayın uygun olacağı söylenmiştir. Bu sarayın yokuş üzerinde bulunması sebebiyle araba ile çıkılmasının zor olduğu ayrıca gösterilen sebepler dışında sarayın kullanıma elverişli olmadığı belirtilerek Esmâ Sultan için ve diğer Hanım Sultanlar için merhum Hüseyin Avni Paşa ve Sadr-ı Sabık Ali Paşaların yalılarının hazine-i maliyeden satın alınması istenmiştir¹⁹⁷. Kabataş'ta bulunan sarayın Aşiret Mektebi'ne tahsis edilmesinin uygun olacağı ve bunun padişah isteği olduğu bildirilmiştir.

Bunun üzerine Maârif Nezâreti harekete geçerek Kabataş'ta bulunan Esmâ Sultan Sarayı'nın satın alınabilmesi için ilk önce Esmâ Sultan'ın ikamet edeceği Sadr-ı Esbak Ali ve vefat etmiş olan Hüseyin Avni Paşa'nın yalılarının hazine-i maliyeden satın alınıp Esmâ Sultan'a devredilmesi için 31 Temmuz 1892 yılında Maliye Nezâretine tebliğ göndermiştir¹⁹⁸.

Tebliğin gönderilmesinden bir ay sonra yani 30 Ağustos 1892 tarihli bir irade Bâb-ı Âli tarafından Maliye Nezâretine gönderilmiştir. Bu irade de Aşiret Mektebi'nin Akaratlarda bulunduğu yerin rutubetli olduğu ve bu durumun burada eğitim gören çocuklar için risk taşıdığı belirtilmiştir. Ayrıca öğrenci sayısının giderek artmasından dolayı boş odaların kalmadığı ve bu yerin artık mektep kapasitesi için yetersiz olduğu belirtilerek okulun bulunduğu yerden bir an önce taşınması gerektiği ve acilen cevap beklenildiği bildirilmiştir¹⁹⁹.

Yıldız Sarayı Hümâyûn'dan Başkitâbet Dairesi'ne 15 Safer 1310/8 Eylül 1892 de gönderilen irade de Esmâ Sultan ve Cemile Sultan için alınan bahsi geçen yalılarının tamirâtı ve masraflar için gereken ihtiyaçların karşılanması için Hazine-i Hassa nazırı ile görüşülerek gerekenlerin yapılması ve hızlandırılması padişah tarafından emredilmiştir²⁰⁰.

---

¹⁹⁷ BOA, İ.MMS, 131/5641 (6 vrk).

¹⁹⁸ BOA, BEO, 41/3050.

¹⁹⁹ BOA, MF, MKT., 148/176.

²⁰⁰ BOA, İ. HUS, 3/103.

Aşiret Mektebi'nin açılma tarihinin yakınlaştığını, mektep için münasip olan yerin tedarik edilmesine dair olan 3 Safer 1310/27 Ağustos 1892 tarihli doksan numrolu tezkire de mektep için Esmâ Sultan Sarayı'nın tahsis edilmesi istenmiştir. Esmâ Sultan ve Cemile Sultan'ın yerleşmeleri için de Hüseyin Avni Paşa ve Ali Paşa yalısının satın alınması kararlaştırılması üzerine Sadaret, Maliye Nezâreti ile görüşmüştür. Bu görüşmede binaların meblağı için Hüseyin Avni Paşa yalısına ait olan birikmiş kira bedelinin af olunması ve yalınının 12 bin liraya, Ali Paşa yalısının ise 15 bin liraya alınmasını uygun görülmüştür. Mektep için bedel olarak alınacak bu yalıların fiyatlarının yarısını nezâret-i celilelerinden gelen nakit ile diğer yarısının ise nezâret-i celilelerinin hazineden istenilen parayla ödeneceği belirtilmiştir.

Bunun belirlenmesi üzerine alınan kararların Başkitâbet Dairesi, Maliye Nezâreti ve Maârif Nezâreti'ne 07 Rabiulevvel 1310/ 29 Eylül 1892 tarihinde gönderilen tebliğ ile bildirilmesi istenmiştir. Yine aynı belge de aynı gün içinde Maârif Nezâreti'ne bildirildiği yazılmıştır. *Devletlü İsmetlü Esmâ Sultân Hazretlerinin Kabataş'daki saraylarının Aşiret Mektebi ittihâzı ve Sultân Hazretleriyle Hanım Sultân Hazretleri için Hüseyin Avni Paşa ve sadâr-ı sabık Ali Paşanın tershânelerinin mübâyaaası ve bedelâtının sûret-i tesviyesi hakkında şerefsâdır olan irâde-i seniyye hazret-i hilâfet penâhi bugünkü tarihli diğer tezkere-i mahlası ile savb-ı atûfetlerine ve ma'ârif nezâret-i celilesine tebliğ edilmiş idi*²⁰¹.

Arşivlerden bulunan belgeler doğrultusunda ve belge tarihlerinden yola çıkarak mektebin açılış zamanına kadar mektep yeri ile ilgili görüşmeler sürekli olarak sağlanmış mektep yerinin Esmâ sultan Sarayı'nın olması kararlaştırılmıştır. Ancak mektebin açılış tarihine kadar bu yer hazırlanamamış olacak ki mektep ilk eğitim ve öğretim yılı Beşiktaş'ta bulunan Akaratlarda başlamıştır.

Mektep Akaratlarda eğitime başladıktan hemen sonra yer ile ilgili şikâyetler gelmiştir. Bunlardan biri de mektebin tabibi tarafından 30 Ekim'de sadarete yazılan tebliğ de görmekteyiz. Bu tebliğde mektepte bulunan öğrencilerin her gün muayenelerinin yapıldığını belirterek onların geldikleri yerlerden mevsim değişikliğinden ve İstanbul'a gelişlerin kış aylarına denk gelmesinden ötürü hastalanabileceğini ancak kıyafetlerle vesaire ile bu soğuklukların önünün

---

²⁰¹ BOA, BEO, 60/4458.

alınabileceğini söylemiştir. *Akârethâne-i seniyyelerinin ebniyesi deniz ve deniz suyu ile binâ olunmuş olduğundan gayet rutubetli olub mekteb ittihâz olunan mahalın dahi derece-i nihâyede rutûbetli bulunduğuna mebnî talebesi nevâzil ve emrâz-ı sadriye dûçâr olduktan mâ'adâ memûrinin ba'zıları dahî emrâz-ı mezkûreye mübtelâ olub tedâvi ile önü alınmakta isede mevsim-i şitânın hulûlü takarrub ittiğinden ve mekteb mebniyesinin bugünkü derece-i rutûbetine nazaran kışın rutûbeti daha tezâyüd ideceğinden muma ileyhim kullarının hudânekerde nevâzil ve emrâz-ı şedide sadriye ve aynîyeye mübtelî olmaları kaviyen melhûz olduğu münâsebetle efendimiz hazretleri muvâffak buyururlar ise daha rutubetden sâlim diğer bir mahal inittihâz ile oraya nakilleri²⁰² istenmiştir.*

Çocukların mevsim değişikliğinden rahatsız olmaları dışında ayrıca mektebin rutubetli olmasından dolayı hastalıkların baş gösterdiğini bildirmiştir. Onların nezle ve göğüs hastalıklarına yakalandıklarını, sadece talebelerin değil memurlardan bazılarının da bu hastalıklara yakalandığını ve bu hastalıkların tedavi edildiğini ifade etmiştir. Fakat oluşan rutubetin kış aylarında daha da artacağını ve bu durumun sorun yaratacağını söyleyerek uygun görürlerse mektep yerinin rutubetin olmadığı başka bir yere taşınmasının uygun olacağını belirtmiştir. Mektebin açılmasından hemen sonra bu gibi sorunlar baş göstermiş ve bu durum mektep yeri değiştirilene kadar da devam etmiştir.

Maârif Nezâreti 27 Rabiulevvel 1311/8 Ekim1893 tarihinde Sadarete gönderdiği bildiride Aşiret Mektebi'nin şu anda bulunduğu yerin öğrencilere yeterli gelmediği gibi havasının da müsait olmadığından ötürü mektebin Kabataş'ta tahsis edilen daireye naklinin bir an önce yapılmasını istemiştir²⁰³.

Aşiret Mektebi öğrencilerinden olan Bingazili Mahmud Efendi'de kusma ve ishal şikâyetleri üzerine dün gece müşahede altına alınarak tedavisi yapılmıştır. Maârif Nazırı mektebin şimdi bulunduğu yerde talebe mevcudunun ve bu yıl açılacak olan sınıf için gelecek öğrencilerin yeterli olmasıyla mektebin Kabataş'ta tahsis edilen daireye nakli konusunda 27 Rabiulevvel 1311/8 Ekim 1893 tarihli bir tezkere ile hükümdarın izninin alınması istenmiştir. Bunun üzerine Yıldız Sarayı

²⁰² BOA, Y.PRK..ASK, 86/39.

²⁰³ BOA, Y.A.HUS, 281/80.

Hümayun'dan Başkitâbet Dairesi'ne 29 Rabiulevvel 1311/10 Ekim 1893 tarihinde gönderilen belgede dairenin gerekli tamir ve tadilat işlemleri bulunduğu takdirde gereken işlerin yapılması ve bu işlerin bitimine kadar öğrencilerin dairenin diğer kısmına alınmasının mümkün olduğu belirtilmiştir. Yarın Maârif Nazırı mektebin nakledileceği yere gidip burada öğrenci için karyola ve yatak takımları gibi gerekli eşyaların Maârif Nezâreti tarafından alınması, bu eşyaların buraya taşınması ve mektebin gereken temizliğinin yapılması için belediye celilesine hükümdar tarafından irade-i senniye ile emredilmiştir²⁰⁴. *Aşiret Mektebi'nin Kabataş'ta tahsis olunan daireye yarın nakl olunacağından mekteb-i mezbur talebesinden birinde bazı alaim-i maraziye müşahede olunması üzerine tedavi edilerek hastalığın önü alınmasıyla muma-ileyh kâmilin iade-i afiyet etmiş ise de bir tedbir-i ihtiyati olmak üzere mekteb-i mezburun tathirine irade-i seniyye sadır olduğu*²⁰⁵. 30 Rabiulevvel 1311/ 11 Ekim 1893 tarihli bu belgede mektebin 12 Ekim'de Esmâ Sultan Sarayı'na taşındığını görmekteyiz. Yine aynı gün içinde Sadaret'ten gönderilen belge de, *mektebin Kabataş yakınlarında bulunan yeni bir daireye nakledildiğinin gazetelerde ilanı*²⁰⁶ mektebin taşındığı bu şekilde duyurulmuştur.

Maârif Nezâreti'nden Mektubî Kalemi'ne 2 Rabiulahir 1311/13 Ekim 1893 tarihinde gönderilen tezkirede 10 Ekim de gönderilen tebliğe cevaben Maârif Nazırı, dün yani Çarşamba günü sabah saatlerinde Aşiret Mektebine giderek evvelki gece hastalanmış olan Bingazili Mahmud Efendi'nin tamamen iyileştiğini bildirmiştir. Mektebin tabip ve memurlar ile görüşülerek, onlar hazır olduğu takdirde karyola, yatak, döşeme takımları, dershaneler için ders masaları, mutfak eşyaları, öğretmen, öğrenci ve hizmet eden çalışanlar için verilen daireye nakil ettirilerek geri kalan hastane, yemekhane ve dershanenin bir kısmı için tekrar keşif yaptırılarak eksiklerin tamamlanacağına dair bilgilendirmiştir²⁰⁷.

Maârif Nezâreti tarafından 16 Aralık 1892 tarihli bir tebliğ Sadarete gönderilmiştir. Tebliğde Aşiret Mektebi'nin bulunduğu Akaratlarda rutubetin artması üzerine şikâyette bulunulmuştur. Bu durumun çocukların sağlığına zarar

---

²⁰⁴ BOA, İ.HUS, 16/153.

²⁰⁵ BOA, BEO,294/22012.

²⁰⁶ BOA, MF MKT, 184/44.

²⁰⁷ BOA, BEO, 30/2219(2.vrk.)

vereceğinden endişelenerek tekrar mektep yerinin değiştirilmesi talep edilmiştir. Şikâyetler artınca mektep yeri tekrar gündeme gelmiş ve mektep için uygun yer arayışına girişilmiştir. Bunun üzerine Gümüşsuyu'nda bulunan Hademe-i Hâssa-i Şahane ve Mûsîke-i Hümayûn kışlasında boş koğuşların olduğu ve mektebin buraya taşınmasının uygun olunacağı belirtilmiştir. Boş koğuşların Aşiret mektebi için gereken yer kadar ayrılması ve Padişah emrinin alınması istenmiştir.

Askeriye tarafından 3 Kasım 1892 tarihli 3519 numrolu tezkire ile II. Abdülhamid'in emri ile bahsi geçen yere mektep müdürü tarafından teftiş edilerek mektep için uygun olup olmadığına bakılması bildirilmiştir. Bununla beraber Mektep müdürü tezkireden bir gün sonra (4 Aralık) Kumandan Mehmed Paşa ile birlikte kışlayı teftiş için gitmişlerdir. Ancak mektep müdürü, söylenildiği gibi boş koğuşların olmadığını sadece bir koğuşun boş olduğunu, müdür, muallim, memur ve mektep çalışanları için uygun başka bir koğuşun olmadığını ayrıca var olan boş koğuşun da üstü süvari, altı ahır ve diğer tarafının da mûsîke koğuşu olduğunu ifade etmiştir. Bu durumda bahsi geçen yerin öğrencilerin eğitimi ve mektep olarak kullanıma uygun olmadığını belirterek, daha önce söz edilen yere (Esmâ Sultan Sarayı) geçinceye kadar şimdilik mektebin bulunduğu Akaratlarda eğitime devam edilmesi, rutubeti kurutmak için yeteri kadar soba kurularak bu kışın burada geçirilmesinin münasip olacağını bildirmiştir²⁰⁸.

10 Aralık 1892 tarihli bir belgede Aşiret Mektebi'nin şu ana kadar kaldığı yerde bu kış aylarında yine burada geçirilmesine dair Maârif Nezâreti'ne bildirilmiştir. Ayrıca Maârif Nezâreti, Evkaf Nezâreti tarafından bildirilen devlet kontrolü altında bulunan ve mirasçısı olmayan evlerden birinin Ferandil kalfaya verilmesi isteğinin yapıldığını da belirtmiştir²⁰⁹.

Alişan Akpınar "Osmanlı Devleti'nde Aşiret Mektebi" adlı kitabında okulun ilk yılı olan 1310/1892 yılında mektep yerinin değiştirilmemesinin yeterli paranın bulunmamasına dayandırmaktadır. Ancak para yetersizliğine ya da başka herhangi bir sebebe dayanacak bir belgeye rastlanılmamıştır. Böyle bir kanıya varılabilmesi için de somut bir belge bulunmamaktadır.

---

²⁰⁸ BOA, Y..MTV., 71/111.

²⁰⁹ BOA, Y.PRK. MBC., 8/43

Şu ana kadar kullandığımız belgelere dayanarak 1892 Aralık ayına kadar mektep yerinin birçok kez değiştirilmesi için çalışılmış ancak uygun yerin bulunamaması ve Esmâ Sultan Sarayı'nın henüz alınmadığından yeri değiştirilmemiş ve kış ayının yine Beşiktaş Akaratlarda geçirilmesine karar verilmiştir. Yani mektep geçici olarak verilen Akaratlarda ilk eğitim yılını tamamlamıştır.

17 Safer 1308/ 29 Ağustos 1892 tarihinde Bâb-ı Âli'ye Maârif Nezâreti tarafından mektep yerinin bir an önce değiştirilmesine dair bildiri gönderilmiştir. Bildiride Esmâ Sultan için belirlenen yerin tahsis edilmesi üzerine satın alınması ve mektep yerinin de değiştirilmesi istenmiştir²¹⁰. Bunun üzerine iki gün sonra Bâb-ı Âli tarafından Maliye Nezâreti'ne gönderilen 7 Safer 1310/ 31 Ağustos 1892 tarihli tebliğde Esmâ Sultan için satın alınması kararlaştırılan Hüseyin Avni Paşa yalısı için ödenecek tutar belirlenmiştir. *Mezkûr sâhilhâne bedeli olan on iki bin liranın nisfinin nakden ve nisf-i diğerinin nezâret-i âcizinin seneye kadar mahsusâtından mâliye hazinesinde olan matlûbâtına mahsuben tesviyesi bâ-tezkere-i sâmiye-i sadâret penâhileri emr û iş'âr buyurulmuş ve nakden virilecek altı bin lirâ tehiye idildiği gibi diğer altı bin lirâ için nezâret-i aliyyeleri nâmına havâle mu'amelesi derdest ifâ bulunmuş olmağla meblağ ve havalenin ahzıyla (sarây-ı mezkûrun) bi-mennihi te'alâ vilâyet-i bâher'ül-minnet hazret-i risâlet penâhi yevm-i mübârekin de mekteb küşâd idilebilmek üzere hemân mu'amele-i lazîmenin icrasıyla sarây-ı mezkûrun bir an evvel tahliye ve nezâret-i âciziye teslîmi esbabının istikmâline himem-i aliye nezâretleri husûsuna dergâr buyurulmak bâbında²¹¹. Yalının on iki bin liraya alınmasına karar verilmiş bu paranın yarısının nakit olarak verilmesine ve geri kalan yarısının da gelecek yıla kadar Maliye Nezâreti tarafından hazırlanması buyurulmuştur. Nakit para olarak verilecek olan altı bin liranın hazırlandığı gibi diğer altı binin ise nezâret-i aliyyeleri yerine havale işleminin ödenmiş olduğu bildirilmişve ayrıca mektep yeri için bir an önce gerekli işlemlerin yapılması ve adı geçen yerin tahliye edilmesi istenmiştir.*

28 Zilkade 1310/12 Haziran 1893 tarihli Maliye Nezâreti tarafından gönderilen bir tezkerede Kabataş'ta bulunan Esmâ Sultan Sarayı'nı satın alacak para miktarı belirtilmiştir. Saray için üç bin liranın peşin ödeneceği geri kalan paranın ise

²¹⁰ BOA, MF. MKT, 148/78(2.Vrk.)

²¹¹ BOA, MF. MKT, 148/78 (1.Vrk.)

aylık taksitlere bölünerek her ay beş yüz lira ödenmesi üzerine merhum Hayreddin Paşa yalısının bu şekilde dokuz bin liraya satın alınacağı kararlaştırılmıştır²¹².

2.4.Açılışı

İstanbul'a gönderilen Arap ve Kürt çocukları rıhtımında *Mekteb-i Mülkiye* öğrencileri tarafından karşılanmış ve *Aşiret Mektebi* açılıncaya kadar *Mekteb-i Mülkiyede* misafir olarak kalmışlardır²¹³. Tüm hazırlıklardan sonra belirtildiği gibi *Aşiret Mektebi* 4 Ekim 1892'de Akaratlardaki yerinde açılmıştır²¹⁴. Osman Nuri Ergin, *okulun şöyle bir başlanmış olsun diye Akaratlardaki okulun üstün körü bir açılış töreni yapıldığını fakat hazırlıkların tamamlanıp, öğrencilerin gelmesinin iki yılı bulduğunu* belirtmiştir. Ergin, arşiv de bulduğu belgeyi göstererek, *Mektebin 1 Eylül 1894 yılında padişah tarafından Kabataş'taki Esmâ Sultan yalısının mektep için tahsis edildiğini* ifade etmiştir²¹⁵. Alişan Akpınar ise Ergin'in tezine karşılık mektebin 4 Ekim 1892 yılında açıldığını ve eğitime başladığını gösteren birçok belge olduğunu söylemiştir.

Yaptığımız araştırmalar neticesinde Alişan Akpınar'ın dediği gibi mektebin açılış tarihinin 4 Ekim 1892 olduğunu görmekteyiz. Bunu kanıtlayan belge ise açılış tarihinden bir gün önce gazetede 21 Temmuz 1308/ 3 Ekim 1892 tarihinde sadareten Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen tebliğ de, *Aşiret Mektebi için daha önce tertip edilip mektebe gönderilen talebeler için dünkü (2 Ekim 1892) yapılan mevlüd-ü şerif alayı vâlâsından sonra Padişah, çocukların yerleştirilip dinlenmelerini ve onların hoşnut edilmelerini emretmiştir. Ahmed Esad Efendi'nin vasıtasıyla çocuklara selam göndererek istirahatlarının sağlamalarını ve her şeyin eksiz ve tam yapılmasını buyurmuştur*²¹⁶. Mektebin açılış gününden iki gün önce yani 2 Ekim'de mevlüd alayı yapılmış 3 Ekim de Padişahın selamı yayınlanmıştır. Bu belgeye dayanarak açılış tarihinin 4 Ekim olduğunu söyleyebiliriz. Düşüncemize göre, Osman Nuri Ergin'in o dönemde ulaşılan belge sayısının azlığından ötürü mektebin asıl açılış tarihinin mektebin Esmâ Sultan Sarayı'na taşındığı yıl olarak almasıdır.

---

²¹² BOA, BEO, 218/16320.

²¹³ Ergin, *a.g.e.* 1184.

²¹⁴ Akpınar, *a.g.e.* 29.

²¹⁵ Ergin, *a.g.e.* 1184.

²¹⁶ BOA, DH. MKT, 2007/72.

Mektebin açılış gününde öğrenciler memleketlerinden geldikleri elbiseleri ile mevlüd alayı resm-i âlisinde bulunduruldu²¹⁷. Burada Maârif Nazırı konuşma yaparak mektebin açılış sebeplerini ve amaçları hakkında bilgi verdi. Mektebe alınan öğrenciler *İrade-i Seniyye*²¹⁸ ile Beşiktaş'taki Akaratlara yerleştirildi²¹⁹.

2.5.Kabul Edilen Aşiret Çocukları

Bu mektebe Yemen, Halep, Musul, Hicaz, Bağdad, Basra, Mısır, Kudüs, Cebel-i Lübnan, Trablusgarp, Kosova, Suriye, Erzurum, Diyarbakır, Van, Bitlis, Hakkâri, Malatya²²⁰ gibi vilayetlerinden öğrenci alınmıştır. Aşiret Mektebi açılışının duyulmasıyla aşiret ailelerinin çocuklarını bu okula kaydetmeleri için talepleri giderek artmıştır²²¹. Hamidiye alaylarına mensup aşiretler de kendi çocuklarının mektebe alınmasını istedi. Zilan Aşiret reisi ve beşinci ve altıncı Hamidiye Alayları kumandaları bir telgraf yollayarak *Bayezid cihetindeki on dört Hamidiye Alaylarına mensup aşiretlerin her birinden senede ikişer çocuğun mektebe alınmasını talep etmişlerdir*. Devlet tarafından hem mektebin amacına uygun olmasından hem de onların isteklerini geri çevirmek istemediğinden bu teklifi uygun görülmüştür²²².

Hamidiye süvari alaylarından, ilgili kanuna göre, Aşiret Mektebi'ne öğrenci alınırca, buna mektep mevcudunun ve mektep masraflarının yeterli olmayacağını, gelecek öğrencilerin Mekatib-i Askeriye'ye alınmalarının daha uygun olacağı belirtilmiştir²²³. Ancak nezâret dikkate alınmamış ve Bayezid cihetinden ümera ve zabitanın çocukları mektebe alınmıştır²²⁴. Mektebe kaydedilmek üzere İstanbul'a gönderilen Hakkâri Sancağı rüesalarından İzzet Efendi'nin mektebe kabul edilmesi Maârif Nezâreti'ne bildirilmişse de Şakir Paşa bunun kabul edilmeyeceğini söylemiş ve çoğunun misafirhanede zorlandığından bahsetmiştir²²⁵.

---

²¹⁷ BOA, BEO, 72/5348.

²¹⁸ BOA, DH. MKT., 2062/10.

²¹⁹ BOA, BEO, 70/5195.

²²⁰ BOA, MF. MKT, 161/94. BOA, Y. MTV, 74/133. BOA, DH. MKT, 1127/21. BOA, DH. MKT, 2000/99. BOA, BEO, 207/5493. BOA, MF. MKT, 192/7. BOA, MF. MKT, 165/61.

²²¹ BOA, Y.EE. 81/17.

²²² Akpınar, *a.g.e.* 43.

²²³ BOA, MF. MKT, 174/96.

²²⁴ BOA, İ. HUS, 5/72.

²²⁵ BOA, Y.EE, 139/62.

Arnavut'taki siyasî sorunlardan ötürü buralarda özellikle ıslahat yapılması istenmiştir. Bu ıslahatlarda da bölgenin çeşitli yerlerinde yolların yapılması, karakolların kurulması, yeni okulların açılması ve birkaç öğrencinin İstanbul'daki mekteplere kayıtlarının yapılması düşünülmüştür. Dolayısıyla Maârif Nezâretine 29 Haziran 1892 tarihli bir iradeyle Arnavut Çocuklarının da mektebe alınacağı bildirilmiştir²²⁶. Böylelikle Kürt aşiret çocuklarından sonra Arnavut aşiret çocukları da kabul edilmiştir.

2.6.Öğrenci Alımı

Aşiret Mektebi'ne alınacak öğrencilerin yukarıda verdiğimiz nizamnâmede belirtilen özelliklere rağmen mektep aşiretler tarafından olumlu karşılanmış ve mektebe kendi çocuklarını almaları için de talepte bulunmuşlardır. Bu talepler sadece aşiret ve reisler tarafından olmamıştır. Kasaba ve köylerde yaşayan insanlarda çocuklarının mektebe kabul edilmesi için talepte bulunmuşlardır. Ancak gönderilen tezkire de *Aşiret Mektebi sadece aşiret çocuklarına mahsus olduğundan kasaba ve karyelerde sakin çocukların mektebe gönderilmemesi*²²⁷ özellikle vurgulanmıştır. Böylece mektebin asıl özelliği korunmuş ve mektebe aşiret ve reis çocukları dışında hiçbir kesimden öğrenci alınmamıştır.

2.6.1.Hamidiye Alaylarından Öğrenci Alımı

Aşiret Mektebi'nin kurulmasından hemen sonra Hamidiye Alaylarına mensup aşiretlerde kendi çocuklarının bu mektebe alınması için talepte bulunurlar. *Aşiret Mektebi'ne Hamidiye Alayları mensuplarının evlatlarından kimsenin kayd olunmadığına dair Beyazid cihetindeki ondört alayın ümera ve zabitanı ile Zilan Aşireti reisi ve diğer alay kumandanlarından alınan telgrafnâmelerin takdim kılındığına, hâlbuki her alaya iki çocuk hesabıyla talebe kaydı Asakir-i Hamidiye Kanunu ahkâmından bulunduğu cihetle arzularının isafi hususuna dair Yaver-i Ekrem Paşa'nın arizası*²²⁸. 26 Rabiulahir 1310/17 Kasım 1892 tarihinde sadarete gönderilen bu belgede Yaver-i Ekrem Paşa'nın sadarete gönderdiği dilekçede Asakir-i Hamidiye Kanunu ahkâmından öğrenci alımıyla alakalı hükmün yer aldığını ifade

²²⁶ Akpınar, a.g.e. 45.

²²⁷BOA, DH. MKT, 554/6.

²²⁸ BOA, Y.EE, 139/59

etmiştir. Bahsedilen maddede, Hamidiye alaylarına mensup olan aşiretlerden her alaya iki talebenin kayıtlarının yapılması²²⁹ kararlaştırılmıştı. Burada asıl yapılmak istenen öğrencilerin İstanbul'da bulunan okullarda eğitim almalarını sağlamaktı. Asakir-i Hamidiye Kanunu ahkâmında da belirtildiğinden, Yaver-i Ekrem Paşa bu öğrencilerin Aşiret Mektebi'nde de eğitim alabilmelerine engel olacak bir durum olmadığını vurgulamıştır.

Sadaret, bu duruma olumlu bakarak hem Hamidiye Alaylarından öğrenci alımın mektebin kuruluş amacına ters düşmemesinden hem de bu aşiretlerin geri çevrilmesinin doğru olmayacağını düşünerek onaylamıştır. Hemen bir gün sonra Maârif Nezâreti'ne bu durumu bildiren bir irade gönderilmiştir. *Bayezid cihetinde bulunan Hamidiye Alayları ümera ve zabitanının evlatlarının Aşiret Mektebi'ne kabulleri*²³⁰ hususu belirtilmiştir.

Başvuruların artması üzerine 29 Rabiulahir 1310/20 Kasım 1892 tarihli iradede, Bayazid cihetinde bulunan on dört Hamidiye Alayı'ndan her sene ikişer çocuğun mektebe alınmasının uygun olacağı açıkça belirtilmiştir²³¹.

29 Zilhicce 1310/14 Temmuz 1893'te Maârif Nezâreti'nin Sadarete gönderdiği tezkire de *Hamidiye süvari alaylarından ilgili kanuna göre; Aşiret Mektebi'ne talebe alınırsa buna ne mevcut mekteb binası ne de mektebin tahsisatı elverişli olmadığından, gelecek talebelerin mekatib-i askeriyeye alınmalarının daha uygun olacağını*²³² söylemiştir. Maârif Nezâreti, alay çocuklarının mektebe alınmasının para sıkıntısına ve mektepte yer olmasından dolayı ayrıca öğrenciler arasında kargaşaya sebep olunacağını ifade etmişse de devlet yine de bu çocukları mektebe kabul etmiştir. Ancak Maârif Nezâreti endişelerinden ötürü haklı çıkmış ve öğrenciler arasında sürekli olarak kavgalar meydana gelmiştir. Bu sorunlara aşağıda detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

---

²²⁹Düstur, 992.

²³⁰ BOA, İ.HUS, 5/72.

²³¹ BOA, BEO, 109/8110.

²³² BOA, MF. MKT, 174/96.

2.6.2. Arnavut Aşiretlerinden Öğrenci Alımı

Arnavut aşiretlerinden mektebe öğrenci alınmasına dair olan ilk belgelere 1320/1902 yıllarında rastlanılmaktadır. Bu yıl içinde mektebe Arnavut aşiret çocukları da dâhil edilmiştir. 22 Rebiulevvel 1320/29 Haziran 1902 tarihli belgede *Arnavud kabileleri çocuklarından yirmi ferdinin celbiyle Aşiret Mektebi'ne kaydı kabul buyrulmuştur*²³³. İlk olarak yirmi öğrenci alınsa da aynı yıl içerisinde başka bir belge de tekrar Arnavut'tan öğrenci aldığını görülmektedir. 04 Cemaziyülevvel 1320/9 Ağustos 1902 tarihli tezkirede *Arnavud etfalinden on efendinin Aşiret Mektebi'ne alınması kabul buyrulmuştur*²³⁴. Bu tarihten itibaren mektep kapanana kadar buradan da öğrenci alınmıştır²³⁵.

Aşiret Mektebi'nin ilk açılış zamanlarında yukarıda ifade ettiğimiz gibi sadece Arap aşiret çocukları için açılmış olmasına rağmen ilk yıldan itibaren önce Kürt aşiret çocukları dâhil edilmiş daha sonra da Arnavut aşiret çocukları da mektebe alınmıştır. Arnavut'tan da öğrenci alınmasının sebebi Arap ve Kürt aşiretlerinde olduğu gibi devlete karşı bağlılıklarını sağlamak amacıyla ilgilidir.

Balkanların batı kısmında bulunan Arnavut, Bosna ve Kosova'da bulunan yerli halk, Osmanlı döneminde İslâmiyet'i toplu halde kabul etmişlerdir²³⁶. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti içerisinde gelişen milliyetçilik hareketleri özellikle Balkanlarda etkisini göstermiştir. Arnavut'ta milliyetçilik akımının gelişmesi kendine has bir özellik niteliğini taşımaktadır. Arnavut'un çoğunluğunu aşiretler kaplamaktaydı ve bu aşiretler birbirlerine karşı düşmanlık içindeydiler. Bu sebepten olacak ki, Arnavutluk'ta milliyetçilik hareketleri çok fazla etkili olamamıştır. Hatta burada yaşayan Müslüman halk Osmanlılık fikrine daha yakın durmuştur²³⁷.

Milliyetçilik hareketlerinden yararlanmaya çalışan emperyalist devletler halk üzerinde sürekli olarak etkili olmaya çalışmışlardır. Bu duruma karşılık Osmanlı

²³³ BOA, İ.HUS, 98/6.

²³⁴ BOA, Y.MTV. 233/22.

²³⁵ Ekler kısmında yer alan Arnavut'tan öğrenci alımı ile alakalı tabloda 1902 yılından itibaren diğer yıllarda da öğrenci alındığını görebilirsiniz. Bakınız; Tablo 37.

²³⁶ Halil İnalıcık, "Türkler ve Balkanlar", *Bal-Tam Türklük Bilgisi*, III, Prizen Yayınları, Eylül 2005, 34.

²³⁷ İlber Ortaylı, "Balkan Milliyetçiliği", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, IV, 1328.

Devleti de diğ er aşiretler üzerinde yaptıkları politikayı Arnavut aşiretlerine de uygulamak istemişlerdir. Eğitim yoluyla milliyetçilik hareketlerinin önünü kesmeye çalışmışlardır. Alişan Akpınar Arnavut aşiretlerinin ıslahı için gönderilen bir rapordan bahseder. *Bir heyet oluşturularak bölgeye gönderilmesi, görevini kötüye kullanan memurların görevden alınması ve nüfus sayımının yapılması istenmiştir. Bölgenin belli yerlerine yollar yapılarak karakollar kurulmalı ve yeni mektepler inşa edilerek buralara öğretmen atanmalıdır. Ayrıca bazı Arnavutlar alınarak eğitim için İstanbul'a gönderilmeli ve burada eğitimlerini tamamlayarak memleketlerine memur olarak atanmalıdır*²³⁸. Akpınar, bu rapora dayanarak birebir Aşiret Mektebi'nin de kast edildiğini ve öğrencilerin bu sebepten mektebe alındığından söz etmiştir.

2.7. Mektebin İdaresi

Aşiret Mektebi'nin kurulmasına karar verildikten sonra mektebin işleyişi ile birebir Maârif Nezâreti ilgilenmiştir. O sebepten olacak ki mektebin idaresi de yine bu nezârete bırakılmıştır. Mektep nizamnâmesinde geçen kararda mektep müdürlüğüne Maârif Nezâreti'nin atama yapması kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine Mülkiye Mektep Müdür Muavini olan Hacı Recai Efendi'nin 04 Rabiulevvel 1310/26 Eylül 1892'de Aşiret Mektebi'nin Müdürlüğü'ne atanmıştır. Recai Efendi'nin muavinliğine de Abdulhamid Efendi tayin edilmiştir²³⁹.

7 Rabiulevvel 1310/ 29 Eylül 1892 tarihli belge de Hacı Recai Efendi'nin kendi görevi olan Mülkiye Mektebi Müdür Muavinliğinde kalarak maaşına zam yapılması ve Aşiret Mektep Müdürlüğüne ise Selanik Maârif Nazırı'nın getirilmesi istenmiştir. Ancak bu atama kabul edilmemiş olacak ki aynı tarihli başka bir belge de Recai Efendi Mülkiye Mektebi'nin Müdür Muavinliğinde kalarak, Aşiret Mektebi Müdürlüğüne tayin edilmiş ve maaşının altı bin kuruş yapılması daha sonra bin kuruşun da zam yapılması kararlaştırılmıştır²⁴⁰.

Mektebin açılmasına bir gün kala yani 11 Rabiulevvel 1310/ 3 Ekim 1892'de tekrar Recai Efendi'nin görevden alınarak yerine Sultanî Mektebi'nin Ders Nazırı Ali Nazima Beyin getirilmesi istenmiştir. Ancak Maârif Nezâreti bu durumu kabul

²³⁸ Akpınar, *a.g.e.* 44-45.

²³⁹ BOA, İ.MF, 1/13, BOA, BEO, 77/ 5771

²⁴⁰ BOA, MF. MKT, 150/136. BOA, İ.HUS, 4/62. BOA, BEO, 79/5908.

etmemiş ve mektep 4 Ekim’de açıldığında Recai Efendi mektebin müdürlüğünde kalmıştır²⁴¹. Bu karara rağmen tekrardan 13 Ekim’de Ali Nazima Bey mektep müdürlüğüne ataması yapılmak isteniliyor ve 21 Kasım’da mektep müdürü değiştirilerek Recai Efendi eski görevi olan Mülkiye Mektebi Müdür Muavinliğine geri dönerek maaşına zam yapılmıştır. Aşiret Mektebi Müdürlüğüne de Ali Nazima Bey getirilmiştir²⁴². Aşiret Mektebi açılışından kapanışına kadar olan süreçte sürekli olarak mektep müdürleri değiştirilmiştir. Bunun sebepleri belgelerde gördüğümüz kadarıyla başa gelen müdürlerin rütbe almaları dışında ayrıca 06 Ramazan 1316/12 Ocak 1899 tarihli belge de mektep müdürü olan Kudüslü Abdül Hasan’ın sadakatsizlikten ötürü görevden alındığı²⁴³ da geçmektedir. Sonuç olarak mektep kapanışına kadar sürekli olarak el değiştirmiştir.

Yukarıda mektep yönetiminin Maârif Nezâreti’ne verildiğinden söz etmiştik. Ancak 12 Şaban 1312/ 8 Şubat 1895 tarihli Baş Kitabet Dairesine gönderilen belge de *Maâri fNezâreti’ne merbut olan Aşiret Mektebi’nin İdare-i Umumu Mekatib-i Askeriye Nezâreti’ne nakl-i idaresi*²⁴⁴ istenmiştir. Bunu sebebi ise alınan karardan bir gün önce yaşanan kavgadır. 11 Şaban 1312/ 7 Şubat 1895 tarihli belgede, Kürt ve Arap talebeleri arasında kavganın çıktığı mekteb müdür tarafından Maârif Nezâreti’ne bildirilmiştir. Kavga sırasında dört Kürt ve altı Arap talebesinin taş ve sopalarla birbirlerine zarar verdikleri, yüzlerinden ve ellerinden yaralandıkları belirtilmiştir. Bunun üzerine mektebe yakın olan karakol ve polislerin mektebe gönderilmeleri kararlaştırılmışsa da mektep müdürünün polis ve jandarmaya gerek olmadığını olayın durdurulduğunu ve öğrencilerin ders akışının devam ettiğini belirtilmiştir. Bu duruma sebebiyet veren Hamâlî Mehmed, Rûzlu Ramazan, Celili Tevaf ve birci Efendilere engel olunduğu belirtilmiştir. Buna rağmen Maârif Nezâreti tekrar böyle bir durumun yaşanmaması için mektepte iki gün boyunca polis ve jandarmanın bulundurulması gerektiğini vurgulayarak güvenlik önlemi aldırılmıştır²⁴⁵. Bu olaydan hemen sonra mektep yönetimi değiştirilerek, mektebin eğitim ile ilgili konularında Maârif Nezâreti, iç idaresi ve güvenliğiyle de Mekatib-i Askeriye Nezâreti’ne

²⁴¹ BOA, İ.HUS, 4/51. BOA, BEO, 82/6089.

²⁴² BOA, BEO, Y.A.RES 61/12. BOA, BEO, 110/8213.

²⁴³ BOA, ZB, 419/152.

²⁴⁴ BOA, İ.HUS, 34/126. BOA, BEO, 567/42467.

²⁴⁵ BOA, Y.MTV., 114/80.

bakacaktır. Bu kararın sebebi sadece bir kavgaya dayandırılmaz. Muhtemeldir ki mektep içerisinde öğrencilerin anlaşmazlıkları sürekli var olan bir durumdur. Bunun önlemi de bu şekilde alınmıştır.

Tablo 12: Maarif Salnamesinde Geçen Okul Yönetimi Şeması

Aşiret Mektebi İdaresi	
Müdür Muavin Muhasebeci Dâhiliye Müdürü Kâtip Kâtip	
Heyet-i Sıhhiye	
Tabip Eczacı Cerrah	
Dâhiliye Zabıtları ve Diğer Memurlar	
Dâhiliye Zabiti Dâhiliye Zabiti Depo ve Anbar Memuru İmam	
Heyet-i Talîmiye	
Arabî Muallimi Hesap Muallimi Hıfzı-sıhha Muallimi Tarih ve Kitabet Muallimi Hüsn-i Hat Türkiye Muallimi Kavaid-i Osmanî ve İmlâ Muallimi Kur'an-ı Kerim ve Tecvîd Muallimi Malûmat-ı Mütenevia Muallimi Ulûm-u Diniye Muallimi Farsî ve Kırâ'at-ı Türkiye Muallimi Türkçe Muallimi	
1316-1317 Sene-i Tedrisiyesi Zarfında Mevcud Talebe	
Leyl-i Talebe Adedi: 139	
Mubesirin Adedi: 6	Hademe Adedi: 19

Yukarıda verilen, 1319/1901 Maârif Salnamesinde geçen Aşiret Mektebi'ne ait idare, öğretmen ve çalışanları gösteren tablodur. Bu tabloda bir öğretmenin birden fazla derse de girebildiği görülmektedir. Nizamnâmede istenildiği gibi öğrenci sayısına ulaşılmadığı da görülmektedir. Mekteb sayısının iki yüz on civarında olması gerekirken bu sayı yüz otuz dokuzdur. İlk yıllarda mektebe olan talebin mektebin sonuna doğru azaldığı açık bir şekilde görülmektedir.

2.8.Mektebin Asayışı

Aşiret Mektebi'nde okuyan öğrencilerin güvenliğinin sağlanması amacıyla mektepte askerî zabıta bulundurulmuştur²⁴⁶. Ancak 1903 tarihinden itibaren yapılan çalışmalar doğrultusunda güvenlikle ilgili belgelere daha çok rastlamaktayız. 19 Rebiulahir 1321/15 Temmuz 1903 tarihli bir belge de Aşiret Mektebi dâhilinde asker, polis ve jandarmaların sürekli olarak bulundurulmaları kararlaştırılmış ve bunun için de belediye tarafından gerekli olan koğu için yer keşfinin²⁴⁷ istenilmiştir. Daha önce söz edildiği gibi, okulun açılmasından dört yıl sonra mektep güvenliği Mekatib-i Askeriye Nezâreti'ne bırakılmıştı. Daha önce kavga sebebiyle mektepte iki gün bırakılan polis ve jandarmalar 15 Temmuz 1903'ten sonra sürekli olarak bırakılmaya başlanmıştır. Bu durumda mektepte öğrenciler arasındaki kargaşanın daha da arttığı açıkça görülmektedir.

1 Şaban 1323/1 Ekim 1905'de gönderilen başka bir belge de ise mektebin bahçesinde üstü asker, polis ve jandarma için yatakhane olmak üzere bir karakolhanenin süratle inşa ettirilmesi²⁴⁸ istenilmiştir. Bu da 1903'de istenilen koğuşun yapılmadığını gösteriyor. 22 Recep 1326/20 Ağustos 1908 tarihli bir belge de mektebin kapanmasından dolayı buraya gönderilen askerlerin tekrar ait oldukları yerlere gönderilmiştir²⁴⁹.

Mektebin son yıllarında Arap, Kürt ve Arnavut öğrencileri arasında çıkan kavgalar ilk zamanlarda basit düzeyli problemler olarak ele alınsa da mektebin sonuna doğru bu durum büyük sorun haline gelmiş olacak ki mektepte sürekli olarak asker bulundurulmaya çalışılmıştır. Alınan bu tedbirlerin sebepleri belgelerde birebir geçmese de biz bu durumu II. Abdülhamid'in saltanatının bitimine yakın tarihte oluşan milliyetçi fikirlere ve mekteb içinde öğrenciler arasında çıkan sorunlara bağlayabiliriz.

---

²⁴⁶ BOA, MF. MKT, 470/18.

²⁴⁷ BOA, MF. MKT, 718/60.

²⁴⁸ BOA, MF. MKT, 885/15.

²⁴⁹ BOA, MF. MKT, 1073/8.

III. BÖLÜM

1. ÖĞRENCİLERİN MEKTEPTEKİ DURUMLARI

1.1.Öğrencilerin İaşesi

Aşiret Mektebi'nin kurulmasının ardından aşiretlerin bağlı olduğu vilayet ve sancaklardan getirilecek öğrencilerin öğrenim durumu bilinmemektedir. Aşiret Mektebi'nin de idadî Mektebi'yle eşdeğer olduğu göz önünde bulundurularak öğrencilerin kolay öğrenmesi açısından layiha da verilen dersler Maârif Nezâreti tarafından öğrencilerin daha iyi anlayabilecekleri derslerle değiştirilmiştir. Daha sonraki yıllarda ise “Okutulacak Dersler” kısmında verilen belgelerde görüldüğü gibi, yeni dersler eklenip çıkarılmıştır. Bunun sebebini ise öğrencilerin öğrenme kabiliyetlerine bağlı olduğu düşünülmektedir.

1.2. İmtihan Cetvelleri

Aşağıda verilen tablolar öğrencilerin karneleridir. Öğrencilerin karnelerini incelendiğinde her dersin on üzerinden değerlendirildiği görülmektedir. Öğrenciler, ibka (sınıf tekrarı), kârib a'la (zayıf olan derslerden tekrar sınav yapılması yani), alâ (iyi), 'aliyü'l-'alâ (çok iyi) ve fevkalade gibi aldıkları nota göre değerlendirilmekteydiler.

Üç dersten 2, 3 ve 4 notunu alırlarsa sınıfı tekrar etmek zorundaydılar. Ancak bir veya iki dersten 2, 3, 4 notunu alırlarsa bu derslerden tekrar sınav olmak zorundaydılar. Bütün derslerden çok iyi olsa dahi bir ders 5 veya 6 olursa derecesi a'la olarak değerlendirilirdi. Aliyü'l-'alâ derecesine girebilmek için bütün derslerin 7, 8, 9 ve 10 olması gerekir. Fevkalade derecesine ise ancak bütün derslerin 10 olması halinde girebilmekteydiler. Bu dereceye ise bu sınıflara bakıldığında sadece bir öğrencinin girebildiği görülmektedir. O da Van vilayetine bağlı Şemsiki aşiretinden İzzet Efendi'dir.

Nezâret-i ma'neviye-i hazret-i pâdişâhi ile mübâhi aşiret mektebi talebesinin işbu bin üç yüz on senesi şehr-i zî'l-hiccesinde ve bin üç yüz dokuz senesi şehr-i

Hazirân'ında icrâ olunan imtihân-ı umûmilerinde kazandıkları notları mübeyyin defterdir²⁵⁰.

Tablo 13: Birinci Sene Birinci Şube

Numro	Esâmi	Mensûb Oldukları Aşiret	Kur'an-ı Kreim	Ulûm-u Diniye	Kıra'at-ı terkime	İmlâ	Lügat	Hesâb	Hüsn-i hat	Mecmû'a'î'dâdi	Derecât	Mülâhazât
26	Su'ud Efendi	Ben-i Halid	7	7	6	2	7	4	5	38	Karîb a'la	İmlâdan tekrar imtihân
31	Şiyâ Efendi	Es-sevâ'id	8	9	7	7	7	5	5	48	Karîb a'la	
32	Fendi Efendi	Ben-i Lâm	7	7	7	1	6	6	4	38	Karîb a'la	İmlâdan tekrar imtihân
38	Şamân Efendi	Anze	6	6	3	1	7	4	2	29	za'if	Üç dersten dört numro aldığı için ibkâ
29	Mahmûd Fadıl Efendi	Medine-i Münevver										Hasta olduğu cihetle imtihânlarda bulunamamıştır.
40	Ali Efendi	Ayîrân	6	8	4	2	7	9	2	38	Karîb a'la	İmlâdan ve hüsn-i hattın tekrar imtihân
44	Mehmed Ali Efendi	Ta'if Beldesi	7	10	5	5	10	10	7	54	a'la	
45	Hamid Efendi	Ben-i Malik	5	6	4	2	8	4	3	32	Za'if	İki dersten dört numro aldığı ve es-i mizâni dolduramadığı için ibkâ
52	Hasan Hayri Efendi	Kara Ballı	6	9	8	8	7	10	5	53	a'la	
53	Ali Haydar Efendi	Kara Ballı	4	7	6	4	7	9	5	42	Karîb a'la	
56	Ali Efendi	Zehrân	6	6	8	8	6	10	5	49	a'la	
58	Abdullah Efendi	Ben-i Sufyân	7	7	6	2	6	7	3	38	Karîb a'la	İmlâdan ve hüsn-i hattın tekrar imtihân

²⁵⁰BOA, Y. MTV, 102/88.

Tablo 14: Birinci Sene İkinci Şube

Numro	Esâmi	Mensûb Oldukları Aşiret	Kur'an-ı Kerim	Ulûm-ı hâl	Kıra'at-ı terkime	İmlâ	Lugat	Hesâb	Hüsn-i hat	Mecmû'a i'dâdi	Derecât	Mülâhazât
2	Süleyman Efendi	Rebi'a	10	7	7	8	9	5	4	50	a'la	
3	Ali Efendi	Delîm	6	8	5	5	9	8	5	46	Karîb a'la	
5	Nevâf Efendi	Hedîdi	5	9	4	9	7	7	5	46	Karîb a'la	
6	Ahmed Fu'ad Efendi	Hedide	6	10	7	10	10	9	7	59	a'la	
7	Berci "	Seba	4	7	2	3	7	6	3	32	Za'if	Üç dersten dört numro aldığı için ibkâ
8	Fazıl Efendi	Seba	6	10	6	9	10	7	5	53	a'la	
15	Hüseyin Efendi	Terâbîn	6	8	5	3	8	4	4	38	Karîn a'la	İmlâdan tekrar imtihân
16	Süleyman Efendi	Hanacere	4	8	5	3	7	7	4	38	Karîn a'la	İmlâdan tekrar imtihân
23	Ramazan Efendi	Elbu Sarây	6	6	7	7	7	6	5	44	Karîb a'la	
24	Ahmed Şelaş Efendi	Elbu Saray	9	10	9	10	9	8	4	59	a'la	
25	Türki Efendi	Akberât	7	10	6	8	9	8	4	52	a'la	
27	Mehmed Cum'a Efendi	Ben-i Halid	9	8	5	3	10	2	3	40	Karîb a'la	Üç dersten dört numro aldığı için ibkâ
28	Mehmed Sattâm Efendi	Veled Ali	8	10	10	10	10	10	6	64	aliyü'l-'alâ	
43	Mahmud Efendi	Arefe	6	10	4	3	8	6	3	40	Karîb a'la	İmlâdan ve hüsn-i hattın tekrar imtihân
46	Mihnâ Efendi	Alâhâmd e	10	6	9	6	7	2	5	45	Karîb a'la	Hesâbdan tekrar

												imtihân
57	Abdullah Efendi	Gamer	8	8	8	9	8	8	6	55	a'la	
61	Veli Efendi	Kara Papak	9	9	10	7	7	5	4	51	a'la	

Tablo 15: İkinci Sene Üçüncü Şube

Numro	Esâmi	Mensûb Oldukları Aşiret	Kur'an-ı Kerim	Tecvîd	Ulûm-u Diniye	Kura'at-ı termiye	İmlâ	Şarf-ı Osmanî	Lugat	Tarih-i Osmanî	Coğrafya	Hesâb	Hüsn-i hat	Mecmû'a i'dâdi	Derecât	Mülâhazât
1	Hamidi Efendi	Şemer	10	10	10	8	8	10	8	10	10	8	7	99	aliyü'l-'alâ	
3	Akîl Efendi	Zebûr	10	8	10	9	9	10	9	8	10	9	7	99	aliyü'l-'alâ	
11	Hüseyin Efendi	Vûr şifâne	9	7	9	8	7	9	8	8	10	8	3	86	a'la	Hüsn-i hattan tekrar imtihân
14	Caber Efendi	Valîdat	8	7	10	7	6	10	8	10	7	10	5	87	a'la	
21	Mehmed Sultan Efendi	Cebûr	9	9	9	8	8	9	9	8	10	10	7	96	a'la	
22	Abbas Efendi	Sebhe	9	9	10	7	8	10	9	10	10	10	6	98	a'la	
29	Mehmed Şebli Efendi	Feva'idi	7	7	10	6	6	9	9	9	9	9	8	89	a'la	
33	Zafir Efendi	Resime kazâsı	7	9	9	8	7	10	10	10	10	10	6	96	a'la	

24	Mehmed Şerif Efendi	Ciranlı	7	9	9	5	5	10	7	9	10	7	5	83	a'la	
35	Kasım Efendi	Ciranlı	7	7	10	8	9	10	10	9	10	7	4	91	a'la	
41	Hüseyin Efendi	Beragas	10	8	9	5	8	9	7	10	10	9	4	89	a'la	
42	Abdülcelîl Efendi	Beragas	6	7	9	6	6	10	7	9	6	9	4	79	a'la	
49	Mehmed Sadık Efendi	Marazki	9	9	10	7	7	9	8	9	10	8	5	91	a'la	
51	Yusuf Cemil Efendi	Kara Ballı	8	8	9	8	5	10	5	10	10	8	3	84	a'la	Hüsn-i hattın tekrar imtihan
55	Ahmed Ramiz Efendi	Kara Ballı	8	8	9	9	8	9	8	8	9	10	4	90	a'la	
60	Enis Efendi	Kara Papak	8	8	10	9	8	9	5	10	9	7	9	92	a'la	

Tablo 16: İkinci Sene Dördüncü Şube

Numro	Esâmi	Mensûb Oldukları Aşiret	Kur'an-ı Kerim	Tecvîd	Ulûm-u Diniye	Kıra'at-ı Termiye	İmlâ	Şarf-ı Osmani	Lugat	Tarih-i Osmani	Coğrafya	Hesâb	Hüsn-i hat	mecmû'a i'dâdi	Derecât	Mülâhazât
9	Halil Efendi	Zetnân	9	9	9	7	5	10	10	10	8	8	7	92	a'la	
12	Hafız Ali Efendi	Tavâleb	10	10	10	6	7	10	8	8	6	8	6	89	a'la	

13	Derviş Efendi	Vahîdât	10	10	10	9	9	10	10	10	10	10	9	107	aliyü'l-'alâ	
17	Seyid Abdullah Efendi	Yerîm kazası	10	10	10	9	10	10	10	10	10	9	5	103	aliyü'l-'alâ	
18	Ahmed Efendi	Anas kazâsı	10	10	10	9	8	10	10	10	10	8	8	103	aliyü'l-'alâ	
19	Abdullah Efendi	Cum'a Kazâsı	9	9	9	8	8	9	9	8	6	10	4	89	a'la	
20	Şazlı "	Hedîde Kazâsı	9	10	10	10	10	9	9	10	9	7	10	103	a aliyü'l-'alâ	
30	Abdülme cit Efendi	Sa'rûn	8	8	9	7	6	9	10	10	10	9	8	94	a'la	
36	Halid Efendi	Cirânlı	10	10	8	8	8	9	8	8	9	10	7	95	a'la	
37	Mustafa Nadi Efendi	Medine-i münevvere	10	10	8	9	8	8	10	10	10	8	6	97	a'la	
47	Tahir Efendi	Ciranlı	10	10	9	10	9	10	10	10	10	8	8	104	aliyü'l-'alâ	
47	Ziya Efendi	Şemki	10	10	10	10	8	10	9	10	10	10	10	107	aliyü'l-'alâ	

251

²⁵¹ BOA, Y.PRK. MF, 2/88.

Tablo 17: Birinci Sınıf

Talebe Numrosu	Esâmi	Mensûb Oldukları Aşâ'ir	Gönderildikleri Vilâyet	Kur'an-ı Kerim	Ulûm-ı hâl	Kıra'at-ı Terkîme	İmlây-ı Osmâni	Hesâb	Lugat	Hüsn-i hat	Mecmu'a-i 'dâd	Derecât	Mülâhazât
4	Ahmed Salim Efendi	Ebu Kösek	Kudüs-i Şerif	10	9	10	9	10	9	10	67	aliyü'l-'alâ	
13	Fahri Efendi	Sevire Kazâsı	Suriye	7	7	6	9	6	7	4	46	Karîb a'la	
15	Yusuf Efendi	Sâle Nâhiyesi	Suriye	10	8	6	9	6	9	4	58	a'la	
20	Mahmud Doğlu Efendi	Sevâleme	Kudüs-i Şerif	3	7	5	2	7	3	4	31	Pek za'if	İbkâ
27	Mehmed Cum'a Efendi	Ben-iHalid	Suriye	9	9	6	7	10	10	6	57	a'la	
21	Şiya Efendi	Essevâ'id	Basra	6	10	10	8	9	10	10	63	aliyü'l-'alâ	
22	Kanri Efendi	Ben-i Lâm	Basra	4	10	8	9	10	8	5	54	Karîb a'la	

38	Şabân Efendi	Anze	Suriye	9	8	8	10	9	10	5	59	a'la	
39	Mahmud Faris Efendi	Medine-i Münevvere	Dersa'adet										Bâ irâde-i seniyye mukayyeddir. Hasta olduğunda n imtihânlar da bulunamamıştır.
57	Ali Efendi	Sevire Kazâsı	Suriye	3	8	5	2	4	3	3	28	Pek za'if	İbkâ
63	Mehmed Hattâb Efendi	Türki	Suriye	6	8	7	10	7	10	9	57	a'la	
67	Mehmed Mustafa Efendi	Zemâmene	Trablusg arb	4	7	5	3	7	5	4	35	Za'if	İmlâdan tekrar imtihân
68	Süleyman İzzet Efendi	Avasce	Trablusg arb	10	8	10	10	9	10	7	64	aliyü'l-'alâ	
69	Mehmed Hamza Efendi	Avasce	Trablusg arb	10	10	8	9	9	10	8	64	aliyü'l-'alâ	
70	Maddi Efendi	Nefs-i Bingazi	Bingazi	7	4	8	10	8	10	10	57	a'la	
71	Salih Efendi	Nefs-i Bingazi	Bingazi	10	9	9	10	10	10	10	68	aliyü'l-'alâ	
72	Garibel Efendi	Nefs-i Bingazi	Bingazi	8	6	6	3	9	7	7	46	Karîb a'la	İmlâdan tekrar imtihân

73	Hamid Efendi	Nefs-i San'â	Yemen	4	9	5	5	8	8	8	47	Karîb a'la	
74	İhsan Efendi	Nefs-i San'â	Yemen	8	10	8	7	10	9	6	58	a'la	
75	Abdullah Efendi	Ela'kâz	Yemen	6	5	7	3	3	4	8	36	Za'if	İbkâ
77	Yeş Efendi	Miya'	Basra	3	3	4		4	1	2	17	Pek fenâ	İbkâ
78	Zebur Efendi	Essevâ'id	Basra	10	10	10	8	10	9	8	65	aliyü'l-'alâ	
	Bahaddin Efendi	Merirzâde		10	10	10	10	5	10	7	62	a'la	

Tablo 18: İkinci Sınıf

Talebe Numrosu	Esâmi	Mensûb oldukları aşâ'ir	Gönderildikleri vilâyet	Kur'an-ı Kerim	Tecvid	Ulûm-u Diniye	Kıra'at-ı Terkîme	İmlâ-yı Osmâni	Hesâb	Lugat	Hüsn-i hat	Mecmu'a-ı i'dâd	Derecât	Mülâhazât
5	Nevâf Efendi	Hedîdi	Haleb	9	10	10	6	5	5	10	10	65	a'la	
6	Ahmed Fuad Efendi	Hedîdi	Haleb	10	10	10	8	10	8	10	8	74	aliyü'l-'alâ	

7	Berces Efendi	Seb'a	Haleb	6	6	9	6	3	5	9	6	50	Karîb a'la	İmlâdan tekrar imtihân
10	Mehmed Efendi	Amâde	Dersa'adet	8	8	6	7	4	3	7	5	48	Karîb a'la	Hesâbdan tekrar imtihân
16	Süleyman Efendi	Hanâcîre	Kudüs-i Şerîf	5	6	10	7	3	7	6	7	51	Karîb a'la	İmlâdan tekrar imtihân
23	Ramazan Efendi	Elbu Saray	Dîrûzor	7	7	10	6	9	8	8	8	63	Karîb a'la	
24	Ahmed Şalaş Efendi	Elbu Saray	Dîrûzor	10	10	10	8	7	9	10	7	71	a'la	
25	Türki Efendi	Akirât	Dîrûzor	6	10	10	6	3	6	8	5	54	Karîb a'la	İmlâdan tekrar imtihân
28	Mehmed Sattam Efendi	Veled Ali	Suriye	10	10	10	10	10	10	10	7	77	aliyü'l-alâ	
40	Ali Efendi	Abirât	Bingazi	5	6	7	6	3	4	8	6	45	Za'if	İmlâdan tekrar imtihân
42	Mahmud Efendi	Arefe	Bingazi	6	7	8	7	4	7	7	7	53	Karîb a'la	
46	Mihna Efendi	Alahamre	Hicâz	9	9	10	9	4	10	9	5	65	a'la	
52	Hasan Hayri Efendi	Kara Ballı	Ma'muret'ül-Aziz	9	10	10	10	10	8	10	9	76	aliyü'l-alâ	
53	Ali Haydar Efendi	Kara Ballı	Ma'muret'ül-Aziz	6	7	10	10	4	9	7	8	61	Karîb a'la	

56	Ali Efendi	Zehrân	Hicâz	10	10	10	10	10	10	10	9	79	aliyü'l-'alâ	
58	Abdullah Efendi	Ben-iSufyân	Hicâz	6	8	9	8	10	9	8	9	67	a'la	
61	Veli Efendi	Kara Papak	Erzuru m	7	9	10	10	5	10	10	8	69	a'la	
64	Mehmed Talib Efendi	Nefs-i Basra	Dersa'a det	9	9	10	10	10	4	10	10	72	aliyü'l-'alâ	Bâ irâde-i seniyye mukayyed dir.
65	Mehmed Salih Efendi	Nefs-i Basra	Dersa'a det	6	8	10	8	6	7	10	9	64	a'la	Bâ irâde-i seniyye mukayyed dir.
66	Haydâr Efendi	Havâvte	Trablus garb	7	8	10	9	8	10	10	10	72	aliyü'l-'alâ	
76	Abdülkerim Efendi	Sa'rûn	Basra	8	8	10	9	4	9	10	7	65	a'la	

Tablo 19: Üçüncü Sınıf

Talebe Numrosu	Esâmi	Mensûb Oldukları Aşâ'ir	Gönderildikleri Vilâyet	Kur'an-ı Kerim	Tecvîd	Ulûm-u Diniye	Kıra'at-ı Terkîme	İmlây-ı Osmâni	Sarf-ı Osmâni	Tarih-i İslâm	Coğrafyay-ı Osmâni	Mükemmel hesâb	Lugat	Hüsn-i hat	Mecmu'a-ı i'dâd	Derecât	Mülâhazât
9	Halil Efendi	Zetnân	Trabludgarb	5	8	9	8	9	5	8	10	10	9	6	87	Karîb a'la	

11	Hüseyin Efendi	Vür Şifâne	Trablusgarb	5	5	8	9	3	4	5	5	4	5	7	60	Za'if	İmiâdan tekrar imtihan
12	Hâfız Ali Efendi	Tevâleb	Trablusgarb	10	10	8	6	6	9	10	10	10	10	8	97	a'la	
14	Cabir Efendi	Vahîdât	Kudûs-i şerif	6	10	10	6	6	5	8	10	8	10	5	84	Karîb a'la	
17	Seyid Abdullah Efendi	Yerîm	Yemen	10	10	10	10	10	10	10	9	10	10	10	109	aliyü'l-'alâ	
18	Ahmed Efendi	Anes Kazâsı	Yemen	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	8	108	aliyü'l-'alâ	
19	Abdullah Efendi	Cum'a kazâsı	Yemen	6	9	8	6	7	7	9	8	6	10	6	82	Karîb a'la	
21	Mehmed Sultan Efendi	Cebûr	Dirûzor	10	10	9	6	7	4	9	10	6	10	5	86	Karîb a'la	
22	İsa Ulvî Efendi	Sebhe	Dirûzor	5	9	7	5	8	6	10	7	9	7	6	79	Karîb a'la	
29	Mehmed Şebli Efendi	Fevâ'iri	Suriye	5	9	7	6	8	6	9	10	4	6	8	78	Karîb a'la	
30	Abdul muhsin Efendi	Sa'rûn	Basra	6	10	9	7	7	9	9	9	10	10	9	95	a'la	

33	Zafer Efendi	Reyme kazası	Yemen	10	10	10	7	8	10	10	9	9	10	10	103	A'la'ül-a'la	
34	Mehmed Şerif Efendi	Ciranlı	Tebliş	5	8	10	5	3	7	9	9	4	7	7	74	Karib a'la	İmlâdan tekrar imtihan
35	Kasım Efendi	Ciranlı	Tebliş	10	10	9	9	10	8	8	10	10	9	5	98	a'la	
36	Halid Efendi	Ciranlı	Tebliş	10	10	10	9	10	10	10	10	10	10	9	108	a'la'ül-a'la	
37	Mustafa Nadir Efendi	Medine-i	Derdsa'adet	10	10	10	7	7	8	10	7	9	10	10	98	a'la	
41	Hüseyin Efendi	Berâgas	Bingazi	10	10	9	5	8	10	5	6	9	8	8	88	a'la	
42	Abdülhalil Efendi	Berâgas	Bingazi	6	10	10	9	9	7	10	10	7	9	8	95	a'la	
47	Tahir Efendi	Çivranlı	Van	10	10	10	9	10	9	10	10	10	10	10	108	aliyü'l-'alâ	
48	Ziya Efendi	Şemki	Van	9	10	10	10	9	10	10	10	10	10	9	107	aliyü'l-'alâ	
49	Sadık Efendi	Merzeki	Van	10	10	10	6	8	6	10	10	8	10	8	96	a'la	

50	Süleyman Efendi	İzoğlu	Ma'muret'ül-Aziz	9	10	9	6	3	7	9	8	7	9	9	86	Karîb a'la	İmlâdan tekrar imtihân
51	Yusuf Cemil Efendi	Kara Ballı	Ma'muret'ül-Aziz	5	10	10	7	6	8	10	10	10	10	6	92	a'la	
54	Mehmed Şükrü Efendi	Kara Ballı	Ma'muret'ül-Aziz	10	10	10	9	10	5	10	9	9	10	7	99	aliyü'l-'alâ	
55	Ahmed Ramiz Efendi	Kara Ballı	Ma'muret'ül-Aziz	10	10	10	7	10	4	7	10	4	9	7	88	a'la	
59	Süleyman Efendi	Kara Papak	Erzurum	7	10	10	10	6	9	10	10	10	10	8	100	aliyü'l-'alâ	
60	Enis Efendi	Kara Papak	Erzurum	8	10	10	8	6	8	8	10	5	10	5	88	a'la	
62	Seyid Mehmed Efendi	Şemzinâ	Dersa'adet	7	6	10	5	10	7	10	9	6	10	9	89	a'la	Bâ irâde-i seniyye mukayyedir

79	İzzet Efendi	Şemski	Van	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	110	Fevka'lâde
----	--------------	--------	-----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----	------------

Haftada 24 saat ders gören öğrencilerin ders başına düşen saatleri aşağıda verilmektedir.

Tablo 20: Haftalık Ders Saatleri

Tecvîd Üzeri Kur'an-ı Kerim	1
Hüsn-i Hat	1
Hesap ve Cebir	1
Farisî	1
Lisan-i Osmani	1
Hıfzı Sıhha	1
Arabi	2
Kitabet	2
İlmi Ahlak	2
Hendese	2
Coğrafya	2
Tarih	2
Malumat-ı Mütenevia	2
Kırâat	2
Ceza Kanunnamesi	2

252

1.3.Mektepte Öğrencilerle Alakalı Çıkan Sorunlar

Mektebin açılmasıyla beraber sürekli olarak öğrencilerden kaynaklı ya da başka sebeplere dayanan problemler olduğunu görmekteyiz. Öğrenciler okula yerleştikten sonra özellikle hava değişiminden etkilenmişlerdir. 15 Rabiulevvel 1310/ 7 Ekim 1892 tarihli belge de mektebin açılmasından hemen sonra oluşan şikâyetler üzerine *Aşiret Mektebi talebesinin Dersaadet'in havasına birden bire alışamadığından sabah ve akşamları talebelerin görevlendirilecek bir doktor tarafından muayene edilmeleri*²⁵³ istenilmiştir.

Bu yüzden mektepte kalmak istemeyen ve rahatsızlık yaratan talebelere doktor tarafından memleketlerine gönderilmeleri için rapor verilmekteydi. Öyle ki hava değişiminden aşırı etkilenip mektepten tamamen ayrılan öğrencilerde

²⁵²BOA, MF. MKT, 284/4.

²⁵³ BOA, MF. MKT. 151/19.

bulunmaktaydı. *Tebdil-i hava için Gümüşsuyu Hastanesi'nden rapor alan Aşiret Mektebi talebesinden Malatyalı Mehmed Efendi'nin memleketine gitmesine izin verilmesi*²⁵⁴. *Aşiret Mektebi talebesinden Trablusşamlı Ali Efendi'nin doktor raporu üzerine hava değişikliği için memleketine gitmesine izin verildiği*²⁵⁵. *Aşiret Mektebi talebelerinden Vanlı Ali Efendi Sevda-yı Vatan hastalığına düçar olduğundan memleketine gönderilmesi için gereken harcırahın mektep veznesinden tesviyesi*²⁵⁶. Belgelerden anlaşılacağı gibi öğrenciler hastalıklarından ötürü iyileşmeleri için memleketlerine gönderilmişlerdir.

*Sara illetine mübtela olarak, memleketi Van'a bir sene mezunen giden Aşiret Mektebi talebelerinden Mehmed Ali Efendi'nin iyi olduğunu, mektebe dönmek istediğini havi talebinin kabul edilmediği*²⁵⁷. Mektepte ayrıca öğrencilerin başka hastalıklardan ötürü şikâyetçi olduğunu da görülmektedir.

*Aşiret Mektebi talebesinden Bingazili Ahmed Efendi'nin hastalığı nedeniyle memleketine dönmesi gerektiğinden harcırahının verilmesi ve bundan böyle okula kabul edileceklerin muayene edilmesinin bildirildiği*²⁵⁸. Bu belgede görüldüğü mektep yönetiminin de bu durumdan hoşnut olmadığı ve artık mektebe alınacak her öğrencinin muayene olmadan mektebe kabul edilmemesi istenilmiştir. Bunun sebebini hem öğrencinin eğitimi aksatması hem de yapılan harcamaların önü alınamadığından dolayı olduğunu anlamaktayız.

Hastalıklar dışında kendi istekleri üzerine de mektepten ayrılmak isteyenler olmuştur. Buna örnek olarak, *Aşiret Mektebi talebesinden olup memleketine gitmeyi arzu eden Hudeydiyeli Şazeli Efendi'nin, memleketine gönderilmesi talebeler arasında kötü örnek olacağından muvakkaten Mülkiye Mektebi'ne nakledilerek meselenin halledilmesinin bildirildiği*²⁵⁹ gösterilebilir. Burada da diğer öğrencilerin bundan etkilenip mektebi bırakma ihtimalleri göz önünde bulundurularak hareket edilmiştir.

---

²⁵⁴ BOA, MF. MKT. 412/7.

²⁵⁵ BOA, MF. MKT. 445/59.

²⁵⁶ BOA, MF. MKT. 854/17.

²⁵⁷ BOA, MF. MKT. 935/74.

²⁵⁸ BOA, MF. MKT. 554/19.

²⁵⁹ BOA. Y. MTV. 70/14.

Bazı öğrencilerin özellikle İstanbul'un havasına alışamamasından kaynaklı sorunlar çıkmış bunun önüne geçmek için bazen kısa süreliğine ya da temelli olarak kendi memleketlerine gönderilmişlerdir. Buna örnek olarak 4 Zilhicce 1316/ 15 Nisan 1899 yılına ait belge de Humuslu Süleyman Efendi'nin Aşiret Mektebi'nden Mülkiye Mektebi'ne nakledilmesi ancak İstanbul'un havasına alışamamasından kaynaklı olarak Şam İdadî Mektebi'ne kaydı alınmıştır²⁶⁰.

Hastalıklar dışında mektebe alınan talebeler arasında evli olanlar da bulunmaktaydı. Bu talebeler diğerlerine oranla alışma süreleri daha uzun olduğunda mektepte de daha fazla soruna sebebiyet vermişlerdir. Evli olmaları hasebiyle memleketlerine gitme istekleri ve bu isteklerinin onyılanmamasından dolayı öğrencilere kötü örnek teşkil etmişlerdir. Mektep içerisinde sürekli olarak sorun çıkarmışlardır. Bu tür problemlerden ötürü bir süre sonra nezâret öğrenci alımı ile ilgili yeni kararlar almıştır. Buna göre; mektebe alınacak öğrencinin sağlık durumuna dikkat edilecek ve hasta olan hiçbir talebe kabul edilmeyecektir. Talebelerin medeni hali de göz önünde bulundurlarak evliler mektebe alınmayacaktır. Kabul edilecek talebelerin seçilmesinde daha çok hassasiyetin gösterilmesi istenilmiştir.

2. MEZUNİYET SONRASI

2.1.Mektepten Mezun Olan Öğrencilerin Durumu

Aşiret Mektebi, ilk mezunlarını 1314/1896 yılında yani mektebin açılışından beş yıl sonra vermiştir. Mezun olan yirmi altı öğrenci dışında mektebin beşinci sınıfından da yirmi beş kişi eklenerek diplomaları verilmiştir²⁶¹. Mektep ilk yıl toplamda elli bir mezun vermiştir. Mezun sayısına dikkat ettiğimizde aşiretler içerisinde mektebin ilgi ile karşılandığını görmekteyiz.

2.2.Eğitime Devam Edenler

Mektepten mezun olanlar kendi istekleri doğrultusunda hareket edebilmekteydiler. Okula devam etmek istemeyenlere belli bir maaş tahsis edilerek kendi memleketlerine gönderilirdi. Eğitimlerine devam etmek isteyenler ise yine kendi istekleri doğrultusunda Harbiye veya Mülkiye Mektebine kayıtları

²⁶⁰BOA, MF. MKT, 444/38.

²⁶¹ BOA, İ.HUS, 49/127.

yapılmaktaydı. Bu mekteplere geçen öğrenciler içinde özel bir sınıf açılarak buraya alınırdı²⁶². Anlaşılacağı üzere Aşiret Mektebi'nden gelen öğrencilere diğerlerinden farklı olarak özel bir muameleye tâbi tutuluyorlardı.

Belgelerden anladığımız kadarıyla Aşiret Mektebi'nden mezun olup eğitimlerini tamamlamak üzere diğer mekteplere geçenler burada da bir yıl kadar eğitim aldıktan sonra kendi memleketlerinde devletin uygun gördüğü görevlere atanırlardı.

2.3.Memuriyet Alanlar

Harbiye Mektebi'nden mezun olanlar mensup oldukları vilayetlerde bulunan alay ve taburlara atanmaktaydılar. Mülkiye Mektebi'nden mezun olanlar ise Salisa, Rabia, Hamse rütbelерinin verilmesiyle mensup oldukları vilayetlere mülkiye memurluğuna atanırlardı²⁶³. Bu görevler sırasında da aldıkları maaşlar genellikle üç yüz ellışer kuruşt²⁶⁴. Dâhilliye Nezâreti tarafından Maârif Nezâreti'ne 20 Zilkade 1320/18 Şubat 1903 tarihinde gönderilen tezkirede *Mekteb-i Mülkiyeden mezun olan Aşiret Mektebi talebelerinin mensup oldukları vilayetlerce istihdamlarına dair bir emir bulunmadığından bunların, Hazine-i Hassa misafirhanelerinden birine gönderilmeleri hususunda gereğinin yapılmasının Dâhiliye Nezâretince talep edilmiştir*²⁶⁵. Mezunlar görev yeri belli olana kadar İstanbul'da bekletilmekteydiler. Mülkiye Mektebi'nden mezun olanların bazıları ise vali yardımcılığında bulunduktan sonra vilayetlere kaymakam olarak atanmaktaydılar²⁶⁶.

Mektepte bulunan Şammar Aşiret Reisi Ferhad Paşa'nın vefatı üzerine yerine oğlu Mücvel geçmiştir. Ancak Mücvel Bey'in iktidarsızlığından dolayı aşiretin başına diğer oğlu olan ve Aşiret Mektebi'nde tahsil gören Hamdi Ferhan Bey'in tayin edilmesi istenilmiştir²⁶⁷. Bu durumda mektepte okuyan reis çocuklarının ancak tayin yoluyla aşiretlerinin başına geçebilecekleri anlaşılmaktadır.

---

²⁶² BOA, MF. MKT, 340/7.

²⁶³ BOA, Y.MTV. 167/189.

²⁶⁴ BOA, İ.DH, 1405/31. BOA, BEO, 2219/166424.

²⁶⁵ BOA, MF.MKT. 686/16.

²⁶⁶ BOA, BEO, 2012/150886.

²⁶⁷ BOA, DH. MKT. 2703/123.

1896 yılında yeni bir düzenleme yapılarak Aşiret Mektebi'nden Mülkiye Mektebi'ne gönderilen öğrencilerin bundan sonra gönderilmeyerek eğitimlerini geri kalanını mektebe alınacak özel öğretmenler aracılığıyla tamamlamaları kararlaştırılmıştır²⁶⁸. 17 Şubat 1904 tarihinde Maârif Nezâreti tekrar düzenlemeye giderek mezunlarla ilgili bir değişiklik yapmıştır. Aşiret Mektebi'nden mezun olan öğrencilerin görev tayinleri ve maaş ücretleri diplomalarının derecelerine göre belirlenecektir. Böyle bir düzenleme ilk defa uygulanmıştır²⁶⁹.

Aşiret Mektebi'nin sonuna doğru mezun sayısının artması ve bu durumun maliyeti zorlaması üzerine Maârif Nezâreti bu durumun çözümü için sürekli olarak Sadarete bilgi vermiştir. Her yıl atamaları yapılması hem maliyeyi zorlamış hemde önceden yapılan atamalardan dolayı yeni mezunların hangi görevlere atanacağı bilinmemektedir. Bu durum üzerine yeni bir yöntem geliştirilmiş ve memleketlerinde mülkiye hizmetinde göreve başlayanların bundan sonra yaşlarına dikkat edilerek yaşı uygun alanların nahiye müdürlüğüne tayin edilmeleri, yaşı uygun olmayanların ise uygun yaşa gelinceye kadar mülkiye hizmetlerinde göreve başlamaları kararlaştırılmıştır²⁷⁰.

Tablo 21:Aşiret Mektebi'nden Mezun Olan Öğrencilerin Atandıkları Görev Ve Görev Yerleri

Mezun Adı	Görevi	Görev Yeri	Kaynak	Tarih
Hamza Efendi	Maiyet Memurluğu	Van	DH.MKT. 2186/132	27-11-1316/08.04.1899
Ahmed Cemil Efendi	Maiyet Memurluğu	Diyarbakır	DH.MKT. 2186/132	27-11-1316/08.04.1899
Yusuf Cemil Efendi	Maiyet Memurluğu	Ma' Mûret'ül -Aziz	DH.MKT. 2186/132	27-11-1316/08.04.1899
Hâfız Ahmed Efendi	Maiyet Memurluğu	Yemen	DH.MKT. 2186/132	27-11-1316/08.04.1899
Resid Abdullah Efendi	Maiyet Memurluğu	Yemen	DH.MKT. 2186/132	27-11-1316/08.04.1899
Ahmed Fu'ad Efendi	Maiyet Memurluğu	Halep	DH.MKT. 2186/132	27-11-1316/08.04.1899
Mehmed Sultan Efendi	Maiyet Memurluğu	Ziver	DH.MKT. 2186/132	27-11-1316/08.04.1899

²⁶⁸ BOA, MF. MKT, 909/29.

²⁶⁹ BOA, MF.MKT. 765/56.

²⁷⁰BOA, DH. MKT, 1215/51.

Ali Nureddin Efendi	Maiyet Memurluğu	Bingazi	DH.MKT. 2186/132	27-11-1316/ 08.04.1899
Ziya Efendi	Binbaşı	---	BEO 1366/102429	29-04-1317/ 06-09-1899
Mehmed Hamza Efendi	Kaymakam	Van	DH.MKT. 2287/37	17-08-1317/ 21-12-899
Yusuf Kenan Efendi	Memur	Çorum Sancağı	BEO 1474/110528	21-12-1317/ 22-04-1900
Mehmed Abdullah Efendi	Fersan Müdürlüğü	Yemen	DH.ŞFR. 254/51	16-08-1308/ 09.12.1900
Ömer Mansur Efendi	Mülkiye Meclis-i İdare Katib-i Saniliğı	---	DH.MKT. 2456/66	11-11-1318/ 02.03.1901
Davud Efendi	Hacca Kaymakamlığı	Yemen	DH.MKT. 2545/45	03-07-1319/ 16.10.1901
Hayri Efendi	Maiyet Memurluğu	Diyarbakır Valiliğı	DH.MKT. 2572/31	19-09-1319/ 30.12.1901
Ragıb Efendi	Maiyyet memurluğu	Kudüs Sancağı	DH.MKT. 463/36	21-12-1319/ 31.03.1902
Abdurrahman Efendi	Mutasarrıflık maiyet memurluğu	Asir	DH.MKT. 491/69	21-01-1320/ 30.04.1902
Abdülkadir, Sadullah Halife Efendiler	Maiyyetine memur	Bingazi	DH.MKT. 492/39	22-01-1320/ 01.05.1902
Ahmed Fuad Efendi	Maiyyetine memur	Halep Vilayeti	DH.MKT. 599/12	18-07-1320/ 21.10.1902
Abdullah Efendi	Hays Nahiyesi Müdürlüğü'ne	Yemen	DH.MKT. 630/28	11-10-1320/ 11.01.1903
Mehmed Muin Efendi	Mutasarrıflıklar maiyyetinde	Tablus-şam	İ.DH.. 1415/41	21-08-1321/ 12.11.1903
Ahmed ve Said ba Cüneyd efendiler	--- (Nişan-ı Zişan) verilmesi	---	MF.MKT. 934/82	19-04-1324/ 12.06.1906
Cavalı Ahmad ve Sacid Bacid Efendiler	--- (dördüncü rütbeden birer kıta Nişan-ı Mecidi itası)	---	İ.TAL. 401/23	03-06-1324/ 25.07.1906
Seyyid Abdullah Habbani Efendi	--- (rütbe-i rabianın saliseye terfi)	---	DH.MKT. 1177/9	09-05-1325/ 11.06.1907
Debreli Kenan Efendi Yanyalı Naki Efendi, İlbasanlı Abbas Efendi	Konya Jandarma Alayı'nın merkez, Kütahya Taburu Ankara Jandarma Alay	Konya Kütahya Ankara	DH.MKT. 1213/7	20-10-1325/ 26.11.1907

Mehmed Ekrem Efendi	Nahiye Müdürü	Ayasluğ	DH.MKT. 1270/13	17-06-1326/ 17.07.1908
Abdulfettah Efendi	Kaymakam	Gülenbar	DH.MKT. 2677/70	13-11-1326/ 07.12.1908
Ahmed Muin Efendi	Kaymakam	Ane	BEO 3457/259268 DH.MKT. 269/3	27-11-1326/ 21.12.1908 02-12-1326/ 26.12.1908
Mehmed Faiz Efendi	Kaymakam	Akçadağ kazası/ Mamuratülaz iz	BEO 3463/259719	05-12-1326/ 29.12.1908
Hamdi Ferhan Bey	Aşiret Reislği (talep)	Şammar Aşireti/ Musul	DH.MKT. 2703/123	18-12-1326/ 11.01.1909
Mehmed Adullah	Kaymakam	---	DH.MKT. 2710/92	25-12-1326/ 18.01.1909
Mehmed Ekrem Bey	Kaymakam	Ovacık/ Mamuratülaz iz	DH.MKT. 2712/41 DH.MKT. 2727/60	26-12-1326/ 19.01.1909 11-01-1327/ 02.02.1909
Abdünnafi Efendi	Kaymakam	İskefsir/ Erzurum	BEO 3518/263779 DH.MKT. 2775/18	29-02-1327/ 22.03.1909 02-03-1327/ 24.03.1909
Abdurrahman Sabit Efendi	Kaymakam	Asir/ Yemen	DH.MKT. 2832/34	16-05-1327/ 05.06.1909
Yusuf Kenan Efendi	Kaymakam	---	DH.MKT. 2882/8	03-07-1327/ 21.07.1909
Ahmed Fazıl Efendi	Kaymakam	---	DH.MKT. 2899/67	27-07-1327/ 14.08.1909

3. AŞİRET MEKTEBİ'NİN KAPATILMASI

3.1.Mektebin Kapatılma Sebepleri

Maârif Nezâreti okulun kapatılma sebebi olarak öğrencilerin yemekleri beğenmemelerinden ötürü çıkardıkları isyana dayandırmıştır. Bu isyan sonucunda II. Abdülhamid'in mektebi kapattığı belirtilmiştir²⁷¹. Ancak Akpınar, okulun kapatılmasıyla ilgili herhangi bir nizamnamenin olmadığını ve okulun her yıl olduğu gibi tatil edildiğini ifade etmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde mektebin kavga sebebiyle kapatılmadığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Mekteb 1907 yılına kadar da öğrenci almıştır. Mektep, Akpınar'ın ifade ettiği gibi her yıl olduğu gibi tatil edilmiş fakat 1908 yılında açılmamıştır. 1908 yılında Aşiret Mektebi'nin İdadî *Mektebi*'ne çevrilmesi kararlaştırılarak mekteb kapatılmıştır²⁷². Öğrencilerin eğitimlerini devam etmesini sağlamak amacıyla diğer okullara dağıtılması için Maârif Nezâreti'ne tebliğ gönderildirmiştir.²⁷³ 08 Rabiulevvel 1327/ 22 Mart 1909 tarihli belgede; kapatılan Aşiret Mektebi'nin öğrencileri için kıyafet yaptırıldığı halde öğrencilerin memleketlerine gönderilmesinden dolayı kıyafetler Kabataş İdadisi'ndeki fakir öğrencilere dağıtılmıştır²⁷⁴. Bu belgeye dayanarak mektebin kapatılmasının ani bir karar olduğu söylenilebilir. Bir sonraki yıl için hazırlıkların yapılmasına rağmen mektep açılmamıştır. Arşiv kaynaklarında kapatılma sebebine ait bir belge bulunmamaktadır. Ancak mektebin kapatılma sebepleri mektebin artık aşiretler arasında ilgiyle karşılanmaması, bütçenin mekteb ihtiyaçlarını karşılamaması hatta öğrencilerin mektep içinde birbirleriyle uyuşmamaları olarak da gösterilebilir. Aşiret Mektebi'nin kapatılmasından belli bir süre sonra bu sefer Bağdad Vilayeti'nde aşiret çocukları için yatılı Seyyar Mekteplerinin kurulmasının daha faydalı olacağı gündeme gelmiş ve bu mekteplerin kurulması için isteklerde bulunulmuştur. 1327/1909'da Bağdad'da yeni bir Aşiret Mektebi'nin açılması istenilmiştir. Fakat bu istek reddedilerek, *ibtida tahsilleri temin edilmedikçe böyle mekteplerin fayda sağlanamayacağı ileride aşair için Seyyar Mekteplerinin açılacağı*

²⁷¹ Sivrikaya, a.g.e. 23.

²⁷² BOA, MF.MKT., 1040/41.

²⁷³ BOA, MF. MKT., 1044/41.

²⁷⁴ BOA, MF. MKT, 1112/14.

cevaben bildirmiştir²⁷⁵. Seyyar Mekteplerinin kurulmasından bahsedilmişse de böyle bir mektep kurulamamıştır.

3.2. Mektbin İdadî Mektebi'ne Çevrilmesi

İstanbul'da üç İdadî Mektebi'nin bulunduğu, bu mekteplerde toplamda yedi yüz öğrencinin var olduğu belirtilmiş ve bu sayı için mekteplerin yetersiz kaldığı ifade edilmiştir. Bunun üzerine daha önceden kapatılan Aşiret Mektebi'nin İdadî Mektebi'ne çevrilmesi istenmiştir. Sadaret tarafından da bu durum uygun görülerek İdadî Mektebi'ne çevrilmiştir. *Talebesi memleketlerine iâde edilmiş olan Aşiret Mektebi'nin masârifiyle memûrîn ve müstahdemîne maâşât olarak Maârif-i Umûmiye Nezâret-i celîlesinden senevi altı yüz otuz iki bin beş yüz kırk beş gurûş tahsîsât bulunduğu beyânıyla nezâret-i müşârü'l-ileyhâdan vukû' bulan arz û iş'âr vecihle işbu tahsîsât karşuluk ittihâz olunmak üzere bir mekteb-i idâdi tesis ve küşâdı için mezkûr aşiret mektebi münâsıbının tahsîsi şeref sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet penâhi icâb-ı alîsinden olmağla ol-bâbda emr û fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir²⁷⁶.*

---

²⁷⁵ BOA, MF. MKT, 1123/39. Seyyar Mektepleri hakkında yine 1933 tarihine ait bir belge bulunmaktadır. Bakınız; EK-III Belge 12.

²⁷⁶ BOA, İ.HUS, 163/35. BOA, BEO, 3252/243857.

SONUÇ

Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Aşiret Mektebi başlıklı tez çalışmamızda, Osmanlı'da aşiret yapısından başlayarak önce eğitim sistemini daha sonra ise asıl konumuz olan Aşiret Mektebi'ni detaylı bir şekilde ele almaya çalıştık. Osmanlı bilindiği gibi çok uluslu yapıya sahip bir devlettir. Osmanlı toplumu içinde yaşayan aşiretler devlet içinde etkindiler.

Osmanlı Devleti, ilk zamanlarında göçebe halinde yaşayan aşiretleri fethettikleri topraklarda yerleşik hayata geçmeleri amacıyla iskân ettirme de bir araç olarak kullanmıştır. Ancak devletin çalkalantılı dönemi olarak nitelendirebileceğimiz XVIII. ve XIX. yüzyıllarda bu aşiretler devlete başkaldırmış ve devlete sürekli olarak problem yaratmışlardır. Bu sebeple aşiretleri devlete bağlamak amacıyla II. Abdülhamid Kürt aşiretleri için Hamidiye Alaylarını, Arnavut Aşiretleri için Süvari Muhafız Birliğini ve Araplar içinde Aşiret Mektebi'ni açmıştır. Aşiret Mektebi'nde aşiret çocuklarını bir mektepte toplanmasını sağlayarak onları eğitip devlete bağlı birer birey haline getirmeyi amaçlamıştır. Açılması kararlaştırılan bu mektep ilk zamanlarında sadece Arap aşiret çocukları için düşünülmüş olsada daha sonra Kürt ve Arnavut aşiret çocukları da bu mektebe alınmıştır. Bu mektep çok kapsamlı düşünülmüş olacak ki mektebin sadece İstanbul'da değil devletin birçok yerinde açılması düşünülmüştür. Ancak mektep sadece İstanbul Kabataş'ta açılan mekteple sınırlı kalmıştır. Bu yüzden birçok kaynakta mektebin adı Aşiret Mektepleri olarak geçmektedir. Ancak yaptığımız çalışmalar doğrultusunda mektebin sadece İstanbul Kabataş'ta açılan mekteple sınırlı kaldığı tespit edilmiştir.

Mektebin amacına ve ulaşılmak istenilen sonuca bakıldığında aslında zamanın şartlarına yenik düşen bir fikirdir. Mektebin açılması kararlaştırıldığında asıl istenilen birçok yerde Aşiret Mektebi açmaktır. Ancak mektep sadece İstanbul'la sınırlı kalmıştır. O dönemde yapılmak istenilen çoğu yeniliğin önünü mali yetersizlikler kapatmıştır. Mektep sürekli olarak bütçe problemleriyle karşılaşmış ve bu da istenildiği gibi hareket edilmemesine sebebiyet vermiştir. Mektebin kapanma sebebi sadece mali yetersizlik değildi. Bu sebepler dışında mektepte bulunan

öğrencilerin mektebe adapte olamamaları ve farklı milletlerden olan öğrencilerin birbirleriyle kaynaşamaması, mektebe alınan öğrencilerin evli olması ve özellikle bunların diğer öğrencilerin davranışlarını etkileyecek olumsuz hareketlerde bulunmaları gibi nedenler de bulunmaktaydı.

XIX. yüzyılın sonlarında açılan Aşiret Mektebi Osmanlı halkının devlete bağlılığını artırmak ve eğitimden ziyade siyasî amaçlar güden bir mekteb olarak kılmıştır. Ancak dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda özellikle milliyetçi fikirlerin yoğun olduğu ve bütçe yetersizliğinden dolayı yapılmak istenilenlerin eksik kaldığı bu dönemde böyle bir mektebin doğru sonuca götürmesi ne yazık ki mümkün olamamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Sadaret Mukavelenameler: 33/17

Bâb-ı Âli Evrak Odası: 30/2219, 28/2029, 28/2039, 1488/11552, 41/3050, 60/4458, 294/22012, 218/16320, 72/5348, 70/5195, 207/5493, 109/8110, 77/5771, 79/5908, 82/6089, 567/42467, 2219/166424, 2012/150886, 1144/85749, 1366/102429, 1474/110528, 3457/259268, 3463/259719, 3518/263779, 275/20574, 471/35303, 473/35436, 1023/76675, 1233/92453, 1535/115113, 1557/116769, 1146/85888, 1543/115659, 1071/80306, 1125/84370, 1137/85239, 1155/86610, 557/41720, 309/23125, 504/37788, 843/63179, 1231/92252, 1569/117665, 492/36853, 860/64427, 1251/93766, 1271/95306, 1084/81254, 1158/86828, 332/24863, 348/26054, 457/34236, 470/35226, 1001/75071, 1023/76678, 515/38611, 897/67216, 1368/102537, 2268/170058, 2700/202434, 1875/140597, 1910/143214, 616/46169, 1134/84997, 1158/86828, 1172/87893, 1285/96314, 1329/99675, 1504/112743, 2225/166841, 3031/227292, 2241/168041, 2943/220680, 3252/243857.

Dâhiliye Mektubi Kalemi: 1964/35, 1964/79, 1971/125, 1997/32, 2007/72, 2062/10, 1127/21, 2000/99, 554/6, 1215/51, 1308/28, 2703/123, 2287/37, 2456/66, 2545/45, 2572/31, 463/36, 491/69, 492/39, 599/12, 630/28, 1213/7, 2677/70, 269/3, 2703/123, 2712/41, 2727/60, 2775/18, 2832/34, 2882/8, 2899/67, 1177/9, 1270/13, 2710/92, 2071/22, 1143/85701, 487/33, 7/80, 2112/109, 2136/111, 2143/41, 2228/37, 2313/38, 2258/35, 437/1, 2094/52, 1115/69, 1127/21, 1206/45, 1224/42, 2214/8, 2412/103, 2606/92, 1263/50, 2060/10, 408/11, 1145/51, 2495/89, 1036/38, 610/677, 1152/59, 931/11, 983/45, 565/28, 2186/132.

Dâhiliye Şifre Kalemi: 254/51, 396/104

Dâhiliye Muamelat: 160/3,

İrade Dâhiliye: 1405/31, 1415/41

İrade Husûsi: 3/103, 16/153, 5/72, 98/6, 4/62, 4/51, 34/126, 49/127, 5/72, 98/16, 163/35.

İrade Maârif: 1/13, 13/9

İrade Meclis-i Mahsus: 131/5641, 131/5638,

İrade Taltifat: 401/23,

Maârif Nezareti Mektubi Kalemi: 148/76, 184/44, 148/78, 161/94, 192/7, 165/61, 174/96, 150/136, 470/18, 718/60, 885/15, 1073/8, 151/19, 412/7, 445/59, 854/17, 935/74, 554/19, 444/38, 340/7, 686/16, 765/56, 909/29, 754/66, 693/04, 765/56, 934/82, 1040/41, 1044/41, 192/53, 228/6, 231/12, 235/11, 411/40, 472/2, 754/42, 968/73, 154/99, 183/44, 893/40, 969/43, 222/39, 416/13, 470/19, 525/49, 595/7, 656/41, 738/25, 188/115, 202/51, 210/46, 220/3, 228/6, 234/50, 294/71, 366/50, 370/55, 393/13, 397/ 61, 399/2, 423/34, 429/24, 466/36, 473/22, 533/20, 971/50, 983/79, 246/32, 438/8, 289/47, 414/52, 684/20, 226/50, 397/38, 450/26, 472/1, 537/49, 661/23, 668/35, 961/26, 176/5, 230/38, 404/24, 752/66, 755/45, 756/72, 813/12, 910/6, 910/27, 963/13, 992/53, 261/28, 266/54, 282/6, 371/43, 377/7, 381/4, 385/33, 386/14, 397/66, 398/33, 400/52, 400/53, 405/53, 431/22, 472/63, 611/31, 968/62, 192/7, 192/78, 193/29, 340/11, 536/41, 592/22, 593/5, 593/5, 727/1, 375/5, 469/13, 662/39, 712/18, 798/24, 276/44, 386/30, 468/5, 378/27, 533/20, 535/39, 557/22, 628/52, 636/4, 695/8, 732/4, 1015/59, 1018/53, 379/38, 473/4, 536/41, 582/43, 740/22, 797/65, 175/20, 225/18, 282/6, 352/11, 352/9, 401/20, 401/45, 405/9, 426/6, 447/44, 470/66, 473/4, 640/37, 19/68, 818/1, 893/15, 979/75, 992/66, 642/37, 653/38, 658/38, 779/28, 809/43, 873/61, 725/4, 728/15, 797/46, 906/5, 978/50, 380/57, 388/18, 388/ 55, 417/3, 420/55, 472/1, 526/41, 576/45, 820/62, 833/56, 372/1, 386/40, 420/55, 423/7, 428/41, 438/38, 438/57, 284/4, 284/2.

Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği) Kosova Evrakı: 29/2848,

Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği) Arzuhaller:78/7766,

Yıldız Husûsi Maruzat: 281/80, 288/41

Yıldız Resmi Maruzat: 61/12, 110/8213, 75/22

Yıldız Esas Evrakı: 81/17, 139/62, 139/59

Yıldız Mütenevvi Maruzat: 73/99, 71/111, 74/133, 233/22, 114/80, 70/14, 167/189, 86/7, 286/3, 295/115, 148/69, 232/184, 233/22, 270/6, 165/90, 102/88.

Yıldız Askeri Maruzat: 86/39,

Yıldız Başkıtabet Dairesi Maruzatı: 28/63, 60/45

Yıldız Mabeyn Cetvelleri: 8/43

Yıldız Maârif Nezareti Maruzatı: 2/88.

Zabtiye: 419/152.

Kaynaklar

Akpınar, A. (1997). *Osmanlı Devleti'nde Aşiret Mektebi*. İstanbul:Göçebe Yayınları.

Akgündüz, H. (1997). *Osmanlı Medrese Sistemi*. İstanbul: Ulusal Yayınları.

Akyüz, Y. (1993). *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Kültür Koleji Yayınları.

Alkan, M. Ö. (2000). "Tanzimat'tan Cumhuriyete Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924". *T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü*, VI, 6.

Atçıl, A.(2018). "*Osmanlı Klasik Döneminde Eğitim: Medreseler*". Mustafa Gündüz (Editör), *Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: İdeal Yayınlar.

Atuf, N. (1930). *Türk Maârif Tarihi Hakkında Bir Deneme*. Ankara.

Baltacı, C. (1976). *Osmanlı Medreseleri*. İstanbul.

Baytal, Y. (2000) “Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları”. *OTAM*,11.

Berkes, N. (2002). *Türkiyede Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Biçer, B. (2016). “Sultan II. Abdülhamid’in Kürt Politikası”.*Tarih Okulu Dergisi*, İzmir, 26, 81.

Bilge, M.(1984). *İlk Osmanlı Medreseleri*. İstanbul.

Bozan, O. (2017). “20. Yüzyılın Başında Eşraf-Aşiret Çatışması Milli Aşireti ve Diyarbakır Eşraf Örneği”. *Atatürk Araştırma Dergisi*, 33(2), 96.

Cezar, M.(2010). *Mufassal Osmanlı Tarihi I*. Ankara: TTK.

Cihan, A.(2007). *Osmanlı’da Eğitim Sistemi*. İstanbul: 3F Yayınları.

Çadırcı, M. (2013).*Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: TTK Yayınları.

Çetinsaya, G. (1999).“II. Abdülhamid Döneminde Kuzey Irak’ta Tarikat, Aşiret ve Siyaset, Divan Disiplinler Arası”, *DÎVÂN: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, İstanbul.

Düstur(1939). 1.Tertip, VI, Ankara.

Ergin, O. N. (1977). *Türk Maârif Tarihi. I.-II. Cilt*.Ankara: TTK Yayınları.

Gökalp, Z.(1995). *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. İstanbul: Türker Yayınları.

Gündüz, M. (2018). “Osmanlı Klasik Döneminde Medrese Dışı Eğitim Kurumları”, Mustafa Gündüz (Editör). *Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: İdeal Yayınlar.

Halaçoğlu, Y.(1991). “Aşiret”, *DİA*, VI. Cilt. İstanbul: TTK Yayınları,.

-----.(2009). *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar, I. Cilt* Ankara: TTK Yayınları.

----- (1988). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nunİskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Ankara: TTK Yayınları.

Hatemi, H. (1985). "19. Yüzyılda Medreseler", **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, II. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları,

Heckmann, Y. L. (2002). *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*. Ankara: İletişim Yayınları.

Hülagü, M. (1994). "Topal Osman Nuri Paşa Hayatı Ve Faaliyetleri (1840-1898)", *OTAM*, Ankara, 5, 145-153.

Gündüz, M. (2008). "II. Abdülhamit Dönemi Eğitimi ve İdeolojisi Üzerine Tartışmaları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Eğitim Tarihi Dergisi*, VI(12) , 272.

İnalçık, H. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*.(Çev: R. Sezer). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Eserin orijinali 1973'te yayımlanmıştır).

Karal, E. Z. (2011). **Osmanlı Tarihi**, VIII. Cilt. Ankara: TTK Basımevi.

Karataşer, B. (2017). "Sultan II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikası Hakkında Bir Değerlendirme". *International Journal of Social Science*, 57, 427.

Kayapınar, H. ve Korkmaz, Ö. (2017)." XVI. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinde Fıkıh Eğitimi (Sahn-I Seman Ve Süleymaniye Örneği) ". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, X(54), 1013.

Klein,J.(2014). *Hamidiye Alayları*.(Çev. R. Akman). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kodaman, B. (1983). *Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası*. İstanbul: Orkun Yayınları.

-----.(1980). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*. İstanbul: Ötüken yayınları.

-----.(1991). “Mekteb-i Hümayunu”. *DİA*, VI. Cilt. İstanbul: TDV.

-----.(1983). *Sultan II. Abdülhamit’in Doğu Anadolu Politikası*. İstanbul: Orkun Yayınları.

-----.(2010). “Ermeniler, Aşiret Süvari Alayları ve II. Abdülhamid” *Kırgızistan-Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 24,

Maârif Salnamesi: 1316, 1317, 1318, 1319, 1321.

Orhunlu, C. (1987). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretlerin İskânı*. İstanbul: Eren Yayıncılık.

Ödemiş, İ. S.(2014). “Enderun Mektebi ve Demokratik Eğitim Modeli Perspektifinden Meslek Eğitimi: Teorik bir Çözümleme”. *Eğitim ve Öğretim Araştırmalar Dergisi*, III(3), 65.

Özkan, S. H. (2018). “İslâm Öncesi, İslâmî Döneme Geçiş, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Kuruluş Dönemlerinde Eğitim”. Mustafa Gündüz (Editör). **Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi**. İstanbul: İdeal Yayınlar.

Özyılmaz, Ö.(2002). *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sakaoğlu, N. (1985) “I. Meşrutiyet ve II. Abdülhamid Eğitim Tartışmaları”. **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, II. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.

SAMİ, Ş.(2016). *Kamûs-i Türki*. İstanbul: Şifa Yayınevi.

Servet-i Fünun Dergisi, (11.06.1314), 380, 244.

Sivrikaya, İ. (1972). “Osmanlı İmparatorluğu Aşiretlerin Eğitimi ve İlk Aşiret Mektebi”. *Türk Tarih Dergisi*, XI (63) , 17.

Somel, S. A.(1995). “Osman Nuri Paşa'nın 17 Temmuz 1885 Tarihli Hicaz Raporu”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 18(29), 5.

Şimşek, H. (2014).“Osmanlı Devletinde Özel Okullar ve İlk Türk Özel Okulunun Tarihçesine Dair Yeni Bilgiler”. *Bilig Dergisi*, Ankara, 68, 67-68.

Tekeli, İ.(1985). “Tanzimat’tan Cumhuriyete Eğitim Sistemindeki Değişmeler”. **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi**, II. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.

Terzioğlu, A. (2005). *Vilâyât-ı Sittede Ermeniler (1878-1914)*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Türk, İ. C. ve Çağır M. (2017). “1869 Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, IV(11) , 64-65.

Türkay, C.(2005). *Oymak, Kabile, Aşiret ve Cemaatler*. İstanbul: İşaret Yayınları.

----- (1988). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Ankara: TTK Yayınları.

Yavuz, N, (2012). “Fırka-i İslâhiye Ordusunun Özellikleri ve Faliyetleri” *Akademik Bakış Dergisi*, 5(10), 115-126.

EKLER

EK-I

AŞİRET MEKTEBİ TALİMAT-I DÂHİLİYESİDİR

1. **Madde:** *Aşair-i Urban evladının tâlim ve terbiyesine mahsus ve Maârif Nezâreti'ne merbut olmak üzere bu kere Merkez-i Saltanata ba-irade saniye bir "Aşiret Mektebi" tesis olunmuştur.*
2. **Madde:** *Aşiret Mektebi'nin nezâret-i maneviyesi lütfen taraf-ı eşref hilafet penahiden kabul buyrulmuştur.*
3. **Madde:** *Mekteb-imezburun talebesi leylidir ve cümlesi bi'la-icrât Urban aşair-i dahiliyesimuteberanı evladından zihnen ve cismen elverişli olmak, seneleri on ikiden ve on altıdan efzûn olmamak üzere alınır.*
4. **Madde:** *Mektebin müddet-i tedrisi beş sene ve talebenin had-i âzam miktarı iki yüz on neferdir. Birinci senesinden elli talebe alınacak ve bâkî dört sene için kırkar nefer celb olunacaktır.*
5. **Madde:** *Aşiret Mektebi müdürü kâfihusûsat-ı dâhiliyesinden mesul olmak üzere Maârif Nezâreti celilesinin intihabıyla ba-irade-i seniyyeyenasbolunur.*
6. **Madde:** *Mektebin müdürden başka muavinlik vazifesini dahi icra etmek ve nezâreti müşarün-ileyh tarafından müntehab olmak üzere bir dâhiliye memuru ve muhasebe memuruyla bir kâtip ve lüzumu kadar muallim ve mübeşşir ve hademesi ve işçi ve anbar memuru ve hastahane memuru istihdam edilir.*
7. **Madde:** *Mektebin tababet hizmeti lütfen taraf-ı eşref hazret-i şeyriyârıdenmemur buyrulan mâbayn-i hûmâyunmülûlâneetbasından bir zat ile cihet-i askeriyeden ba-irade-i seniyye tayin olunan tabib ve cerrah ve eczacı taraflarından icrâ olunur, mektep dahilindedaima bir hastahane ve eczahanebuundurulur.*

Müdürün Vezâifi

8. **Madde:** *Müdür mektebin idare-i umûmiyesîne memurdur. Derslerin ve inzibât-ı dahiliyehüsni cereyanı, şakirdanın terbiyesi ve muallimin ve müstahdeminin devamına ve umur-ı tahririyeye ve hesabiyyenini intizamına ve mektebin nizamat bulunmağa ve geceleri de muavin ile münavebeten kalmağa mecburdur.*

- 9. Madde:** Müdür muallimlerin bî-hak ifa-i vazife edip etmediklerin tahkik ve tahsis edecek ve sık sık bizzat derslerde hazır bulunarak usûl-i tedris ve tefhimin yoluyla cereyan edip etmediğine fevkalade dikkat edecektir.
- 10. Madde:** Muallim efendilerin talebeden her birine gayret ve hareketi hakkında ders defterlerinde kayd ve işaret edecekleri mütaalat'a mahsusen müdür tarafından her akşam görüşülerek icabı icra edilecekve defterin o günkü sahifesinin nihayetinde "görölmüştür" ibaresiyle vaz-ı imza olunacaktır.
- 11. Madde:** Yevmiyen ders defterlerindeki her şakird hakkındaki mütaalat-ı mahsusiye her pencüşembe günü diğer bir deftere hülâsa edilerek o hafta zarfında her bir şakirdin gayret ve hareket-ı derecât-ı, dersanelerde müdür tarafından alenen karâitle her biri hakkında icab eden muamele icra edilecektir. Talebeden yaramazlık eden ve mektebin nizamına mugâyir hareketle bulunanların iş bu nizamnamenin mevâd-ı âtisinde beyan olacağı üzere tayini ve icrâ-ı mucâzâtı müdüre aittir.
- 12. Madde:** Vukuat-ı esbuiye, ayrıca bir deftere kaydedilerek hıfz edilecek ve bu defterde hiçbir silinti ve hak eseri görölmeyecektir. Sevh vukuunda tahsis olunacak ibârat-ı mensûhe okunacak bir surette bir çizgi ile çizilip ibarenin makamına kaim olacak ibarede üst tarafında ilave ve suretiyle yazılacaktır. Her gün akşamüzeri derslerin hitamında talebe mektebin salonuna cem' ile bir divan akd ederek Allah'ül-azim'üşşan hazretlerine ve peygamberimiz efendimize ve padişahımıza iataat ve hilafından mücanebetin vücûbu beyan olunduktan sonra muktesebât-ı şifâhiye irad etmek müdürün vezafindedir.
- 13. Madde:** Müdür, memurinden ve muallimin ve mubassırın ve sair müstahdeminden birinin tekasilini gördükte ihtârat-ı lâzımeyi icrâ eder tekrarında veyahud uygunsuz halin vukuunda muvakkate ifa-i vazifeden ve derecesine göre lüzumu halinde mektebin duhûlünden me ile derhal Maârif Nezâretine ihbar-ı keyfiyet alacağı emir üzerine hareket eder. Edebe ve mektebin kavâid-i idare ve terbiyesine mugâyir her nevî hareket uygunsuz ahvalden maduttur.

- 14. Madde:** Muallimler ve mubassırlar ve hademe vesaire ile talebe beyinde vezaîfelerine müta'lük hususattan gayri suretle münasebet ve hususiyet memnudur. Müdüriyet tarafından fevkâlâde dikkat ve itina edilecektir.
- 15. Madde:** Müdürün ruhsat ve mâlûmatı olmaksızın talebenin hariçle münasebeti katîen caiz olmaz.
- 16. Madde:** Su-i hal ve hareketi ve istihdama mani bir hali idarece tespit ve tahkik edilen hademeye müdür tarafından ruhsat verilerek yerine hüis-i hali hareketi musâdık diğeri intihab ve tayin edilir. Hariçte işret etmek ve sarhoş iken mektebe gelmek ve buna misillen ahval su-i hareket ad olunur.

Müdür Muaviniyle Muhâsebe Memurunun Vezâîfi

- 17. Madde:** Müdür muavini dâhiliye memurluğu vazifesiyle de mükellef ve mektepçe vukû bulan kafe-i mubayâtdan mesuldür. Her husuta müdüre muâvenet guybu'betinde vekâlet eder. Talebenin kayır defterini tutmak ve sırasıyla vuku'atını yazmak ve mubassır ve hademeyi yoluyla istihdam etmek ve kusur ve kabâhâtlerini gördükte müdüre haber vermek ve talebeden yaramazlık edenlerin muallimin ve mubassırın tarafından verilecek vukuât jurnalleri mucibince tayin-i mücazatlarını müdüre tahrise bildirmek müdür muavininin vazâifesidir. Müdür muavini al'el-usül kefil itasına mecburdur.
- 18. Madde:** Mektebin bir muhasebe memuru bulunup bunun vezâîfesi memurin ve müstahdemin künye ve maaş defterlerini tutmak ve tediyâtın muntazaman cereyanına itina etmek ve yevmiyen erzak ve zehayirî vesair levazımı nevien ve mikdaren hat ve kayd ve dahil ve haricin tertib-i nizamiyesi dairesinde davranana dikkat eylemek ve yevmiyen pişirilecek et'aminin tablosunu mevcuda göre belirtip müdüre vermek ve aybaşılarında vâridat ve mesarifin cetvellerinş tanzim ve muhasebe-i nezârete i'ta eylemektir. Muhasebe memuru dahi al'el-kâide kefaletle rabt olunur.
- 19. Madde:** Mektebin kâtibî umûr-ı tahriyeyi icraya ve kendisine tevdi' olunan kuyud ve sair muâmelâtı günü gününe ifâ ile beraber talebenin yevmiyen mevcudunu müş'ir jurnalleri tanzime memurdur.
- 20. Madde:** Talebe tarafından ailelerine vesaireye yazılacak her türlü mektupları görmek ve al'el-icap tashih etmek ve bâdehu mahalline gönderilmek üzere müdüre teslim etmek katibin cümle vezâîfindendir.

21. Madde: Her ne sebebe melani olursa olsun müdür ile muavinin ikisinin birden mektepten guybubetleri katiyen caiz değildir. Kuvve-i meşrua mebnî ikisinin birden guybubeti halinde yirmidört saate tecavüz etmemek üzere kâtibin icrâ-i vekâlet etmesi caiz olunur ve yirmidört saati tecavüz edecek olduğu surette bila'ül-feten vakti derhal keyfiyeti nezârete bildirmeğe mecburdur.

Vezâf-i Muallimin

22. Madde: Muallimlerin her biri kendine tevdi' olunan dersleri ve ta'yin olunan kitaplardan ve muayyen olan zamanlarda usul vekâide-i mahsusasına tevfikten tedris eyleyeceklerdir.

23. Madde: Ders zamanları tarampet yâhud boru veya düdük vâsıtasıyla ilan olunur. Muallimlerin ilânı müteakip dershaneye girmezden evvel mubassırlar dershaneden katiyen infikak eylemeyeceklerdir.

24. Madde: Muallimler dershaneye girdikte talebe-i mevcudeyi ders defterinden bir yoklama edip dershanede bulunmayanların esbâb-ı gaybubeti mâlum olmadığı halde derhal müdüriyete ihbâr-ı keyfiyetle defterde isimleri hizasına usuratla kayd eyleyeceklerdir.

25. Madde: Yoklama bittikde talebenin ders-i sabıkın bilebilip bilmediklerini muallimler sual ve cevap tarikiyle anlayarak ona göre isimleri hizasına numara vaz' ve bâdehu derse şürû' ederler.

26. Madde: Talebenin kafasına ders-i sabıkın suâli izahen vakti mûcip olursa o halde içlerinden bazılarına kur'a usulüyle sorulacaktır.

27. Madde: Muallimler talabeyi derslerinden gayri şeylerle işgal etmeleri ve havâi lakırdı ve hikâye nakl etmeleri katiyen memnudur.

28. Madde: Muallimler her gün ders için ayrı ayrı vazifeler verip ertesi günü mezkûr vazifeleri alacaklar ve ders zamanlarının gayri vakitlerde onları güzelce tashih eyleyip îade eyleyeceklerdir.

29. Madde: Muallimler talebeye mütesâviyen muâmele edip içlerinden birisini veyâhut birkaçını diğerlerine katiyen tercih etmeyecek ve bila-istisna cümlesinin derslerini yapmaları ve anlayabilmeleri için icâbında îzâh ve tekrarda bulunacaklardır.

- 30. Madde:** *Muallimler esasen Türkçe ifâde ve takrirden bulunacaklarsa da talebinin lisan-ı Türkiye istisnaları husulüne kadar Türkçe takrirden anlayamadıkları dersleri Arapça târif îzâh edecekler ve bu târifâtın Türkçe mânalarını dahi söyleyeceklerdir.*
- 31. Madde:** *Muallimler ders zamanlarını ve dersleri tahvil ve tebdil edemezler ve idare tarafından tertip ve her dershaneye taalluk edilen cedvel mucibince devam tedrise mecburdurlar.*
- 32. Madde:** *Muallimler dersin hitamını ilan eden tropmet veya boru veya düdükle çalındıkta dershaneyi terk ile harice çıkabileceklerse de mubassırlar gelmedikçe talebinin yanından ayrılmayacaklardır.*
- 33. Madde:** *Muallimler geceleri nöbetle mektepte kalacaklar ve haftada iki nihayet üç gece mezun olacaklardır. Lüzûmu ve mubassırlardan birinin mâzeret-i meşrûsu halinde idarenin tayin edeceği muallimlerden bir ana icrâ-i vekâlet eder, hiçbir halde bu vekâletten imtîna' caiz değildir.*
- 34. Madde:** *Ders esnasında talebenin her türlü ahvâl ve münâsebetine ve meyânelerinde mecâz olmayan bir hal ve kavil ve hareket vukû' bulmamasına ve ruhsatsız lakırdı etmemelerine son dereceye kadar itina etmek muallimlerin cümle vazâifindedir.*
- 35. Madde:** *Muallimlerin ders esnasında her türlü hal ve tavır ve kavil ve hareketleri talebeye numûne imtisâl olacak surette gayet edibâne olmak iktiza eder. Hiddet ve şitam ve şiddet gibi hareketlerimesûliyetlerine mucip olur.*

Mubassırların Vezâifi

- 36. Madde:** *Mektebin bir sernubassırı bulunur. Bunun vezâifi kendine tevdi' olunan hizmet-i mahsusaya ifâ ile beraber mubassırların ifa-i vazife edip etmediklerine dikkat etmek ve onları yoluyla hizmet-i mahsusalarında kullanmaktır. Mubassırlartekâsülünü gördükte ihtarâtı lâzımeyle icrâ ile beraber müdür muavinine malumat verir ve kendî vazifesini icrâda müşâmaha eder ise mesûl olur.*
- 37. Madde:** *Müzâkere zamanlarında dersanelerde bulunup talebinin sâyî gayretine ve yekdiğerleriyle olan muâmelâtına dikkat etmek ve ders*

hitamında dersanelerden talebeyi alıp teneffüshaneye götürmek ve ders zamanına kada orada hazır bulunarak ders vaktinin ilânını müteâkip yine dersanelere götürülüp muallim gelinceye kadar beklemek mubassırın cümle vezâifindedir.

- 38. Madde:** Dersanelerden teneffüshaneye ve oradan dersanelere gidip gelirken talebenin muntazam ve ikişer ikişer sıra ile gayet edebâne bir surette hareketine mubassırlar dikkat eyleyeceklerdir.
- 39. Madde:** Mubassırlar talebenin teneffüs ve taâm vakitlerinde ve abdest aldıkları esnada yanlarından ayrılmayıp edebe muvâfık surette hareketlerine ve beynlerinde nizâ' vukû bulunmamasına itina edeceklerdir.
- 40. Madde:** Geceleri yatakhaneye gidildiği zaman muntazaman ve müçtemaen gidilip talebenin hemân kafası uykuya varıncaya kadar mubassırlar dikkat ve basiretten hali kalmayacaklar ve gece nöbetçilerinin hakkıyla icrâ- 'i vazife edip etmediklerini teftiş ile led'el-hâce müdüre mâlumat vereceklerdir.
- 41. Madde:** Mubassır dâimi surette mektepte bulunur. Müdüriün münasip göreceği vakitlerde bilâ-münavebe mezûn olabilirse de bu mezûniyet onsekiz saati ve haftada iki defâya tecâvüzetmez.
- 42. Madde:** Mubassırlar hüsn-i hal siret ashâbından ve mümkün mertebe okuryazar takımından intihâp olunur. Bu sıfatla mevsûf olanlardan Arap l'isanına vukûfu bulunanlar emr-i intihabda diğerlerine mürsecdir.
- 43. Madde:** Cuma günü mubassırlar talebeyle birlikte camî şerife giderler ve namazdan sonra dahi talebeyi münâsîp olan tenezzüre mahallerine götürüp gezdirecekler ve bu esnada hüsn-i harekette bulunmalarına ve mektep haricinde olan kimselerle hiç bir münasebette bulunmamalarına fevkalâde itina eyleyeceklerdir.

Memurin ve Müstahdemin-i Sairenin Vezâifi

- 44. Madde:** Hastahane ittihaz olunan mahalde talebeden hasta olanlar buldukça hastane memuru ve refiki asla oradan ayrılmayacak ve tabibin emr ve tenbiye ettiği edviye ve âdiyeyi hasta olanlara vakt ve zamanıyla verip her türlü hizmetlerine dikkat eyleyeceklerdir.

- 45. Madde:** *Kilerci kendisine tevdi' ve teslim olunan her nevî erzak ve zehayir ve eşyanın mükemmel bir defterini tutup o defter üzerinde kuyûdat ve hesâbatını yürütecektir. Yevmiyen aşçıya teslim olunan her nevî' erzakın müfredâtini mübeyyin muhasebe memuruyla müdür muavini tarafından musaddık pusulasını hıfz eder ve defter esası ile işbu pusulayı iki üç günde bir defâ müdür muavinine bila-ibrâz onun icrâ edeceği yoklamaya esas ithâz olunur miktâr-ı mevcutla bil'la-tatbik tasdik olunur.*
- 46. Madde:** *Yemeği gayet nefis pişirip vakit ve zamanında yetiştirmek ve mutbahu temiz tutmak ve israfda bulunmak ve mutbah takımlarını kırılıp bozulmaktan muhafaza etmek aşçının vazifesidir. Kendisine teslim olunan edevât ve erzakdan tâdi ve tekassiriyle vukua gelecek ziyan kendisine tanzim ettirilir ve tekrarında yol verilir. Kalfa ve çırak, aşçının emr ve kefaleti tahtındadır. Kalfa ve çırağın zayiiyle vukua gelecek zarar ve ziyânı dahi aşçı öder.*
- 47. Madde:** *Serhademe kendisine tevdi' olunan vezâifimahsusayı ifa ile beraber hademenin kumandasına memurdur. Hademenin birinin tekâsülünü ve sû-i halini görür ise men eder ve icâbında müdür muavinine haber verir. hademenin her bir idare tarafından tâyin edilen hizmetleri lâyıkıyla görecekler ve talebeye râbet ve hürmet ve hidemata ve her halde hüsn-i muameleye dikkat edeceklerdir. Hademenin yevmiyen ifâ edeceği vezâif serhademe tarafından tayin olunur.*

Mükâfat ve Mücâzat

- 48. Madde:** *“Âferin”, “Tahsinnâme”, “Mükâfat” namıyla üç türlü mükâfat ve teşvik olup bunlardan “Tahsinnâme” beş, “Âferin” ve “Mükâfat” dört “Tahsinnâme” veya yirmi “Âferin”e bedeldir.*
- 49. Madde:** *Derslerine fevkâlâde çalışan ve vazifelerini yanlışsız yapan talebeye verilmek üzere muallimler tarafından defter mahsusuna bir veya nihayet iki âferin varakası yazabilir.*
- 50. Madde:** *Bir ay zarfında hiç mücâzat almayan ve müzakere esnasında hüsn-i hal ve hareketleriyle say ve gayretlerinden dolayı mubassırlardan on veya*

dokuz numara alan ve muallimlerden lâ-akall yirmi âferin kazanan talebeye ay nihayetinde bir de ‘‘Tahsinnâme’ verilird.

- 51. Madde:** *Üç ay zarfında hiç mücâzat olmamağla beraber gerek muallimlerden ve gerek mubassırlardan on veya dokuz numaraya nail olan talebeye ‘‘Mükâfat’’ verilir.*
- 52. Madde:** *Mükâfat varakasına nail olan talebenin isimleri her üç ay nihayetinde celî’hattı ile bir levhaya yazılıp taâluk olunur.*
- 53. Madde:** *Altı ay zarfından iki mükâfat varakasına nail olup isimleri keza iki defa dershaneye taâluk olunan talebeye fazla olarak bir de nâfi kitap hediye edilir.*
- 54. Madde:** *Hususî ve umumî imtihanlarda ayrı ayrı derslerden birinci çıkanlara bir ‘‘Mükâfat’’ ikincilere bir ‘‘Tahsinnâme’ üçüncülere iki ‘‘Âferin’’ varakası verilir.*
- 55. Madde:** *Âferinler müdür muavini tarafından mühürlenip imza edilir ve talebeye dershanede verilir. Tahsin ve mükâfat varakaları idare tarafından imza edilir. Tahsin varakaları müdür tarafından dersanelerde talebeye verilir. Mükâfat varakasını ancak müdür taâluk ettirebilir. Muallim ve sair memureynde bu selahiyet yoktur.*
- 56. Madde:** *Seksen aferin veya bu nisbette Tahsin ve mükâfat varakaları toplayabilenler mezkûr varakaları müdüre ettikleri halde kendilerine kabı mezhip bir kitap verilir ve o halde mezkur varakaları iptal edilir.*
- 57. Madde:** *Talebenin zâiyle silinmiş ve hak olunmuş veya imzasız evrak-ı Teşvikiye hükümsüzdür ve hamilleri icâbına göre mecaz olunur.*

Mücâzat

- 58. Madde:** *Tevbih, Tevkif, Ayakta durdurmak, İzinsizlik, Tekdir-i âleni, Hapishanıyla altı nev’ mücâzat vardır.*
- 59. Madde:** *Dersini pekiyi bilmemek ve vazifesinde pek çok yanlış bulunmak ve ders veya müzakere esnasında bila-ruhsat yerinden kalkmak ve arkadaşlarıyla lakırdı etmek ve gülmek veya arkadaşını güldürmek gibi hafifi suretle mücâzat-ı mûcib olan ahvalde muallim veya mubassır bu fiil ve*

harekette bulunan talebenin beyân-ı tevbih olduğunu deftere yazar, müdür muavini şakirdi teneffüs zamanında yalnızca olarak celb edip tevbih eyler.

- 60. Madde:** Dersi hiç bilmemek vazifeyi yapmamak ve arkadaşlarını tahkir veya istihzâ etmek veya dûçâr-ı tevbih olduğu faâl ve harekette ısrar eylemek gibi ahvalde bir "tevkif" alan şakird teneffüs zamanında dershanede alikonularak yazı yazdırılır.
- 61. Madde:** Tevbih ve tevkif cezâları kâfi görülmeyen ahvalde talebe dersi takip etmek şartıyla dershanede mütehâmil olacağı münasip bir müddetle ayakta durdurulur ve deftere kayd edilir.
- 62. Madde:** Muallim ve mubassır bir ders zamanında iki tevkifden ziyade yazamaz ve dûçâr-ı mücâzat olan talebe mücâzata mucib olan hareketde devam eylediği ve kendisiyle başa çıkılamadığı takdirde mubassırlar ve muallimler derhal müdür muavinini dershaneye dâvet ederler.
- 63. Madde:** Bir hafta zarfında beş tevkif alan veya üç defa ayakta duran şakird o hafta Cuma teneffüsüne çıkarılmayıp mektepte kalır. Bu suretle yeniden bir veya iki ceza vermek ancak müdür ve müdür muavinine mahsustur.
- 64. Madde:** Mektep idaresinin rahsatı olmaksızın talebenin geceleri mektebin gayrı mahâlinde kalmaları kat'iyen memnûdur. Akşam yoklamasında mevcut görülmeyen talebe biraz da mezuniyete mebni olmayarak yoklamadan sonra mektebe gelir ise hariçte kalmış ad olunur ve tertip edilecek ceza icrâ kılınır.
- 65. Madde:** Bir ay zarfında dört defa mektepten harice çıkmak cezasına dûçar olan talebe mektebin tekmiil muallim ve mubassırın ve talebesi huzurunda müdür tarafından alenen tekdir edilir.
- 66. Madde:** Bir ay zarfında dörtten ziyade mektepte kalan veya fevkalâde kabahat işleyen talebeye tekdir-i aleni cezası verilir ve bundan ziyade muamele için nezâret-i celileden istizân edilir.
- 67. Madde:** Tevbih cezası bir, ve tevkif iki, ayakta durmak üç ve izinsizlik beş aferin iade edilerek af olunabilir. Tekdir-i âleni cezası af olunmaz.

İmtihânlar

- 68. Madde:** Bir sene-i tedrisiye zarfında üç husûsî ve umûmî imtihân vardır.

- 69. Madde:** *Husûsî imtihânlarda asıl muallimlerden başka idarece tayin olunacak diğer bir muallim dahi mümmeviz sıfatıyla hazır bulunur. Gerek husûsî ve gerek umûmî imtihânlarda derslerde olduğu talebenin verdikleri cevaba göre numara takdir olunur ve bad'el-iznâ varak-i imtihâniye müdüriyete verilir.*
- 70. Madde:** *Umûmî imtihânlarda her ders için ikişer mümmeviz dahi bulunmak icab eder ve mümmevizler müdür tarafından intihab ve maârif nezâretinin tensibine arz olunur.*
- 71. Madde:** *Hususi imtihânlar idarece tâyin olunacak zamanlarda icra olunacaklar.*
- 72. Madde:** *Birinci husûsi imtihânda la'akl üçden dîn numara alanlar hakkında bir ve bu hal ikinci husûsi imtihanda da vaki olur ise iki ve üçüncüde de tekrar ederse keza iki gün mektepte kalmak cezasıyla beraber tekdir-i âleni cezâları dahi icra olunur.*
- 73. Madde:** *Umûmi imtihânda üç ve üçten dîn numara alanlar o dersten donmuş sayılır. Bir şâkirdin dondu dersler iki veya ikiden ziyade olur ise o şâkird terfi-i sınıf edemez. Yalnız bir dersten donmuş ise münasip müddet zarfında üç defa tekrar imtihânı icra olunur. Üçüncü imtihanda da dîn numara alır ise sınıfta ibkâ edilir.*
- 74. Madde:** *Aşiret Mektebi'nin umûmi imtihânı şimdilik şehr-i şaban'ül-muazzam ibtidasında bedd olunup gayesinde hitam verilirse şehr-i Ramazan-ı şerifte dersler tatil edilip okuldan sonra Kur'an-ı Kerim'den bir ders okutturulur. Bu itibâr ile sene-i tedrisiye ibtidası Şevval'in beşinci günüdür²⁷⁷.*

---

²⁷⁷ BOA, Y.MTV. 73/99 2. Vrk. Bu belgenin orijinali Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden alınmış, çevirisi ise Alişan Akpınar'ın kitabında ekler kısmında yer alan Aşiret Mektebi Talimat-ı Dahaliye'den teyit edilerek alınmıştır.

EK-II**AŞİRET MEKTEBİ'NE KABUL EDİLEN VEYA REDDEDİLEN****ÖĞRENCİLER****1. Arap Aşiretlerinden Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Ve Reddedilen Öğrenciler****Tablo 22: Irak'tan Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Öğrenciler**

Aşiret Adı/ Aşiretin Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
---	----	3	BEO 275/20574	01.03.1311/ 12.10.1893
Basra	Fahd Paşazade Abdülkerim Bey, Züyüt bin Musa el- Hamd ve Abid bin Yasin efendi	3	MF.MKT. 192/53	02-07-1311/ 09.01.1894
Es-Suud Aşireti/ Amara	Haşim bin Cabir	1	BEO 471/35303	09-03-1312/ 01.09.1894
Basra	----	2	BEO 473/35436	11-03-1312/ 12.09.1894
Zor Sancağı/ Amara	--	3	MF.MKT. 228/6	22-03-1312/ 23.09.1894
Es-Suud Aşireti/ Amara	Haşim bin Cabir	1	MF.MKT. 231/12	06-04-1312/ 07.10.1894
Basra	Mehmed Halil Efendi'	1	MF.MKT. 235/11	25-04-1312/ 26.10.1894
Amara	Zamil ve İbrahim	2	DH.MKT. 2071/22	22-05-1313/ 10.11.1895
Basra	Şadizade Abdülkerim ve Züheyirzade Osman Bey	2	BEO 1023/76675	17-05-1315/ 14.10.1897
Bağdat ve Musul	---	2	MF.MKT. 411/40	28-03-1316/ 16.08.1898
Musul	Mahmud Neşet Bey	1	BEO 1233/92453	13-07-1316/ 27.10.1898
Kerbela Sancağı	Hasan	1	MF.MKT. 472/2	11-06-1317/ 17.10.1899
Kerkük Sancağı	Zor sancağı Polis Komiserliği'nde bulunan İsmail Bey'in mahdumu(Talep)	1	BEO 1535/115113	22-04-1318/ 19.08.1900
Kerkük Sancağı	Zor sancağı Polis	1	BEO	06-06-1318/

	Komiserliği'nde bulunan İsmail Bey'in mahdumu(Talep)		1557/116769	01.10.1900
---/ Basra	Barekoğlu Mehmed Zaim Efendi	1	MF.MKT. 754/42	08-10-1321/ 20.12.1903
Cemile Aşireti/ Bağdat	Abbas el-Cessam'ın Aşiret Mektebi'ne kaydını talep ettiği Abdullah (Talep ve 1 Sene Sonra)	1	MF.MKT. 968/73	02-11-1324/ 18.12.1906

Tablo 23: Trablusşam'dan Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Öğrenciler

Aşiret Adı/ Aşiretin Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
Dendeşli Aşireti / Tablusuşam	İbrahim Ağa Muhammed ile biraderinin Muhammedül-İbrahim ve Muhammedül-Mahmud	3	MF.MKT. 154/99	06-05-1310/ 26.11.1892
---/ Tablusuşam	Şeyh Mustafa Efendi'nin oğlu Selahaddin ile Seyid Tahir Efendi'nin oğlu SeyidAhmed efendi	2	MF.MKT. 183/44	22-03-1311 03.10.1893
---/ Tablusuşam	Abdülğani er-Rıfai'nin oğlu Fuad ve Trablus meşayihinden Mustafa Efendioğlu Selahaddin Efendi	2	Y..MTV. 86/7	18-04-1311 29.10.1893
---/ Tablusuşam	Hasan	1	BEO 1146/85888	02-02-1316 22.06.1898

Tablo 24: Hicaz'dan Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Öğrenciler

Aşiret Adı/ Aşiret Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
--/ Hicaz	--		Y..PRK.BŞK 28/63	20-05-1310/ 10.12.1892
---/ Mekke-i Mükerreme	Hasan Han Efendi'nin Oğlu Zekeriya (Talep)	1	MF.MKT. 893/40	12-09-1323/ 10.11.1905
---/ Mekke	Sayda sabık Naibi merhum Mehmed Selim Efendi'nin mahdumları Haşim ve Hamza Efendi	2	MF.MKT. 969/43	06-11-1324/ 22.12.1906

Tablo 25: Trablusgarb'tan Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Öğrenciler

Aşiret Adı / Aşiretin Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
---/ Trablusgarb	---	5	MF.MKT. 222/39	02-03-1312/ 03.09.1894
---/ Trablusgarb	Muhasebe Kalem ketebesinden Ali(Talep)	1	BEO 1143/85701	28-01-1316/ 18.06.1898
---/ Trablusgarb	---	---	MF.MKT. 416/13	28-04-1316/ 15.09.1898
---/ Trablusgarb	---	3	MF.MKT. 470/19	29-05-1317/ 05.10.1899
---/ Trablusgarb	---	2	BEO 1543/115659	04-05-1318/ 30.08.1900
---/ Trablusgarb	Ahmed b. Muhammed ve Muhammed b. Tenduş Efendi	2	MF.MKT. 525/49	16-05-1318/ 11.09.1900
---/ Kuloğlu takımı/ Trablusgarb	Şeyh Mehmed Fehima Efendi'nin oğlu Ahmed Efendi	1	MF.MKT. 595/7	01-09-1319/ 12.12.1901
---/ Trablusgarb	Hacı Yusuf Paşa'nın biraderzadesi Mehmed Tahir Efendi(Talep)	1	DH.MKT. 487/33	15-01-1320/ 24.04.1902
---/ Trablusgarb	Abdüselam, Muhammed ve Ammar Efendi	3	MF.MKT. 656/41	02-06-1320/ 06.09.1902
--/ Trablusgarb	Ali, Kasım ve Mehmed Efendi	3	MF.MKT. 738/25	02-07-1321/ 24.09.1903

Tablo 26: Suriye ve Halep'ten Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Öğrenciler

Aşiret Adı / Aşiretin Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
Naim Aşireti/ Kuneytra Kazası	Şeyh Berekat et- Tahhan oğlu Abdullah (talep)	1	DH.MKT. 7/80	17-10-1310/ 04.05.1893
---	---	4	MF.MKT. 188/115	25-05-1311/ 04.12.1893
---/ Cebel-i Duruz	Zalülfeyz Ağa'nın oğlu Mehmed Faiz	1	MF.MKT. 202/51	20-10-1311/ 26.04.1894
---/ Cebel-i Duruz	--	--	MF.MKT. 210/46	14-12-1311/ 18.06.1894
---	---	4	MF.MKT. 220/3	17-02-1312/ 20.08.1894
---	---	7	MF.MKT. 224/12	05-03-1312/ 06.09.1894

--	--	2	MF.MKT. 228/6	22-03-1312/ 23.09.1894
--	--	--	MF.MKT. 234/50	23-04-1312/ 24.10.1894
--	Şaman Bey	1	MF.MKT. 294/71	06-06-1313/ 24.11.1894
--	Mahmud b. Halid el-Casim, Halid b. Muhammed es-Süleyman, Halil b. Halid es-Salih	3	MF.MKT. 366/50	17-03-1315/ 16.08.1897
Naim Aşireti	Ahmed b. Hasan el-Abdullah	1	MF.MKT. 366/50	17-03-1315/ 16.08.1897
---	---	3	MF.MKT. 370/55	05-05-1315/ 02.10.1897
Ben-i Halid Aşireti/ Maara Kazası/ Halep	---	---	BEO 1071/80306	27-08-1315/ 21.01.1898
---/ Cebel-i Duruz	Mehmed Nasar'ın oğulları(1 sene sonra)	---	MF.MKT. 393/13	28-11-1315/ 20.04.1898
Ben-iHalid Aşireti/ Maara Kazası/ Halep	Mehmed Kürdi	1	BEO 1125/84370 MF.MKT. 397/ 61 (kayıt)	26-12-1315/ 18.05.1898 09-01-1316/ 21.05.1898
el-Hasanlar ailesi/ Haleb'in Bituratiç Köyü	---	4	MF.MKT. 399/2	17-01-1316/ 07.06.1898
---/ Halep	Harakizade Sami, Hamid ve Necmeddin Efendiler (Talep)	3	BEO 1137/85239	18-01-1316/ 08.06.1898
---/ Halep	Harakizade Sami, Hamid ve Necmeddin Efendiler	3	BEO 1155/86610	17-02-1316/ 07.07.1898
---/ Cebel-i Havran	Mehmed Nussar'ın Oğulları(Talep)	--	DH.MKT. 2112/109	18-05-1316/ 04.10.1898
---/ Cebel-i Havran/ Suriye	Muhammed Nassar'ın oğulları Süleyman ve Abdullatif (1 sene sonra)	2	MF.MKT. 423/34	30-06-1316/ 14.11.1898
Cebel-i Dürüz / Busan Nahiyesi	Mehmed Nassar Efendi'nin iki oğlu (Talep) veya (Padişahın Emri)	2	MF.MKT. 429/24	08-08-1316/ 14.12.1898
Bekmeşli Aşireti /Halep	Reisi Mustafa Başo'nun oğlu Namık	1	MF.MKT. 466/36	10-05-1317/ 16.09.1899
Ben-iHalid Aşireti/	Abdülkerim Paşa'nın amcasının oğlu	1	MF.MKT. 473/22	17-06-1317/ 23.10.1899

Hama	Mahmud			
Dürzi Şeyhleri/ Suriye	Halil Givan ve Şeyh Halil el-Halebi Efendilerin oğulları Muhammed ve diğer Muhammed Efendi	2	MF.MKT. 533/20	08-07-1318/ 24.10.1900
Kuneytır Kazası /---	Ahmed Cevdet Efendi	1	MF.MKT. 971/50	22-11-1324/ 07.01.1907
---/ Suriye	Naif Efendi	1	MF.MKT. 983/79	27-01-1325/ 12.03.1907

Tablo 27: Yemen'den Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Öğrenciler

Aşiret Adı / Aşiretin Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
--/ Yemen	--	6	BEO 557/41720	16-07-1312/ 13.01.1895
--/ Yemen	--	--	MF.MKT. 246/32	28-07-1312/ 25.01.1895
--/ Hadramevt/ Yemen	Seyyid Abdullah Atayi Efendi mahdumları ile iki yetim çocuğu	--	Y..A...RES. 75/22	19-10-1312/ 15.04.1895
--/ Hudeyde/ Yemen	--	--	DH.MKT. 2136/111	06-07-1316/ 20.11.1898
--/ San'a/ Yemen	--	--	DH.MKT. 2136/111	06-07-1316/ 20.11.1898
--/ Asir Sancağı	--	--	DH.MKT. 2143/41	19-07-1316/ 03.12.1898
--/ San'a	--	5	DH.MKT. 2143/41	19-07-1316/ 03.12.1898
--/ San'a	Şeyh Lütfi el- Hüdayi'nin oğlu Hüseyin Efendi	1	MF.MKT. 438/8	29-10-1316/ 12.03.1899
--/ Hudeyde	Mehmed Abdullah Efendi	1	MF.MKT. 438/8	29-10-1316/ 12.03.1899
--/ San'a Ve Asir	--	3	DH.MKT. 2228/37	24-03-1317/ 02.08.1899
--/ Yemen	--	--	DH.MKT. 2313/38	02-11-1317/ 04.03.1900
--/ Yemen	Ceman Gamid'in oğulları	--	DH.ŞFR. 396/104	R-03-02- 1324/ 16.04.1908

Tablo 28: Bingazi Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Öğrenciler

Aşiret Adı / Aşiretin olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
--/ Bingazi	---	3	BEO 309/23125	30-04-1311/ 09.11.1893
--/ Bingazi	--	--	BEO 504/37788	28-04-1312/ 29.10.1894
--/ Bingazi	--	--	MF.MKT. 289/47	07-05-1313/ 26.10.1895
--/ Bingazi	--	2	BEO 843/63179	18-04-1314/ 26.10.1896
--/ Kuneys Nahiyesi	Şeyh Fazlı'nın oğlu Seyfünnaş	1	MF.MKT. 414/52	22-04-1316/ 09.09.1898
--/ Bingazi	--	--	BEO 1231/92252	09-07-1316/ 14.11.1898
--/ Bingazi	--	2	BEO 1569/117665	29-06-1318/ 24.10.1900
Beragaşe kabilesi/ Bingazi	Hacı Mehmed'in oğlu Sadık Efendi	1	MF.MKT. 684/20	13-11-1320/ 11.02.1903

Tablo 29: Filistin'den Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Öğrenciler

Aşiret Adı/ Aşiret Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
Hayrat Arapları/ Gazze	--	--	MF.MKT. 226/50	18-03-1312/ 19.09.1894
Ebukeşk/ Yafa	--	--	MF.MKT. 226/50	18-03-1312/ 19.09.1894
---/ Nablus	Hamaşzade Edib Efendi (Talep)	1	MF.MKT. 397/38	07-01-1316/ 28.05.1898
---/ Cenin/ Filistin	Abdülhadizade Fevzi Efendi (Bilgi)	--	MF.MKT. 450/26	20-01-1317/ 31.05.1899
Mesaid Aşireti/ Nablus	eş-Şeyh Zamin el- Berekat'ın oğlu Mehmed Efendi	1	MF.MKT. 472/1	11-06-1317/ 17.10.1899
Mesaid Aşireti/ Nablus	Zamamet'in oğlu Mehmed, biraderi Abdülkadir ve amcaoğlu Ali (Talep)	3	DH.MKT. 2258/35	12-06-1317/ 18.10.1899
---/ Cebel-i Aclun	Abdulkadir Şerifi'nin oğlu Yusuf (Padişahın Emri)	1	MF.MKT. 537/49	04-08-1318/ 27.11.1900

---/ Gazze	Şeyf Fehd Efendi b. Şeyh Cebir	1	MF.MKT. 661/23	19-06-1320/ 23.09.1902
---/ Nablus	Şeyh Süleyman'ın oğlu Suud Efendi	1	MF.MKT. 668/35	10-07-1320/ 13.10.1902
Şelaliye Aşireti/ Teyaha Kabilesi/ Birüsseba Kazası/ Filistin	Selman'ın oğlu Süleyman (Talep)	1	MF.MKT. 961/26	10-09-1324/ 28.10.1906

Tablo 30: Diğer Arap Eyaletlerinden Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Öğrenciler

Aşiret Adı/ Aşiret Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
---/---	Şeyh Abdullah Efendi merhumun torunu Muhammed Efendi	1	MF.MKT. 176/5	10-01-1311/ 24.07.1893
--/ Havran	Mehmed bin Aış	1	MF.MKT. 230/38	03 -04-1312/ 04.10.1894
---/ Cebur	Şeyhi Hamud'unoğluAbdülme cid	1	BEO 492/36853	10-04-1312/ 11.10.1894
---/ Havran	--	1	DH.MKT. 437/1	11-04-1313/ 01.10.1895
---/ Kuveyt	Kuveyt Kaymakamı Mehmed Paşa Es- Sabah'ın oğulları	--	BEO 860/64427	24-05-1314/ 31.10.1896
---/---	Dilaver bin Ahmed Bey	1	MF.MKT. 404/24	16-02-1316/ 06.07.1898
---/---	Şeyh Fudeyl mahdumu Seyfü'n-nasr ile Şeyh Said Necm mahdumu Hasan	2	DH.MKT. 2094/52	04-04-1316/ 22.08.1898
---/ Tunus Muhacirleri	Abdülaziz(Arzuhal)	1	BEO 1251/93766	21-08-1316/ 04.01.1899
Tay Aşireti /---	--(Talep)	--	BEO 1271/95306	15-10-1316/ 26.02.1899
El-İzze Aşireti /---	Mahmud'un oğlu Hasan (Talep)	1	MF.MKT. 752/66 MF.MKT. 755/45	18-09-1321/ 08.12.1903 15-10-1321/ 04.01.1904
Civa Aşireti /---	Musullat Paşa'nın Oğlu (1 sene sonra)	1	DH.TMIK.M. 160/3 MF.MKT. 756/72	16-10-1321/ 05.01.1904 23-10-1321/ 12.01.1904

---/---	Urban-ı seyyare meşayih evladından Sa'd b. Hacı Hüseyin ve Cibril b. Ahmed	1	MF.MKT. 813/12	22-08-1322/ 01.11.1904
---/---	Dördüncü Ordu imamlarından Hasan Fehmi Efendi'nin oğlu Halid	1	MF.MKT. 910/6 Y..MTV. 286/3	16-12-1323/ 11.02.1906 01-03-1324/ 25.04.1906
Hadi ve Hevare Ekabir Aşireti /---	Ahmed bin Tevfik	1	MF.MKT. 910/27	18-12-1323/ 13.02.1906
Haymenişin Beşatveh Arabları /---	Süleyman el-Bekar'ın oğlu Mecli (Talep)	1	DH.MKT. 1115/69	20-07-1324/ 09.09.1906
---/ Cebel-i Lübnan	İsmail Bey'in mahdumu	1	DH.MKT. 1127/21 MF.MKT. 963/13	15-09-1324/ 02.11.1906 26-09-1324/ 13.11.1906
Ebu Mehmed Aşireti /---	Arabi Paşa'nın mahdumu Mehmed İzzet	1	Y..MTV. 295/115	24-01-1325/ 15.02.1907
---/ Merkap Kazası/ Lübnan	Ahmed Bey'in oğlu Abdülkadir Efendi(inceleme)		MF.MKT. 992/53	10-03-1325/ 23.04.1907
El-Hasan Aşireti/ Küre Kazası/ Cebel-i Lübnan	Muhiddin ve Yunus	2	DH.MKT. 1206/45	12-09-1325/ 19.10.1907
Ben-iAkabe Şeyhi /---	Mehmed el-Akabi'nin oğlu İbrahim Efendi	1	DH.MKT. 1224/42	09-12-1325/ 04.01.1908

Tablo 31: Reddedilenler

Aşiret Adı/ Aşiret Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
---/ Suriye	Yaşları Büyük olduğundan dolayı kabul edilmeyen	---	MF.MKT. 261/28	09-11-1312/ 04.05.1895
---/ Hadramut ve Cava Adası/ Yemen	Seyyid Abdullah Attas Efendi'nin okul çağındaki çocuklarının Aşiret Mektebi'ne kabul edilmediği	--	MF.MKT. 266/54	08-12-1312/ 25.05.1895
---/ Zengibar	Ali	1	MF.MKT. 282/6	24-03-1313/ 14.09.1895

---/---	Mehmed bin Mustafa	1	MF.MKT. 371/43	10-05-1315/ 07.10.1897
Bekar Aşireti /---	Şeyhi Aluş'un oğlu Hüseyin	1	MF.MKT. 377/7	27-06-1315/ 23.11.1897
---/ Nablus/ Filistin	---	---	MF.MKT. 381/4	12-08-1315/ 06.01.1898
---/ Derne/ Libya	Süleyman el-Hüveşi	1	MF.MKT. 385/33	16-09-1315/ 08.02.1898
---/ Zor Sancağı/ Irak	köylerdeki rüesa ve muhtar çocukları	---	MF.MKT. 386/14	26-09-1315/ 18.02.1898
---/---	Karye rüesa ve muhtarları çocukları	---	BEO 1084/81254	07-10-1315/ 01.03.1898
---/ Derne/ Libya	Hacı Molla Dabo Celdin Bey'in oğlu Aşver	1	MF.MKT. 397/66	09-01-1316/ 21.05.1898
Derse Kabilesi/ Merc Kazası/ Bingazi	İbrahim bin Abdullah	1	MF.MKT. 398/33	14-01-1316/
---/ Halep	Sami, Necmeddin ve Hamit efendiler	3	MF.MKT. 400/52	28-01-1316/ 18.06.1898
Çeçen Aşireti /---	Yakub Efendi bin Resul	1	MF.MKT. 400/52	28-01-1316/ 18.06.1898
---/ Dede Karyesi/ Cebel	Mehmed İdris Efendi	1	MF.MKT. 400/53	28-01-1316/ 18.06.1898
---/ Cebel-i Dürüz	Süleyman ve Abdüllatif	2	MF.MKT. 405/53	21-02-1316/ 11.07.1898
---/ Musul ve Bağdat	----	1	BEO 1158/86828	27-02-1316/ 17.07.1898
---/ Cidde/ Suudi Arabistan	Bidayet Mahkemesi Müstantıkı Kemal Bey'in biraderi Mehmed Akif Bey	1	MF.MKT. 431/22	17-08-1316/ 31.12.1898
---/ Cenin Kazası/ Filistin	Abdulhadi zade Fevzi Efendi	1	DH.MKT. 2214/8	13-02-1317/ 23.06.1899
---/ Musul	Abdullah Nuri Efendi'nin torunu Said Efendi	1	MF.MKT. 472/63	14-06-1317/ 20.10.1899
---/ Bingazi	İbrahim	1	DH.MKT. 2412/103	14-06-1318/ 09.10.1900
---/ Hamidiye Kazası/	İsmail Bey'in oğlu Aziz Efendi	1	MF.MKT. 611/31	21-11-1319/ 01.03.1902

Hama Sancağı				
---/ Bingazi ve Trablusgarb	---	---	DH.MKT. 2606/92	16-08-1322/ 26.10.1904
---/ Trablusgarb	Mehmed Efendi	1	MF.MKT. 968/62	01-11-1324/ 17.12.1906
---/ Küre Kazası/ Cebel-i Lübnan	Muhiddin Mehmed el- Hasan ve arkadaşları	---	DH.MKT. 1263/50	24-05-1326/ 24.06.1908

2. Kürt Aşiretlerinden Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Ve Reddedilen Öğrenciler

Tablo 32: Van Vilayetinden Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Öğrenciler

Aşiret Adı / Aşiretin Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
Şikak Aşireti/ Çatak/Van	Şükrü ve İsmail	2	BEO 332/24863	15-06-1311/ 24.12.1893
Şemsini Aşireti / Van	Derbar Han'ın biraderzadesi İzzet Efendi (Talep)	1	MF.MKT. 192/7	01-07-1311/ 08.01.1894
Şırağan Aşireti / Başkale	Ali Hanzade Mehmed Efendi'nin oğulları Şükrü ve İsmail	2	MF.MKT. 192/78	07-07-1311/ 14.01.1894
Şetak Aşireti / Çatak	--	2	Y..A...HUS. 288/41	09-07-1311/ 16.01.1894
Şemsini Aşireti/ Van	Derbar Han'ın biraderzadesi İzzet Efendi		MF.MKT. 193/29	11-07-1311/ 18.01.1894
Şikak Aşireti /---	---	2	BEO 348/26054	17-07-1311/ 24.01.1894
Şikak Aşireti /---	---	---	BEO 457/34236	14-02-1312/ 17.08.1894
---/ Van	---	---	MF.MKT. 340/11	12-05-1314/ 11.11.1894
Makuri Aşireti /Van	Makuri Aşireti Reisi İbrahim Bey'in Oğlu	1	MF.MKT. 536/41	27-07-1318/ 20.11.1900
Haydaran Aşireti /Van	Hüseyin Paşa'nın oğlu Salih ve kardeşinin oğlu Abdullah Efendi	2	MF.MKT. 592/22	19-08-1319/ 01.12.1901
Makuri Aşireti /Van	Kasım Ağazade Şükrü	1	MF.MKT. 593/5	22-08-1319/ 04.12.1901
Haydaran Aşireti /Van	Derviş Ağazade Mahmud Efendi	1	MF.MKT. 593/5	22-08-1319/ 04.12.1901
---/ Van	Abdurrahman ve Ali	2	MF.MKT. 727/1	21-05-1321/ 15.08.1903

Tablo 33: Erzurum Vilayetinden Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Öğrenciler

Aşiret Adı / Aşiretin Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
---/ Erzurum	Süleyman Bey ve Esad Bey	2	DH.MKT. 2060/10	9-10-1310/ 17.04.1893
---/ Pasinler	---	---	MF.MKT. 375/5	13-06-1315/ 09.11.1897
Celali Aşireti/ Erzurum	Hamidiye Otuzyedinci Alayı binbaşlarından Nebi Ağa'nın oğlu Mustafa Efendi	1	MF.MKT. 469/13	25-05-1317/ 01.10.1899
---/ Erzurum	Zamanhan ve Hüseyin Efendi	2	MF.MKT. 662/39	23-06-1320/ 27.09.1902
---/ Erzurum	---	---	MF.MKT. 712/18	12-03-1321/ 08.06.1903
---/ Erzurum	Fazıl, Raşid ve Nasreddin Efendi	2	MF.MKT. 798/24	10-06-1322/ 22.08.1904

Tablo 34: Dersim Sancağı'ndan Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Öğrenciler

Aşiret Adı / Aşiretin Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
Karaballı Aşireti/ Ağviran Karyesi/ Dersim	İsmail Hakkı	1	BEO 470/35226	05-03-1312/ 06.09.1894
Aşağı Abbas Uşağı Aşireti / Dersim	Zeynel Ağa'nın oğlu (TALEP)	1	DH.MKT. 408/11	14-02-1313/ 06.08.1895
Karaballı Aşireti / Dersim	Mikail Ağa'nın yeğeninin ve Seyyid Ali Efendi'nin oğlu (TALEP)	2	DH.MKT. 408/11	14-02-1313/ 06.08.1895
--- / Dersim	---	2	MF.MKT. 276/44	24-02-1313/ 16.08.1895
---/ Hozat Kasabası/ Dersim	Osman Efendi'nin oğlu Mehmed Fuad Efendi (TALEP)	1	MF.MKT. 386/30	28-09-1315/ 20.02.1898
Karaballı Aşireti / Dersim	---	---	MF.MKT. 468/5	20-05-1317/ 26.09.1899
Uşağı Aşireti/ Dersim	---	---	MF.MKT. 468/5	20-05-1317/ 26.09.1899
Aşağı Abbas Uşağı Aşireti/ Hozat/ Dersim	---	---	DH.MKT. 1145/51	26-12-1324/ 10.02.1907

Tablo 35: Hamidiye Alayı'na Mensup Aşiretlerin Çocuklarının Mektebe Kabul Edilmesi

Aşiret Adı / Aşiretin Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
---	---	--	İ.HUS. 5/72	27-04-1310/ 18.11.1892
---	Kaymakam Mehmed Bey'in oğlunun	1	Y..MTV. 148/69	22-06-1314/ 28.11.1896
Hamidiye Süvari 47. Alayı Cevale Aşireti /---	Mahile Ağa'nın mahdumu Abbas	1	BEO 1001/75071	06-04-1315/ 04.09.1897
Hamidiye Süvari 47. Alayı Tayy Aşireti /---	Molla Abdurrahman'ın oğlu Ahmed Efendi	1	BEO 1001/75071	06-04-1315/ 04.09.1897
---/ Van	Hamidiye binbaşlarından Ali Ağa'nın mahdumu Cemşid Efendi (Talep)	1	BEO 1023/76678	21-05-1315/ 18.10.1897
Kalkanlı Aşireti/ Erciş Kazası / Van	Hamidiye binbaşlarından Ali Ağa'nın mahdumu Cemşid Efendi	1	MF.MKT. 378/27	05-07-1315/ 30.11.1897
Haydaranlı Aşireti /---	Hamidiye Hafif On Üçüncü Alayı Kaymakamı Mehmed Sıddık Bey'in oğlu Hüseyin	1	MF.MKT. 533/20	08-07-1318/ 24.10.1900
Livli Aşireti /---	Hamidiye Hafif Elli Sekizinci Alayı Kaymakamı Kolihan Bey'in yeğeni Nazir Bey	1	MF.MKT. 533/20	08-07-1318/ 24.10.1900
Şevili Aşireti /---	Hamidiye Alayları Kaymakamlarından Cafer Bey'in oğlu Mehmed Maruf	1	MF.MKT. 535/39	17-07-1318/ 10.11.1900
Makuri Aşireti /Van	Hamidiye Alayları Kaymakamlarından İbrahim Bey'in kardeşi Hasan Efendi	1	MF.MKT. 535/39	17-07-1318/ 10.11.1900
Tay Aşireti /---	Hamidiye Kırkyedinci Alay Kaymakamı Abdurrahman Bey'in oğlu Abdürrezzak Bey	1	MF.MKT. 557/22	20-01-1319/ 09.05.1901
Edamatlu Aşireti	Hamidiye Dokuzuncu Alayı Binbaşısı	2	MF.MKT. 628/52	17-02-1320/ 26.05.1902

/---	müteveffa Ben-i Ağa'nın yeğeni ve mezkûr alay yüzbaşısı Mustafa Efendi'nin oğlu Zeman Han Efendi			
---/---	Hamidiye Elliüçüncü Alay Kolağası Abdülkadir Ağa'nın oğlu Hüseyin (Talep)	1	MF.MKT. 636/4	11-03-1320/ 18.06.1902
Karapapak Aşireti /---	Hamidiye Altıncı Alayın katib-i sanisi Yunus Vehbi Efendi'nin akrabalarından Şahab b. Osman ve Hüseyin b. Şamil'den sadece biri	1	MF.MKT. 695/8	10-01-1321/ 08.04.1903
Karapapak Aşireti /Karakilise	Hamidiye Altıncı Alayı'na bağlı Osman Bey'in oğlu Şehabeddin Efendi (Talep)	1	MF.MKT. 732/4	07-06-1321/ 31.08.1903
---/---	Hamidiye 61. Alayı'nın 2. bölüğünün Mülazım-ı Sanisi Kasım Ağa'nın oğlu Ali Efendi	1	MF.MKT. 1015/59	02-08-1325/ 10.09.1907
---/ Urfa	Hamidiye Alayı Kolağası Abdülkadir Efendi'nin oğulları Mehmed Şükrü ve Mehmed Sabri Efendi	2	MF.MKT. 1018/53	20-08-1325/ 28.09.1907

Tablo 36: Diğer Kürt Vilayetinden Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Öğrenciler

Aşiret Adı / Aşiretin Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
Savuçbulak Aşireti /---	Hüseyin Bey'in mahdumu Hamza Bey	1	BEO 515/38611	16-05-1312/ 15.11.1894
Milli Aşireti /---	Davud (Talep)	1	BEO 897/67216	15-08-1314/ 19.01.1897
Milli Aşireti /---	İbrahim Paşa'nın mensuplarından Abdünnafi Efendi (Talep)	1	MF.MKT. 379/38	09-07-1315/ 25.11.1897
---/ Harput	Memed (Talep)	1	Y..PRK.BŞK. 60/45	24-04-1317/ 01.09.1899

Şadlı Aşireti /---	Koçoğlu Abdülmecid ibn-i Hacı Ömer (Talep)	1	BEO 1368/102537	03-05-1317/ 09.09.1899
Kerahur Aşireti/ Şadilli Kabilesi/ Kiğı Kazası/ Bingöl	Ali Beyoğlu Süleyman Bey		MF.MKT. 473/4	14-06-1317/ 20.10.1899
Şoyli Aşireti /--	Cafer Bey'in oğlu	1	MF.MKT. 536/41	27-07-1318/ 20.11.1900
Hayme-nişin Hüsnan Aşireti/ Dazkirt Karyesi/ Kiğı Kazası/Bingöl	Hüseyin Ağa'nın mahdumu Ahmed	1	DH.MKT. 2495/89	22-02-1319/ 10.06.1901
---/ Kiğı Kazası	Ahmed Efendi bin Hüseyin Ağa	1	MF.MKT. 582/43	15-06-1319/ 29.09.1901
Karapapak Aşireti /---	Şehabeddin Efendi	1	MF.MKT. 740/22	11-07-1321/ 03.10.1903
Afşar Aşireti /---	--- (Talep)	1	BEO 2268/170058	17-11-1321/ 04.02.1904
Badıllı Aşireti /---	Fazıl Efendi bin Kamil Efendi	1	MF.MKT. 797/65	08-06-1322/ 12.08.1904
Karakeiçili Aşireti /---	Mustafa Hilmi Efendi (Talep)	1	BEO 2700/202434	09-09-1323/ 29.10.1905
Badıllı Aşireti /---	Hacı Şeyho Beyzade Osman Bey'in oğlu Abdülkadir (Talep)	1	DH.MKT. 1036/38	01-11-1323/ 28.12.1905

Tablo 37: Reddedilenler

Aşiret Adı / Aşiretin Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
Karabalı Aşireti / Dersim Sancağı	İsmail Hakkı Efendi	1	MF.MKT. 175/20	01-01-1311/ 15.07.1893
--/ Keferdüz Nahiyesi/ Ma'müratü'l- Aziz	İsmail Bey'in torunu Ahmed Rahmi Efendi	1	MF.MKT. 225/18	10-03-1312/ 11.09.1894
---/ Zengibar	Ali	1	MF.MKT. 282/6	24-03-1313/ 14.09.1895
Milli Aşireti /---	Davud	1	MF.MKT. 352/11	19-10-1314/ 23.03.1897
---/Midyat	Hasan Şemdinzade	---	MF.MKT.	19-10-1314/

Kazası /Gercos Ahalisi	Osman Faik Bey'in çocukları		352/9	23.03.1897
---/---	Dördüncü Ordu-yı Hümayun-ı Hamidiye Hafif Süvari Alayı'nın Dördüncü Bölüğü Yüzbaşı Hafız Ahmed Efendi'nin oğlu Mustafa Asaf Efendi	1	MF.MKT. 401/20	03-02-1316/ 23.06.1898
Karapapak Aşireti/ Karakilise Kazası	Abdülkerim Bey'in çocukları Kamil ve Şükrü Efendi	2	MF.MKT. 401/45	05-02-1316/ 25.06.1898
Hamidiye Hafif Süvari Altmış Birinci Alayı	Kaymakam Reşid Bey ve Kolağası mütehayyızan-ı aşiretten Mustafa Ağa'nın oğulları Esat ve İsmail bey	2	MF.MKT./ 405/9	19-02-1316/ 09.07.1897
Hamidiye Otuz İkinci Alay	Kaymakamı Mehmed Selim Bey'in amca ve kardeş çocukları	--	MF.MKT./ 426/6	19-07-1316/ 03.12.1898
-- / Şikefti Nahiyesi /Van	Mehmed Pertev Efendi'nin çocukları	--	MF.MKT. 447/44	25-12-1316/ 06.05.1899
Şavlı Aşireti/ Kiğı Kazası/ Bingöl	Koçoğlu Abdülmecid bin Hacı Ömer	1	MF.MKT. 470/66	04-06-1317/ 10.10.1899
Kerahur Aşireti/ Şadilli Kabilesi/ Kiğı Kazası/ Bingöl	Ali Beyoğlu Süleyman Bey	1	MF.MKT. 473/4	14-06-1317/ 20.10.1899
Admanlı Aşireti /---	Hamidiye Hafif Süvari Onuncu Alayı İkinci Katibi Abdürrezzak Efendi'nin oğlu	1	MF.MKT./ 640/37	25-03-1320/ 02.07.1902
---/---	Hamidiye Yirmibeşinci Alay Miralay Hüseyin ve Yedinci Alay Kaymakamı Kadri Bey'in oğulları	2	DH.MKT. 610/677 MF.MKT. 19/68	09-08-1320/ 02.11.1902 11-10-1320/ 11.01.1903
---/ Eleşkird Kazası/ Erzurum	Ömer Fazıl b. Kamil	1	MF.MKT. 818/1	06-10-1322/ 14.12.1904
Etme Aşireti/ Arapkir Kazası/ Malatya	Battal Bey'in oğlu Ahmed Hulus	1	MF.MKT. 893/15	10-09-1323/ 08.11.1905
Karaballı Aşireti /Dersim	İsmail Ağa	1	MF.MKT. 979/75	12-01-1325/ 25.02.1907

---/ Dersim	Müftüsü Bekir Fikri Efendi'nin oğlu İbrahim	1	DH.MKT. 1152/59	28-01-1325/ 13.03.1907
---/ Dersim	Müfettişi Bekir Fikri Efendi'nin oğlu İbrahim Efendi	1	MF.MKT. 992/66	12-03-1325/ 25.04.1907

3. Arnavut Aşiretlerinden Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilen Öğrenciler

Tablo 38: Mektebe Kabul Edilenler

Aşiret Adı / Aşiretin Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
---/ Arnavut	---	20	İ..HUS. 98 /16 BEO 1875/140597 MF.MKT. 642/37	22-03-1320/ 29.06.1902 23-03-1320/ 30.06.1902 02-04-1320/ 09.07.1902
Berane Eşrafi/ Karadağ	Süleyman oğlu Abdullah	1	Y..MTV. 232/184	29-04-1320/ 05.08.1902
---/ Arnavut	---	--	Y..MTV. 233/22	04-05-1320/ 09.08.1902
---/ Kosova/ Arnavut	---	--	MF.MKT. 653/38	13-05-1320/ 18.08.1902
--/ Arnavut	--- (Talep)	15	BEO 1910/143214	23-05-1320/ 28.08.1902
---/ Kosova/ Arnavut	---(Padişahın Emri)	11	MF.MKT. 658/38	09-06-1320/ 04.09.1902
---/ Yakova/ Arnavut	Selim Ağazade Abdullah (Talep)	--	TFR.I..KV.. 29/2848	09-05-1321/ 25.07.1903
---/ Berat/ Arnavut	Şahin Yusuf Efendi	1	MF.MKT. 779/28	26-02-1322/ 12.05.1904
---/ Arnavut	----	20	MF.MKT. 809/43	03 -08-1322/ 13.10.1904
--/ Has Nahiyesi/ Yakova/Arnavut	Ali Zübeyr'in oğlu Numan Efendi	1	DH.MKT. 931/11	03-12-1322/ 08.02.1905
Mitroviçe/ Kosova	Hacı Ali Ağa oğlu Ahmed ve torunu Hamza Efendi (Önce)	2	MF.MKT. 873/61	28-05-1323/ 31.07.1905

	Red Belgesi Var)			
Priştine/ Arnavut	Tevfik bin Beytullah (Talep)	1	TFR.I..ŞKT. 78/7766	03 -12-1323/ 29.01.1906

Tablo 39: Reddedilenler

Aşiret Adı / Aşiretin Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
---/ Yakova/ Arnavut	Selim	1	MF.MKT. 725/4	15-05-1321/ 09.08.1903
---/ Gilan/ Kosova	İsmail, Faik, Hayreddin ve Ferid Efendi	4	MF.MKT. 728/15	24-05-1321/ 18.08.1903
---/ İlbasan/Arnavut	Salih Efendi	1	MF.MKT. 797/46	06 -06-1322/ 18.08.1904
Mitroviçe/ Kosova	Hacı Ali Ağa'nın, oğlu Ahmed ve torunu Hamza Efendi	2	DH.MKT. 983/45	01-05-1323/ 04.07.1905
İşkodra/ Arnavut	Gülbezyade Süleyman Bey'in oğulları Abdülmecid ve Cevdet Efendi	2	MF.MKT. 906/5	17-11-1323/ 13.01.1906
Gosine ve Plava /Arnavud	---	6	MF.MKT. 978/50	03-01-1325/ 16.02.1907

4. Diğer Eyaletlerden Aşireti Mektebine Kabul Edilen ve Reddedilen Öğrenciler

Tablo 40: Aşiret Mektebi'ne Kabul Edilenler

Aşiret Adı / Aşiret Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
--/ Kafkasya	Abdülkadir Efendi'nin oğlu Osman	1	BEO 616/46169	12-11-1312/ 07.05.1895
Bilad-1 Beşare	merhum Ali Beyzade Şebib Paşa'nın oğlu Nusret Bey(1 sene sonra)	1	MF.MKT. 380/57	11-08-1315/ 05.01.1898
Bilad-1 Beşare	Ali Esat Beyzade Şebib Paşa'nın oğlu Ali Nusret Bey	1	MF.MKT. 388/18 MF.MKT. 388/ 55	22-10-1315/ 16.03.1898 24-10-1315/ 18.03.1898
---/--	Attar Hasanzade Ömer ve rüfekası(Arzuhal)	---	BEO 1134/84997	11-01-1316/ 01.06.1898

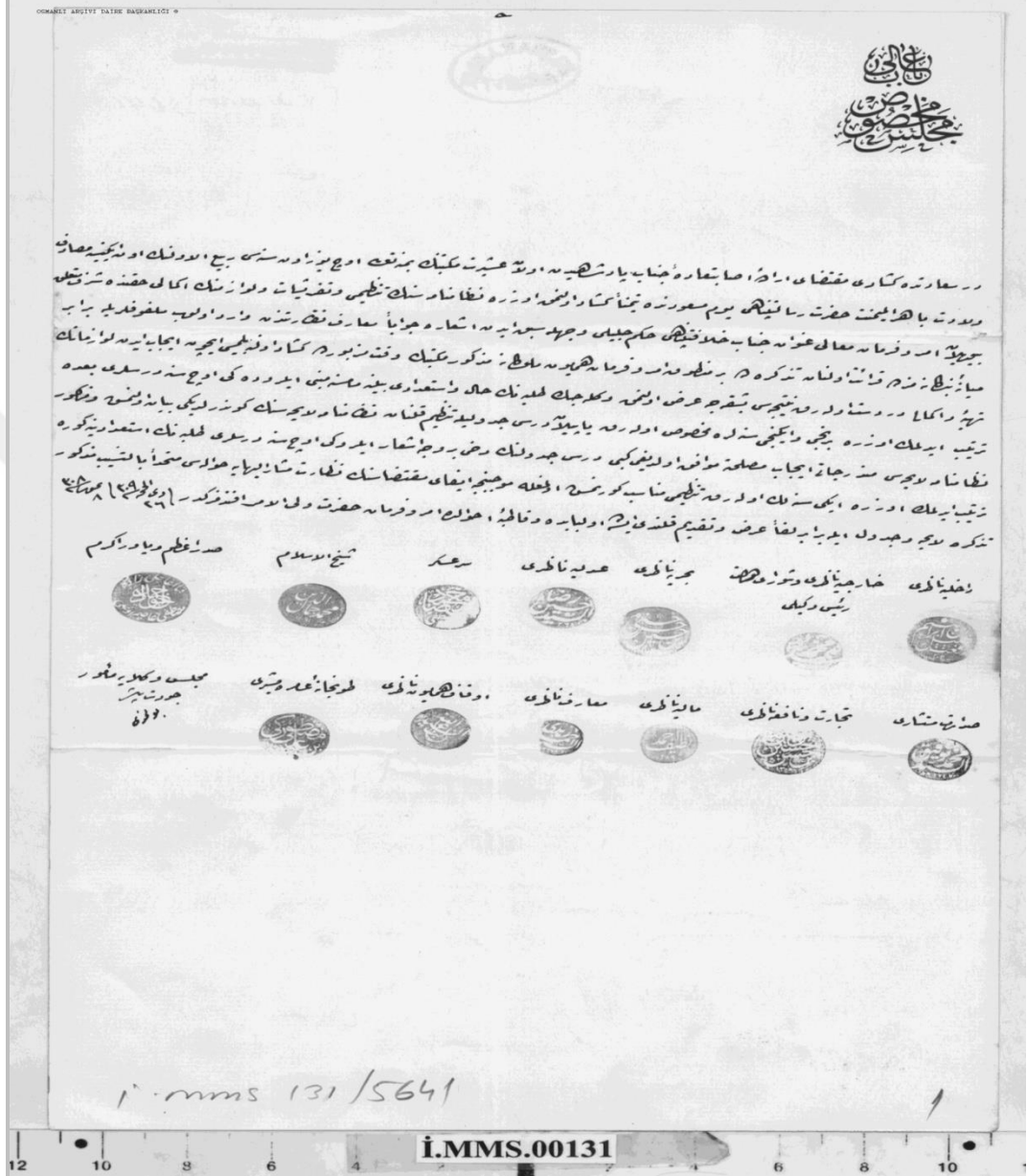
---/ Dersaadet	Feyzi Efendi Hamid ve Fevzi efendiler	1 2	BEO 1158 / 86828 BEO/ 1172/ 87893 MF.MKT. 411/40	27-02-1316/ 17.07.1898 20-03-1316/ 08.08.1898 28-03-1316/ 16.08.1898
---/---	Abdüselam Zafir, Ömer Zafir, Mahmud Zafir ve Ebubekir Zafir Efendi	3	MF.MKT. 417/3	04-05-1316/ 20.09.1898
---/---	---	1	MF.MKT. 420/55	15-06-1316/ 31.10.1898
---/---	Mahdumu Mahmud Neşet(Talep)	1	BEO 1285/96314	13-11-1316/ 25.03.1899
---/---	Eyubizade Mehmed İdris ve biraderi İbrahim imzalarıyla(Arzuhal)	2	BEO 1329/99675	16-02-1317/ 26.06.1899
Mesaid Aşireti/ Beysan Çiftlik-i Hümayunu	eş-Şeyh Zamin el-Berekat'ın oğlu Mehmed Efendi	1	MF.MKT. 472/1	11-06-1317/ 17.10.1899
---/---	Salih'in Oğlu Kazım(Arzuhal)	1	BEO 1504/112743	19-02-1318/ 18.06.1900
Gazaviye Aşireti /---	Mir Zahir'in oğlu Zahir	1	MF.MKT. 526/41	20-05-1318/ 15.09.1900
---/---	Babalarının aşiret reisi oldukları anlaşılan Mehmed, Osman ve Mehmed Efendi	3	MF.MKT. 576/45	21-05-1319/ 05.09.1901
---/ Manastır Vilayeti	--- (Talep)	10	DH.MKT. 565/28	19-05-1320/ 24.08.1902
---/ Çerkez ve Avşar Kabaili	--- (Talep)	---	BEO 2225/166841	04-09-1321/ 24.11.1903
Şeyhrunlu Aşireti/ Haymana Kazası	İzzet Bey'in oğlu Osman Nuri Efendi (Red)	1	MF.MKT. 820/62	17-10-1322/ 25.12.1904
Gaş Kabilesi /--	Selim (Talep)	1	Y..MTV. 270/6	02-11-1322/ 08.01.1905
Türkmen Aşiereti/ Akka	Havaşinoğlu Reşid	1	MF.MKT. 833/56	18-12-1322/ 23.02.1905

---/ Yanya	Paşa Bey'in torunları ve Süleyman Bey'in oğulları Nefi ve Naim Bey	2	İ..MF.. 13/9	25-02-1325/ 09.04.1907
---/ Yanya	Paşo Bey'in hafidleri ve Süleyman Bey'in mahdumları Naki ve Naim Bey	--	BEO 3031/227292	28-02-1325/ 12.04.1907

Tablo 41: Reddedilenler

Aşiret Adı / Aşiret Olduğu Yer	Öğrenci Adı	Öğrenci Sayısı	Kaynak	Tarih
---/---	Hazine Başkatibi Hafız Bey'in oğlu Mehmed Arif Efendi	1	MF.MKT. 372/1	24-05-1315/ 21.10.1897
---/---	Dersaadet İdadîsi talebesinden Abdülhadizade Faik Efendi	1	MF.MKT. 386/40	30-09-1315/ 22.02.1898
---/---	---	3	MF.MKT. 420/55	15-06-1316/ 31.10.1898
---/ Hama Ahalisi	Mehmed Aziz	1	MF.MKT. 423/7	29-06-1316/ 14.11.1898
---/ Dağıstan	Halil b. Mehmed	1	MF.MKT. 428/41	05-08-1316/ 19.12.1898
---/---	Mahmud Neşet Efendi	1	MF.MKT. 438/38	06-11-1316/ 18.03.1899
---/---	Rıfat Beyzade Bahaeddin	1	MF.MKT. 438/57	08-11-1316/ 20.03.1899
---/ Çerkes ve Afşar	---	---	BEO 2241/168041	09-10-1321/ 20.12.1903
---/---	Sadunnahr Efendi	1	BEO 2943/220680	26-09-1324/ 13.11.1906

Tezde Kullanılan Bazı Belgelerin Dijital Görüntüleri

BELGE 2.1.: Aşiret Mektebi'nin açılması ve nizamnamesinin tanzimiyle tefrişat ve levazımın ikmali.

2

اولاد عسارده اولوب بااراره نه حقیق نادره کتبله شفازه ایلان عسارده
ایتمه

میه و نوبده انر قشانه	دیار بکریل دهان ایگیل	هلب و نوبده و همدیه
محمد علی آنته بن محمدی	اندرین محمدی	عسارده شیخ محمدی
هانظ انور	احمد صلی افق	محمد و احمد انور
وانه و نوبده هادیکدی	طه انور و نوبده	علی و هادیکدی
عسری رتبه بکریل	سلطان عسارده	اولاد محمدی
محمد و نوبده افق	ابوبکر آنته بن محمدی	محمد و نوبده
	محمد افق	محمد افق

محمد و نوبده برنج قشانه	محمود انور و نوبده	محمد و نوبده محمدی
سید محمد آنته بن محمدی	زه باله کتبله قشانه	محمد و نوبده محمدی
سید محمد افق	خوزاره رتبه و نوبده	محمد و نوبده محمدی
	اغابان محمد و نوبده	محمد و نوبده محمدی
	محمد افق	محمد افق

زوقیا عسارده همدیه عسری
رتبه شیخ سلطان افق
محمد و نوبده محمدی

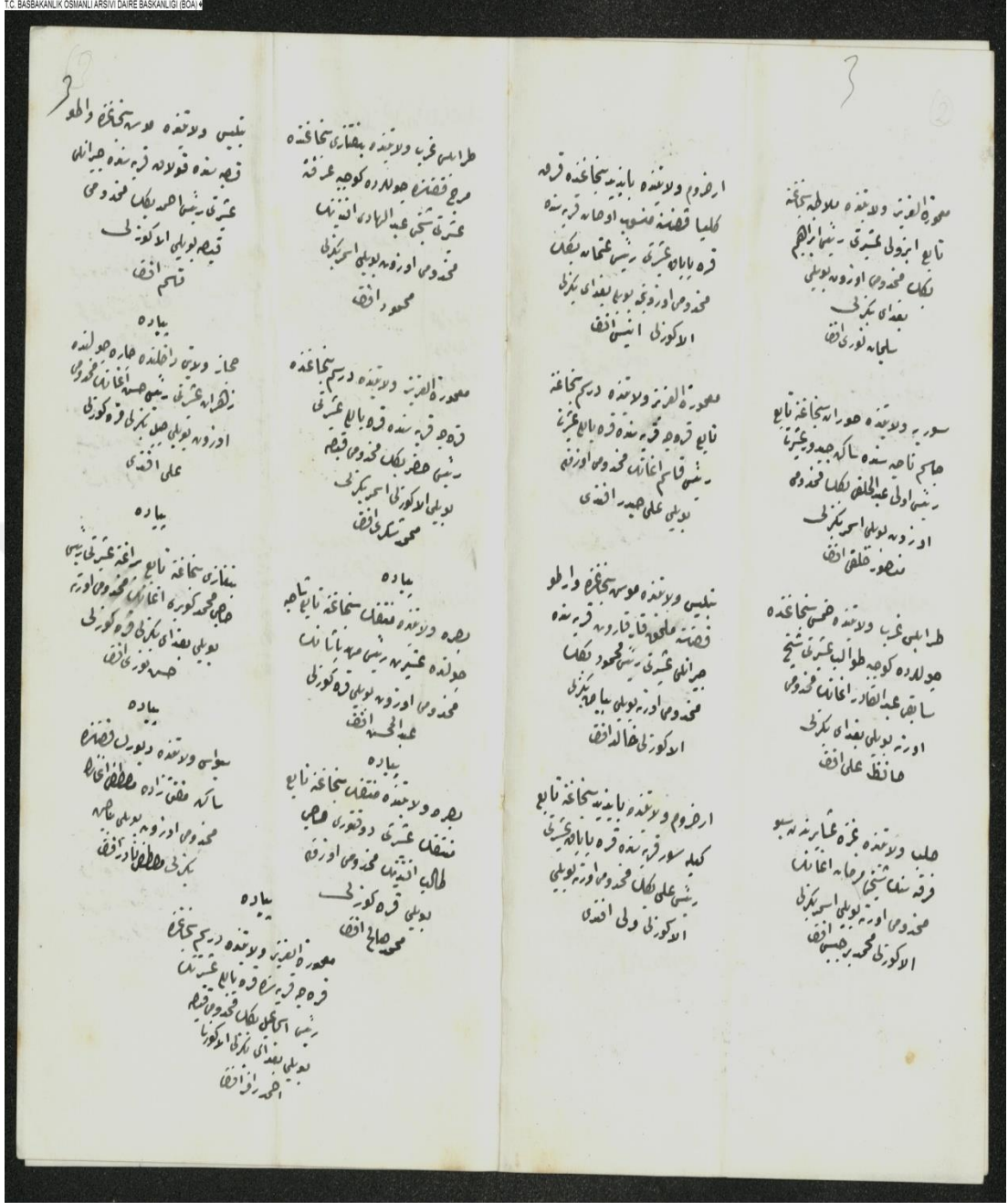
طه انور و نوبده و نوبده	محمد و نوبده محمدی	محمد و نوبده محمدی
عسری رتبه بکریل	محمد و نوبده محمدی	محمد و نوبده محمدی
محمد و نوبده افق	محمد و نوبده محمدی	محمد و نوبده محمدی

محمد و نوبده محمدی

Y.MTV.00165.00090.002

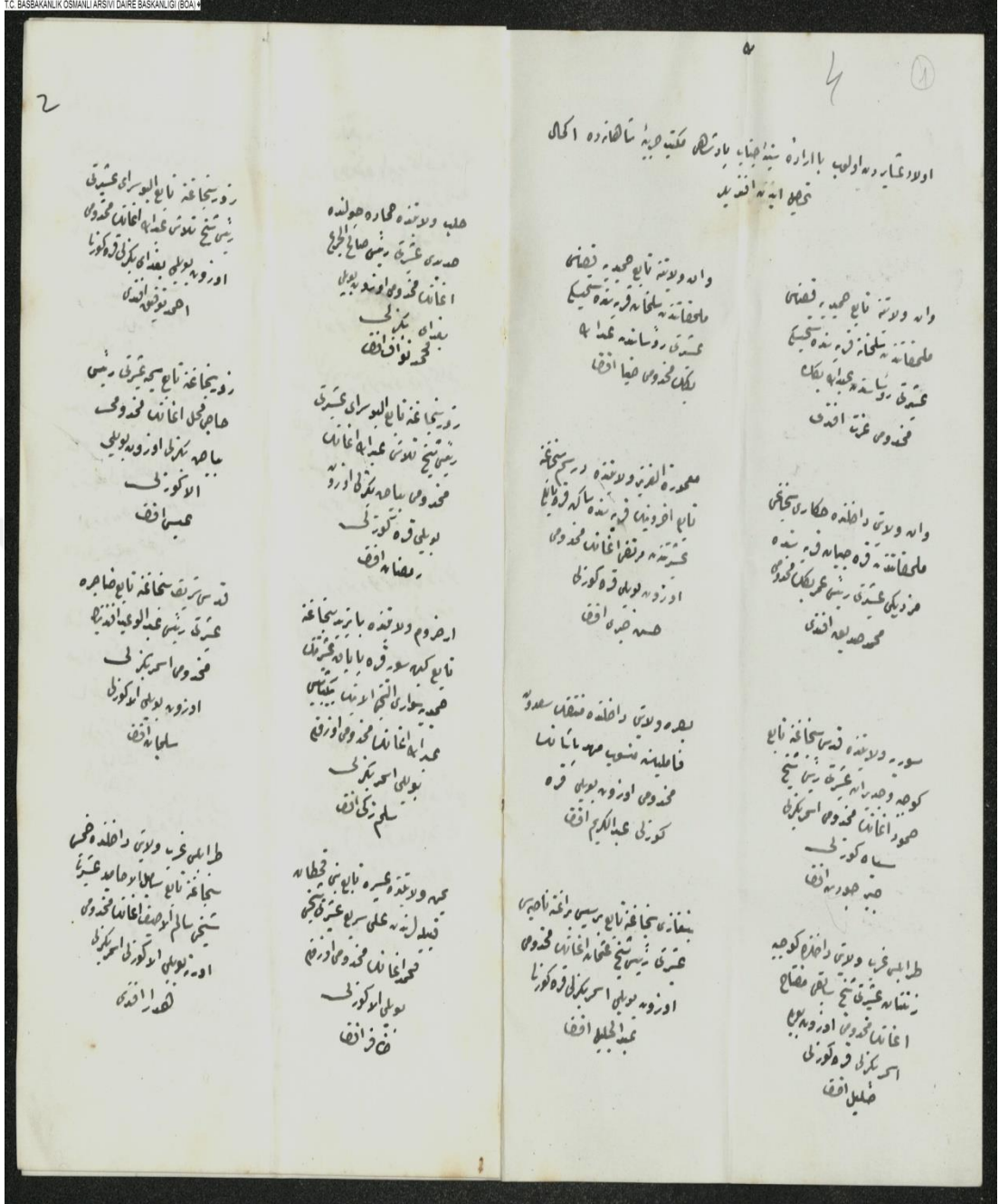
BELGE 5.1.: Aşiret mektebinden çıkarak harbiye ve mülkiyeti ikmal edenlere rütbe verilmesi ve istihdamları istizanına dair Tophane Müşirliği'nin yazısı.

Y.MTV.00165.00090.002

BELGE 5.2.: Aşiret mektebinden çıkarak harbiye ve mülkiyeyi ikmal edenlere rütbe verilmesi ve istihdamları istizanına dair Tophane Müşirliği'nin yazısı.

Y.MTV.00165.00090.002

BELGE 5.3.: Aşiret mektebinden çıkararak harbiye ve mülkiyeyi ikmal edenlere rütbe verilmesi ve istihdamları istizanına dair Tophane Müşirliği'nin yazısı.

Seyyar aşiret mektepleri
açmak üzere 1933 Bütçesi
558 inci faslın sarf maddelerini
gösterir k. la.

27-70-231

Bş. V. İSMET	Ad. V. Ş. S.	M. M. V. Z.	Da. V. Ş. K.
Ha. V. D. T. K.	Ma. V. V. H.	Me. V. V. D. K.	Na. V. H.
İk. V. M. C.	S. I. M. V. D. K.	G. I. V. A. R. Z.	Zr. V. M.

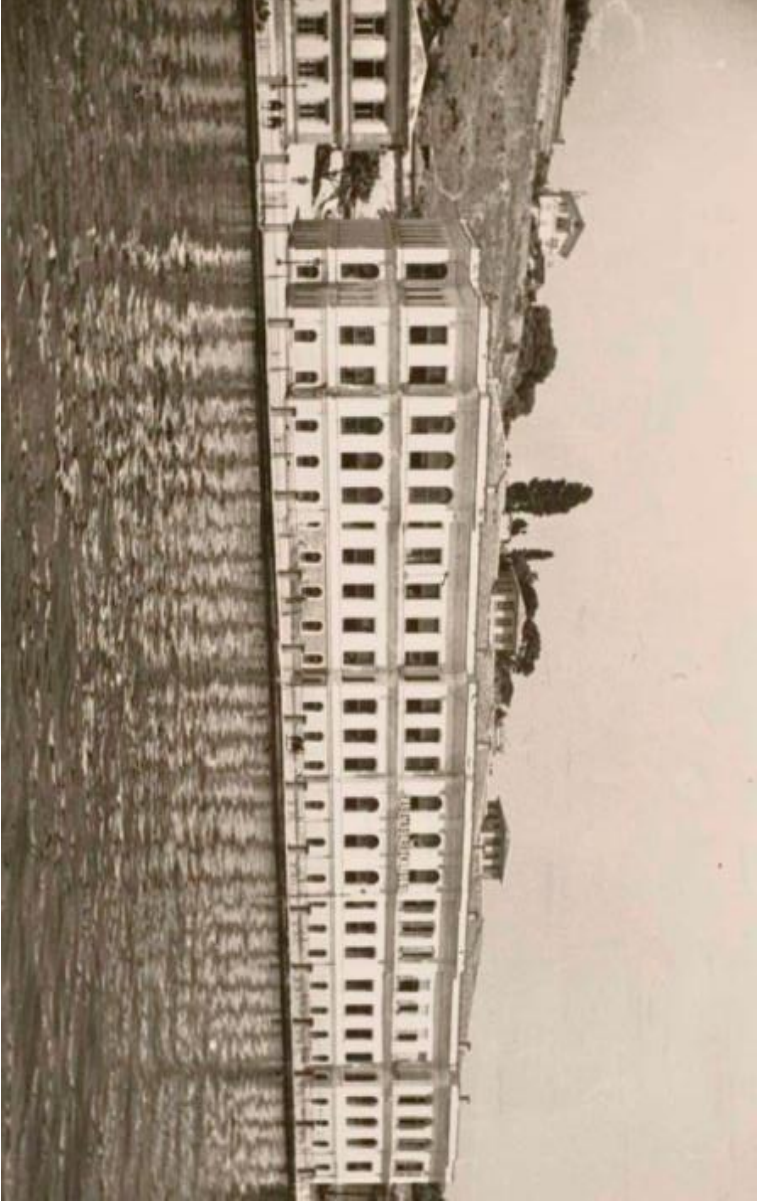
080 13 01 02 40 75 16

BELGE 6: Seyyar Aşiret Mektepleri açmak üzere 1933 bütçelerinin 558. Faslının sarf suretlerini gösterir kanun layihası.

EK-IV

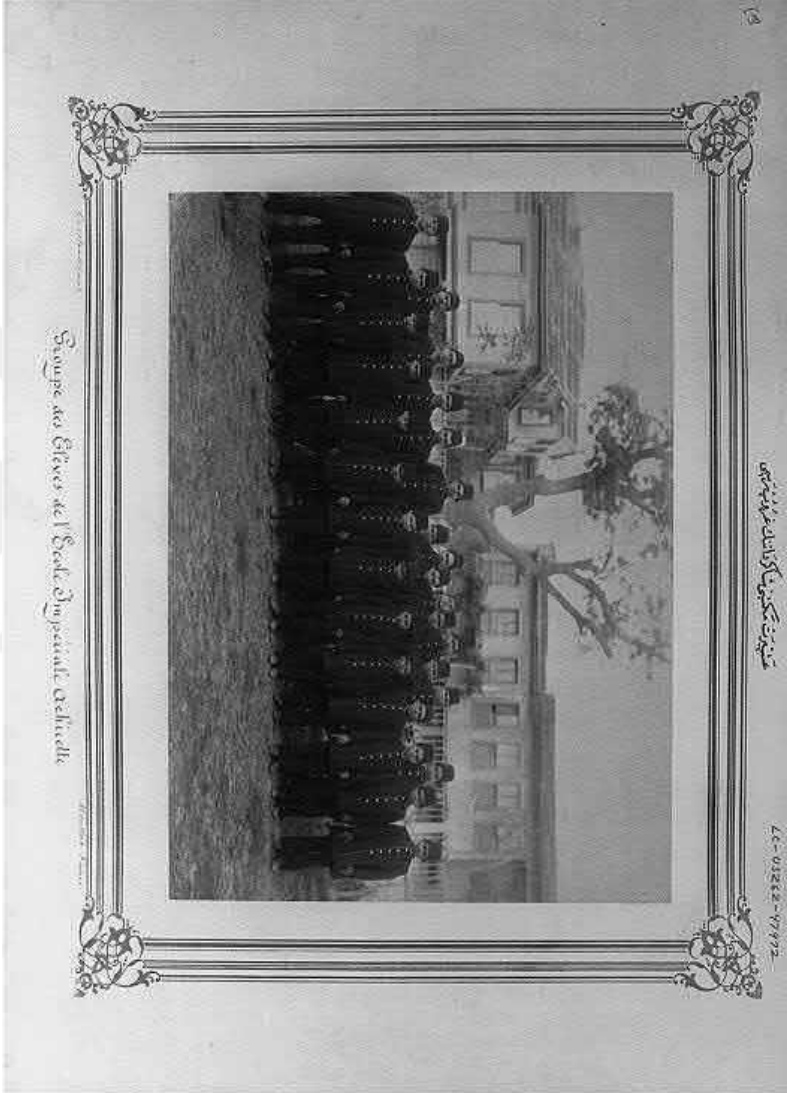
Aşiret Mektebi İle İlgili Fotoğraflar

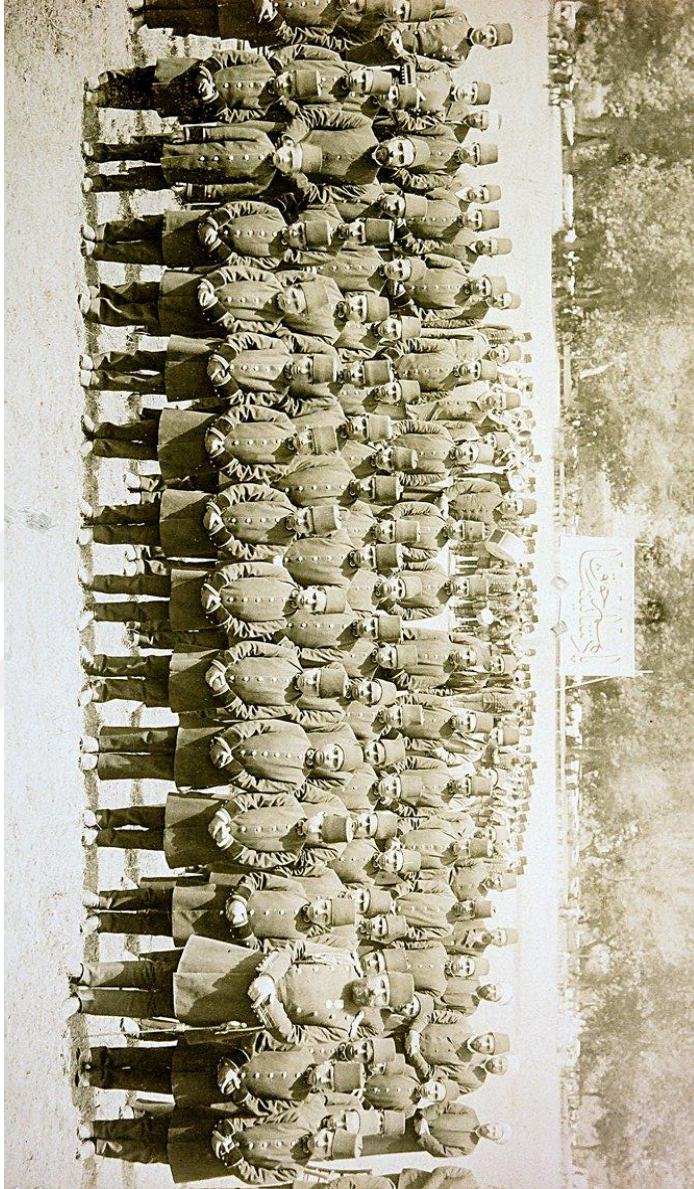

Resim 2: Asiret Mektebi Olarak Kullanılan Esmâ Sultan Sarayı'nın Genel Görünümü

Resim 3: Aşiret Mektebi Talebeleri Okul Üniformalarıyla Çekilen Fotoğraf

Resim 4: Aşiret Mektebi Talebeleri ve Okul idaresi ile Arkada ‘Padışahım Çok Yaşa’ Yazan Tabela

Y.MTV.00225.00023.002

Resim 5: Mekke ahalisinden olup vefat eden Ahmed Şükrü Efendi'nin üç oğlu Osman, Cemil ve Salih'in Aşiret Mektebine veyahut Darüşşafaka'ya kabulleri hakkında Zabtiye Nezâreti'nin tahriri.

Resim 6: Yerli Kıyafetleriyle Aşiret Mektebi Talebeleri

Resim 7: Yerli Kıyafetleri İle Aşiret Mektebi Talebeleri

Resim 8: Yerli Kıyafetleri İle Aşiret Mektebi Talebeleri

Resim 9: Yerli Kıyafetleri İle Aşiret Mektebi Talebesi

Resim 10: Yerli Kıyafetleri İle Aşiret Mektebi Talebesi

Resim 11: Yerli Kıyafetleri İle Aşiret Mektebi Talebeleri

Resim 12: Yerli Kıyafetleri İle Aşiret Mektebi Talebeleri

Resim 13: “Dersaadet Aşiret Mektebinde ve Ba’de Mekteb-i Harbiye-i Mülkiye-i Şahane de ikmal-i tahsil ile yüzbaşılık rütbesi ile neşet etmiş ve fahri yaverân-ı hazret-i şehriyarileri silk-i celiline dahil olmuş olan zabitanla rütbe-i Rabia ashabından bir efendinin resimleridir ki memleketlerine gitmek üzere Erzincan’a muvasalatlarında muhbir-i mahsusamız tarafından alınıp gönderilmiştir. Subaylar:

1. Karapapak aşiretinden Erzurumlu Enis Efendi,
2. Cibranlı aşiretinden Bitlisli Halis Efendi,
3. Şemseki aşiretinden Vanlı Dzzet Efendi,
4. Karaballı aşiretinden Harputlu Cemil Efendi,
5. Şemseki aşiretinden Vanlı Ziya Efendi,
6. Karapapak aşiretinden Erzurumlu Salim Zeki Efendi,
7. Şikefti aşiretinden Vanlı Sadık Efendi,
8. Karayalı aşiretinden Harputlu Remzi Efendi,
9. Karayalı aşiretinden Harputlu Şükrü Efendi,
10. Karayalı aşiretinden Harputlu Ali Hıdır Efendi,
11. Karapapak aşiretinden Erzurumlu Veli Efendi,
12. Karayalı aşiretinden Harputlu Sabri Efendi,
13. Sivashlı Mustafa Nadir Efendi

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Duman Esmer
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 10.02.1993/ Hakkâri
Telefon : 0541 336 43 07
Faks :
E-mail : esso.dmn@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	2019
Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	Haziran 2015

Yabancı Dil

İngilizce

29.1.05./2019

Tez Başlığı / Konusu:

Zamanlı Belgeleri Işığında Felsefe Metnebi

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 163 sayfalık kısmına ilişkin, 29.1.05./2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından F.U.N.Y.İ.İ.İ. intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 8 dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

29.1.05./2019
F. DUMAN
Adı, Soyadı, İmza

Adı Soyadı : F. DUMAN
Öğrenci No : 169206035
Anabilim Dalı : TARİH
Programı : YAKINÇAĞ
Statüsü : Y.Lisans Doktora

DANIŞMAN

Doç. Dr. Rahim F. TEKİN
29.1.05./2019

R. Tekin

**ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR**

29.1.05./2019
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü